

Lars Thoris

Glasväggen

LARS THORIS

Glasväggen

eller

Hur jag löste gåtan

**En sann berättelse om schizofreni,
och särskilt om språkets betydelse i sammanhanget**

Den här boken gavs ut 2007 och finns att låna på biblioteket. Bibliotekstjänsts lektor gav boken ett mycket gott omdöme, och sa att den lär ut mer än vad alla läroböcker kan förmedla om psykisk sjukdom.

*Detta är den bok som blev skriven
i stället för den roman som inte blev skriven*

Minnet tror innan vetandet minns.

William Faulkner

Känslan går före tanken som en isbrytare.

Sigmund Freud

Detta är en berättelse om hur vansinnets svarta blomma slår rot i en släktkrets och tillåts växa under några generationer.

Det är lätt att förstå orsaken till schizofreni när man orkat vända sig om och se sanningen. Men det är nästan omöjligt att se orsakerna utifrån, i varje fall inte i miljöer där det mesta ser ut att vara tämligen normalt. Och de går inte att se vid det korta mötet mellan läkare och patient, en situation som kallats ”det hopplösa mötet”.

Författaren hävdar att detta problem - den så kallade psykiska sjukdomen - inte är medicinskt, det är större än så. Och det finns knappast någon hjälp. Den här boken vill inte vara någon tröst, den vill bara visa hur det kan gå till.

Och ingen behöver känna sig skyldig - den som aldrig blev omhändertagen kan heller inte ta hand om egna barn. Vi behöver alla hjälp in i livet. Några av oss fick inte det.

Berättelsen är till stora delar självbiografisk.

I terapi

Jag har löst gåtan

*Men gåtan var ingen skojig ramsa
Och svaret var ingen rolighet*

*Gåtan var ett förspillt liv
Och svaret var bara otäckt*

Anders

När jag sitter här i vad som möjligen är mitt sista hotellrum vet jag att jag måste finna en början. Och ett slut, slutet. Ljudet av vinterhavet nedanför mitt fönster säger mig vart jag kan gå. Medelhavet är kyligare här än runt öarna längre norrut. De har förklarat det för mig - det beror på strömmarna som kommer ner från bergen. Och jag har funnit dem, bergsbäckar med glasklart vatten, de flyter lika kalla som älvarna i det land jag kommer ifrån.

Om jag kan skriva den här boken är jag inte galen. Det är möjligen vad någon kommer att säga. Men eftersom jag är galen så kommer jag inte att kunna skriva den. Det är en paradox - om man vet att man är galen då är man inte galen. Därför kan jag kanske skriva den i alla fall. Men den bör inte skrivas i första person, alltsammans kommer då så obehagligt nära. Och den första versionen skrevs på engelska, ett för mig mera vänligt språk.

Och den här boken kommer inte att bli en roman, det kan jag inte. Jag är en psykiskt funktionshindrad person som aldrig var menad till konstnär, men det blir en sann historia om det vanartade sinnet, min

version naturligtvis, och det är inte nödvändigtvis den rätta. Det blir fragment skurna ur mitt liv, en någotsånär logisk sekvens hoppas jag, en följd av händelser genom flera generationer, episoder som visar hur vansinnets svarta blomma en gång planterades in i en familj och sedan fick växa. Om det inte var i min släkt så var det i någon annans; man måste ju få ljuga litet. Hur som helst, jag tog mig nått och jämnt undan men alla gjorde inte det.

Det blir en berättelse om kylan, om vintrar och om isen som aldrig smälter i sinnet på oss som har drabbats. Men här nere, på en ö vilken som helst men som vi kan kalla Kreta, känns mina hjärnlober varmare, och magkrampen är borta, bara försvunnen i samma ögonblick som jag satte foten på denna främmande mark och hörde ett annat språk.

Den första natten drömde jag att flög i ett segelflygplan. Jag nådde de högsta höjderna, världsrekord, och Walter fanns där också någonstans i bakgrunden. Och han har en viktig roll i min berättelse, min kusin, vi växte upp som bröder, han ersatte den bror jag förlorade - hur vi tillsammans överlevde barndomens kylslagna sommar, men sedan skiljdes åt och var och en för sig började vår marsch mot hopplösheten. Den dröm vi delade var om flygning,

att fly högt över molnen, en väg bort som i en kuststad kanske skulle ha ersatts av havet. Men mot gryningen förändrades min dröm, den rörde sig mot verkligheten - jag blev kallad till en prövning där man undersökte mina ögon, och jag blev naturligtvis kasserad.

Det är bra att vintern här nere är en kort historia. När jag vaknar och ser solljuset på andra sidan gardinerna vet jag att hettan snart på nytt ska stå som en vägg där ute. Och jag är i relativ säkerhet, åtminstone tillfälligt. Dessutom är gatan nedanför ganska tyst, i varje fall efter grekiska mått. På andra sidan pågår en väldig arkeologisk utgrävning - man har grävt upp ett stort område utmed den gamla stadsmuren ner mot den venetianska hamnen. Som en skyttegrav. Jag har grävt skyddsvärn hela livet, befästningar mellan mig och mänskligheten, och jag vet inte hur jag överlevde. Det kommer alltså inte att finnas särskilt många intressanta personer i den här boken, om du söker efter spännande och väl utformade karaktärer så har du hamnat i fel text. Det är nästan bara jag, eller någon annan som kanske var jag. Det blir en berättelse om ensamhet, den potentiellt schizofrenes ensamhet. Folk har knackat på dörren till mitt skyddsrum men jag har inte kunnat öppna, jag vet inte hur man gör, hur man lever med andra.

Det finns ett litet kafé alldeles till höger om hotell-entrén. Den medelålders kvinnan som sköter det har vänliga ögon och maten är inte så dålig, jag kan äta där, nära och bra. Det kunde ha varit värre.

Så jag kommer nog att kunna skriva min dystra berättelse i alla fall - jag har hittat ett eget rum, ett lugnt ställe där jag i varje fall kan försöka. Men det blir alltså inte i första person.

I

Flykten från barndomen

FÖRST NÄR HAN kunde börja resa insåg han att alltsammans sitter i språket. Där finns det bevarat, lagrat och nerfruset för att tas fram vid något olämpligt tillfälle. Han reste till England och såg att vintern var grön. Bra, det passade hans längtan. Och när han senare fick en roman av V.S. Naipaul i sina händer var det som en bekräftelse. I den boken genomförs på något sätt den plan han själv arbetat på under större delen av sitt liv, från början helt omedvetet, att fly till England. Nästan samma del av landet, en av hans kartlösningar - London och sedan söderut till havet, Brighton. En tänkbar plats att börja om på, åtminstone i teorin. Naipaul rör sig dock mera västerut, och den ankomst han skriver om är kanske inte en flykt på samma sätt som det var för honom själv, han kan ha lagt sitt depressiva tänkande in i vad han läste. Bokens titel är *The Enigma of Arrival*, och han läste den på engelska, det var lättare.

Dessutom förstod han av romanen, om det är en

roman, att han har många likheter med författaren, om författaren är densamme som jaget i texten - en främling i tillvaron, en vandrare med föga stabil bakgrund. Denne tycks dock inte ha varit hotad av vansinnets skugga, även om han nämner en dröm som kan ha varit en antydning, drömmen om att hans huvud sprängs sönder.

Något liknande hade hänt också honom själv, en explosion i huvudet, ett dråpslag mot både förstånd och fysisk hälsa; vid tjugofyra års ålder bröts han sönder inifrån av okända krafter - en destruktiv styrka som gick mot vett och sans, en flamma av smärta och förtvivlan, och inte minst diarréer som han först trodde var magcancer - och när han nu äntligen var på väg mot London var han fullt medveten om vad denna chock, detta fega överfall ur bakhåll, hade medfört för resten av hans liv. Han var också förvånad över att han, än så länge, aldrig hade varit intagen på något psykiatriskt sjukhus. Detta är vad han har att skriva om, det enda han möjligen *kan* skriva om, det viktigaste, sitt liv i ett osynligt land nära gränsen till vansinnet, ett liv i en lång mardröm. Men först måste han nu, på väg någonstans, finna det språk som låter honom göra det.

Naipaul börjar med att skildra det landskap han kommer till, kanske med föga hopp om att verkligen kunna slå sig

till ro där, men han är inte främmande i landet, England, utan i flera avseenden väl etablerad, han har bland annat examen från ett av de ledande universiteterna. Åtminstone sedd ur hans egen synvinkel - en landsortspojke från en av Europas utkanter som inte har särskilt mycket i bagaget - tycks denne rotlöse författare tämligen hemmastadd, men han är inte förtrogen med landskapet, och inte vintern. Och vintern är något han själv skulle ha kunnat berätta om, verklighetens vinter lika väl som den som kan finnas inom oss. För han anade, redan under de första resorna utomlands, att hans berättelse, om det blir en berättelse, kommer att handla om kylan.

Floden i den dalgång där Naipaul tänker slå sig ner har tillnamnet Avon, men det är inte den som förknippas med Shakespeare. Och vattendragen i England är kanske inga floder, utom Themsen. Floderna i det land han själv kommer ifrån är heller inga floder, de är älvar, tiotals mil av grunt vatten som forsar genom somrarna, ett evinnerligt ljud som dröjer sig kvar i ens drömmar om man en gång hade oturen att vara barn där. För det finns också en sommar i hans sinne, vag, nästan glömd, barndomens falska sommar. Och det är ju så vi vill att bilderna ska se ut, inte sant, som somrar.

Men mest skulle han ha kunnat berätta om vintrarna, en annan sorts vinter, inte bara den inom honom. Han

kom till den engelska vintern, en regnig årstid som kan vara nog så påfrestande med köld som äter sig in i benmärgen, ett drag genom dåliga fönsterkonstruktioner som avkyler en från det mesta, och med döden lurande runt hörnet om man är lagd åt den sortens funderingar. Naipaul vet förmodligen inte särskilt mycket om vita vintrar med snödrivor in i april, kanske in i sommaren, i varje fall säger han inte mycket om det i sin bok om ankomstens gåta. Om man vore född under en brännande sol kunde ens vision av galenskapen vara som en öken, ett helvete av flammor - men som det nu blev leder honom minnesbilderna, ofta suddiga och överlagrade av tidens smuts, in i vintrar, själva begreppet vinter, förfrusenhet och inga känslor, det ödeland där han började sin isvandring.

Därför skulle han också ha kunnat berätta om en annan sorts ängslan, inte bara oron över att inte kunna skriva eller för att man kanske inte ska trivas på den ort dit man flyttat. Men det skulle möjligen ha betraktats som högdragenhet, arrogans, hans högmod därför att han påstår att han har levat igenom något mycket särskilt, sett och kunnat ta reda på mer än vad som är nyttigt att veta; han är en förlorare men också en överlevare. Det är det han måste skriva om, bli en stämma i den svaga kören, en av dem som ingen lyssnar till, röster som går ohörda ur tiden. Och det blir hans högst personliga version natur-

ligtvis, vilken inte nödvändigtvis är den rätta, det beror på vittnena. Om det finns några.

Det var december när han kom till London första gången, men för honom var det som en senhöstdag, och än hade han inte läst Naipauls bok. Han tog tåget från Stanstead till Liverpool Station, och landskapet han for igenom var grönt, moget mörkgrönt, och han tänkte att, ja, ungefär så här, det här var England som han hade läst om det, grönt också vintertid och sällan täckt med snö, bra. Han hade en charterbiljett, ett hotellrum som väntade, men han reste på egen hand, nästan påtagligt ensam, han hörde inte ihop med någon av de grupper som kan bildas redan vid början av en sällskapsresa - glada skratt och några som redan är lätt berusade. Han antar att ensamheten alltid stått som en dålig lukt omkring honom, för ångesten luktar, och mycket få människor gör något närmande, vare sig vänligt eller olämpligt, bara korta artiga frågor eftersom han väl knappast ser farlig ut, och samtidigt också som en som kan kartor och tidtabeller. Galningen - eller en person i den fas som han senare ska kalla Förstadiet - kan ofta uppvisa en attityd som liknar aristokratens, tillbakadragen.

Och London är utan tvekan en imponerande plats för en resenär som inte kommit fram till just någonting

alls, men trafikskadade städer och samhällen har aldrig varit platser han sökt sig till - han var på väg mot kusten, en öppen och fri horisont, den eviga blåsten. Ändå fann han en viss ro, för trots sin fruktan för överfyllda och tillstängda områden, rum, gator, upplevde han en plötslig frid mitt i larmet; magsmärtna var helt enkelt bara borta, utan vidare, genast när han satte foten på engelsk mark och klev ut ur fiendens språk. Men ännu insåg han inte den fulla betydelsen av detta, språkets gastkramning eller välvillighet, dess benägenhet att konservera vad man varit med om. Under de första dagarna hade han sedan inte mycket annat att göra än att ströva omkring längs gatorna, som om han vore en i mängden och inte bara betraktade dem från bakom en glasvägg.

Alltså, tänkte han, ganska sent i livet hade han kommit till denna stora stad, men var han egentligen intresserad? Han hade på något sätt varit här förut, i sina planer, hemliga tankar dolda bakom den hotande psykosens drömmar, innan han ens var medveten om det. Han vågade inte besöka biografer och teatrar, inte än, han fick nöja mig med att stå utanför biljettluckorna på Leicester Square - halva priset - och titta på köerna, de förmodligen lyckliga som tar del i livet, verkligheten. Men han kunde sitta på pubar och restauranger, det är väl inövat, hotell- och barlivet, det har varit hans huvudsakliga so-

ciala liv; han var ofta den som satt sist kvar i baren, lämnad ensam, bara lätt salongsberusad - mer och mer soda på whiskyn - och han har nästan lärt sig att acceptera det, helt enkelt därför att han inte haft något val. Ensam i baren och ingen som ställde några krav, avspänd och med gott ölsinne, det sa de nog, men också högfärdig, han pratade inte ens med bartendern. Ja, han har accepterat det, att han är befriad från livet, att han inte är en av dem, att han inte vet hur man är tillsammans med andra, att han måste låtsas; han har fått hålla sig till en strikt, korrekt, attityd, och det var bortom hans fattningsförmåga att någon skulle vara intresserad av honom. Kvinnor sa det vid flera tillfällen, och nu efteråt förvånar det honom att det faktiskt har hänt.

Och alltid när han känner sig tillfälligt säker i ett annat språk blir han medveten om allt detta på nytt, upptäcker det om och om igen, något som han glömmer när han reser tillbaka till det språk där allt, till och med hjärnan, fryser till is, hur moderns väl tämjda psykos sitter som felslipade linser framför hans redan närsynta ögon, ett inte särskilt givande sätt att närma sig verkligheten. De kan knappast se det, tänker han, de ser bara hans ensamhet, men han undviker sina landsmän, de medresenärer som bor på samma hotell, för han vet av erfarenhet att den inte kommer att vara, denna tillfälliga lättnad.

När han så promenerade utmed floden, över uråldriga broar, i den mäktiga stad som han sett redan i skolans kartböcker, lade han också märke till att hans överkänslighet hade minskat; han knuffades med folk i mängden utan att känna sig förolämpad, utan att ta det personligt. Och bilarna, dessa i hans ögon så aggressiva motorhuvar, stannade vid de gula pålar som utmärker övergångsställena på Embankment. Åh, detta var gentlemännens land, som han hade läst om det, kanske mest bara en myt. Och den räckte inte långt, denna lättnad, den ebbade ut, och efter några dagar märkte han att han började lägga sina promenader över Kensington Gardens vidsträckta gräsmattor, en plats som för det mesta är tämligen folktom, en paus i stadens vimmel.

Och redan den andra dagen tog han ett tåg från Victoria Station söderut till Brighton, denna första gång bara för att stanna över dagen. Han for genom Londons dystra förorter, rader av små hus som sotats ner av årtionden, århundraden - smala gator som vindlar genom tråkigheten; nej det här var inte hans mål. Men efter Gatwick började landskapet le mot honom och sjövinden levde om i trädskronorna, träd som han inte kände till, varken det engelska eller det svenska namnet. Han hade ett intryck av att han hade varit här förut, men inte i någon dröm, nej, resan påminde honom rent påtagligt om nå-

got, och snart visste han vad det var - detta liknade resan till en god vän i det fientliga språket, en utflykt till havsbandet alldeles som den här, i en vind som var nästan densamma och som luktade av salt och sommar, men de moln som for över himlen var det stora havets. Och det var detta - minnet av denne ibland något bekymrade vän, den siste han stått ut med eller som stått ut med honom - som gav honom ett intryck av att vara på väg till en plats där någon skulle ta emot honom. Vännen hade också bott vid havet, och resan dit ut hade på samma sätt gått längs en gammal järnvägslinje, på något sätt in i det förflutna. De långa smala perrongerna, namn som han redan kände till, i varje fall en del av dem, och vinden genom träden, en plats som skulle kunna passa in i hans envisa dröm om en ankomst, om att komma hem i världen, att finna ett mål, ett tyst rum att sitta och skriva i. Hade han någon sådan ambition redan då? Knappast medvetet.

Naipaul reste, utan att från början särskilt tänka på det, mot en målning som finns i Salisbury Cathedral, en bild han såg när han var barn, medan han för sin del hade färdats över havet, ett betydligt betydligt mindre hav, fram till en plats där han hoppades kunna känna sig säker i ett annat språk, åtminstone tillfälligt. Redan under de första åren i skolan tog han emot medelanden, hemliga bud-

skap, från kartorna, stora kartor som hängde på ett ställ framme vid katedern, och så de små i böckerna - världsstaden med en väldig flod som meandrar genom den lika väl som genom hans sinne. När han satt där i bänken - alltid i försvarsställning - var han knappast medveten om det, att han sökte en flyktväg som också stämde med verklighetens kartor. Och han kunde redan läsa, utan att ha tänkt på det, för när fröken bad honom att läsa, ur en bok med överdrivet stora svarta bokstäver, gjorde han det riktigt bra, redan första gången hon prövade deras kunskaper, hans och de häpet gapande kamraternas runt omkring. Hon lutade sig över honom och sa: men lilla vännen...kan du redan läsa, var har du lärt dig det? Han tittade upp i hennes ansikte, hennes vänliga ögon och stora tänder, oföreglömliga, och stötte henne ifrån sig bara med sitt sätt att sitta där mitt i en cirkel av ensamhet, vilket kan ha varit den första gången han försvarade sig med förakt, i varje fall det första tillfälle han kan erinra sig. Men han minns inte *hur* han lärde sig att läsa, till det minnet når han inte, det är inte särskilt viktigt, men det måste ha varit tillsammans med Walter, kusinen, i någon undangömd vrå i mormoderns stora hus, i de tjocka historiska luntorna, böckerna om kriget, mest om kriget; det var de böckerna han gärna valde, det minns han. Men det skulle ta honom årtionden innan han kunde tänka på att

sätta sin flyktplan i verket, innan han ens var klart medveten om att han höll på att utforma en sådan; han förstår nu att först måste modern vara död, och risken är att då kommer det att vara för sent. Och under tiden, medan livet rinner bort, har han varit upptagen av detta problem med språket och att undvika att visa någon den återhållna vreden, en glöd gömd bakom ridåer av snöfall inom honom.

Naipaul letar också efter en början på sin berättelse, och han finner utsiktspunkter i landskapet. Själv vet han nu att han aldrig kommer att finna en användbar utsiktspunkt i sitt första språk, han måste finna den på denna nya kust, som Naipaul gjorde, men hans inledning finns inte i The Downs, inte på en geografiskt befintlig kulle eller bergsrygg; den måste byggas upp av nya ord, mera välvilliga stämningar än de som hemsöker honom. Den andre letade efter sin berättelse, sökte, försökte, och han kan inte avgöra om texten är fiktion eller inte; personer dyker upp och försvinner när författaren går längs leder och stigar i sitt nya landskap, men var de verkligen där eller bara i hans föreställningsvärld, som berättelsens stoff? I vilket fall som helst är Naipaul en skicklig författare, tillräckligt bra för att duga som hans avlägsne mentor, någon som kan tillhandahålla den ram på vilken han kan skriva *sin* berättelse, i varje fall komma igång. Men, har

detta något allmänt intresse? Det är intressant för honom på grund av parallelliteten efteråt, det faktum att han råkade läsa boken efter sin egen resa till Brighton. En resa som gick mera i det inre; han flydde på ett sätt som han inte tror att Naipaul gjorde. Denne flyr inte från något överväldigande hot, han letar efter någonstans att stanna. Själv flyr han från ett hot men har nästan accepterat att han aldrig ska komma fram; vad han söker är tillfälliga rum.

Hans halvhjärtade försök att skriva om sin barndom har varit som att klia ett gammalt sår, att peta i sådant som borde få läka och vara glömt. Om och om igen, på det fientliga språket, har han försökt föra en anfallsstrid mot all sannolikhet, och varje gång på nytt blivit bländad till tystnad av det bleka ljus som hör ihop med det han försöker säga, som kommer från somrar för länge sedan, budskap från andra sidan livet: tro inte att du klarar av det här, du lyder under Jantelagen! Men ljuset har ändå varit ganska avlägset; hotet har inte tagit sig in från bortom de fördragna draperierna, inte än; han har haft tid att riva sönder sådana värdepapper, skuldsedlar, sanna dokument om vad som hände, berättelsen om det farliga, det som absolut inte får sägas, och lugna ner sig med ännu en öl eller en Sobril. Men det har också funnits tillfällen när det vita ljuset har intensifierats och börjat äta sig in genom

väggarna. Emellertid - han vet att den kommer inifrån, denna upplevelse, något yttre hot finns inte, nu vet han det, och han har, hittills, kunnat hålla den gömd där, den kramp som orsakar allvarliga magplågor, självbehärsningen, "Smärtpunkten", vilken inte är bara en fantasi skapad utifrån eventuella litterära ambitioner, nej, den finns där, smärtans begynnelse, det första ögonblicket av skräck, den händelse som han borde våga försöka se. Denna "punkt", ett sådant sår, skapas troligen redan i vaggan, och först nu har hans tankar nått dit, nästan fram, men ner i sin egen vagga kan man inte se. Någonting, någon, kanske en *bara skenbart* närvarande moders tomma ansikte, får barnet att stänga av sina känslor, han eller hon blir verkligen ett "det", och detta tidiga tillfälle är svårt att hitta tillbaka till, att definiera, att peka ut. Han fann det genom att se, utan att först kunna se, vad som hände med den yngre brodern. Ungefär detsamma måste ha hänt också honom själv. Om det hände något alls. Många vet ju det, långt efteråt, att det hände ingenting, att det bara är inbillningar.

Hans självklara flyktväg undan en otrevlig barndom var järnvägen, och riktningen var fastställd, ett faktum som han inte behövde grubbla över - söderut, eftersom platsen var en slutstation med röda blinkljus, stoppblock och

en vändskiva där ångloken vändes helt om. Det barn som stod och tittade på de pustande loken behövde inte tveka om färdriktningen, han hade inget egentligt val, han bara ville bort, utan att då veta det, nu vet han det. Och senare skulle han ju tvingas tillbaka till detta skogsland - ensamma vandringar genom de ilande somrarna på den enda plats dit han kunde dra sig tillbaka, retirera, gömma sig undan livet och dess påfrestningar. Det var efter "Sammanbrottet", nästan ett sammanbrott, men som pojke och yngling hade han aldrig en tanke på att han skulle kunna bli en förlorare. Han blev bara tidigt medveten om att han ville ge sig av, vart visste han först inte, bara att det någonstans fanns en röst som blev starkare och starkare, men ändå inte hörbar för andra: *se för helvete till så att du kommer härifrån!* Han kan tydligt minnas bilresor tidigt i barndomen - han sitter ensam i baksätet och hatar paret där framme, vill att de snart ska vara döda. Brodern, lillebror, var sällan med på dessa utflykter; han vägrade till slut att komma med alls och han tycks ha fått göra det.

Järnvägen gick parallellt med huvudvägen söderut i världen längs älvens dalgång, och tågen blev senare ersatta av bussar. Men när han var barn var det järnvägen, skenorna som glänste hett i middagssolen och såg ut att mötas långt borta på den långa raksträckan ut från statio-

nen, starka nog för att bära de stora loken, maskiner som var svarta och feta av sot och smörjolja. Och doften; det hände att de fick åka med när man växlade. Det var en avkrok långt inne i skogslandet; de visste inte mycket om havet. Men det fanns sjöar, stora sjöar, milsvida, och han och Walter seglade över en inbillad atlant, men en sjö är inte detsamma som ett hav, inte i längden. Så de längtade till havet, eller i varje fall bort.

Och nu låg Brighton där, mycket lätt att hitta på kartan, vid slutet av en järnvägslinje söderut till havet. Första gången han såg havet kan ha varit under en de där bilresorna när han troligen förstod, alltför tidigt, att han hatade, och sedan i skolstaden, en hamnstad. Men det tänkte han inte på under den första resan till London. Det var helt självklart att ta ett tåg söderut från Victoria Station.

Naipaul beskriver ett landskap i förfall - övergivna bondgårdar, inhägnader täckta av dynga, djur med missbildningar; den gamla världen i kollision med den nya. Men sådant tänkte han inte på under tågresan ner till Kanalen, och ännu hade han inte läst den andres bok. Inte heller tänkte han särskilt på det sönderfall han hade att skriva om - de vittrande trädgårdar han har bakom sig, de sommarminnen han måste glömma. Han var lugn och tillfreds med dagen.

Och när han stod där utanför järnvägsstationen och tittade ner längs Queen's Road hörde han nästan historiens vingslag; drottning Victoria hade en gång i tiden stigit in i sin väntande vagn här, men det var länge sedan; Brighton är inte längre något fashionabelt ställe. Men gott nog åt mig, tänkte han när han stod där med sin tveksamhet, men också med ett hopp trots allt; alltid detta vaga hopp när han kommer till en ny plats, när han nästan tror att han kommit fram - innan han drivs tillbaka nerför trapporna till depressionens tortyrkammare; som en flykting i språnget, alltid utsatt för risken att bli gripen av inte särskilt trevliga polismän, vaktposterna vid grindarna till hans barndom, de smådjävlar som står under befäl av Censorn. Ångest och panik var under många år de enda känslor som kunde bryta igenom isbarriärerna inom honom, och han vet inte vilken skräck som är moderns och vilken som är hans egen; hon lyckades, ingen tvekan om det, lämna över paniken i hans vård, i hans armar, som ett missbildat barn att kärleksfullt ta hand om och bära vidare.

Det stod taxibilar ute på stationsplanen, och trafiken körde på vänstra sidan av gatan; han måste tänka på det, att vara försiktig. Och där, inte bara på den vänstra sidan, låg naturligtvis också alla dessa pubar, denna traditionsrika brittiska institution som han inte borde besöka allt-

för ofta. Det skulle inte vara bra i det långa loppet, men han kände till sina svagheter. Eller, om man ser det ur en annan aspekt - han var väl medveten om sitt behov av sederande medel, men något annat än de så kallade mediciner som han instinktivt undvikit hela livet, och öl är ett gott alternativ om man inte drunknar i det; ett par ölburkar på det ensamma rummet eller ett par pint på en pub kan förändra världsbilden för en stund, kemi som kemi, men han vet så väl att det inte varar. Där sitter mer eller mindre trevliga människor, och han kan ibland prata med dem en stund på det språk som han lärt sig för att ha att fly till; de tror att han är australiensare. Samtal som snart ska vara glömda, småprat utan vikt, kanske om fotboll, en lätt och till intet förpliktigande samvaro som passar hans mindervärdeskomplex, hans innersta insikt om att han inte hör till gänget, inte ens till mänskligheten. Men nu, när han lyckats ta sig ur den språkliga fällan, var han fullt medveten om att han börjat tänka annorlunda, såvida inte detta också var en illusion. Han återvände till London för att hämta sin resväska, och var redan nästa förmiddag tillbaka i Brighton på ett hotell av tämligen god turistklass.

Men denna stämning av hemkomst, i varje fall av att ha kommit fram, varade naturligtvis inte; han hade lyckats

ge sig av men hade inte något att verkligen komma fram till; det fanns ingen som tog emot honom, och han stirrade snart in i den alltför välkända ensamheten, samma ensliga rum, samma instängdhet, samma behov av att snabbt kunna ge sig av. Detta hopp mot all sannolikhet, i varje fall mot ganska dåliga odds, varade dock nästan en hel vecka. Och han tillbringade den mesta tiden utomhus - långa promenader längs King's Road, trafikådran västerut som byter namn i grannstaden Hove, Kingsway. Han gick inne i ljudet av havet och låtsades att han inte irriterades av den moderna världens ljud - det dämpade oväsendet från tivolit ute på Palace Pier, trafiken, de här och var dånande ljudmaskinerna, de tölpaktiga beteendena på de billiga matsluk där han måste äta. Om han ville ta sig in i verkligheten, verkligen ville det och inte förbli en gengångare från en annan värld, då borde han kanske börja med att acceptera fakta, att förlåta människorna, eller i varje fall lära sig att stå ut med dem en stund.

Efter denna vecka med ett bräckligt hopp måste han så flytta till ett billigare hotell, ett pensionat; man föredrog familjer och hyrde bara ut per vecka. Stället var inte så dåligt om man betänker priset, med rena toaletter ut i de vindlande korridorerna men också med en unken, dock inte alltför påträngande stank av ruttnande trossbottnar, av förflutna årtionden och förfall, en atmosfär

som passade hans tunna plånbok och resenärens falnande entusiasm, hotell döden. Till slut var det bara paniken som drev honom ut ur rummet, inte längre ett hopp om att ändå på något sätt finna en säker plats någonstans - långa promenader utmed havet och mot den envisa sydvästvinden, timmar med en öppen horisont, vilket i viss utsträckning fick hans huvud att klarna upp. Men han såg ingen möjlighet att skaffa fram pengar, och han förstod alltför väl att han skulle bli tvungen att återvända och "låna" av modern igen, eller göra en växel, han visste inte för vilken gång i ordningen. Hon väntar sig inte att han ska betala tillbaka, hon önskar det inte ens, slår ifrån sig när han någon gång tar upp det, det är så hon kan hjälpa sina söner, det enda sättet; hon köper sig fri, hon vill ingenting veta - men även om han sällan betalar tillbaka är han skrupulöst noggrann med dessa siffror; han omsätter förfallna växlar och ser till att brodern får exakt samma belopp som han ger till sig själv, ett faktum som denne alltid kommer att förneka, aldrig ett ord till tack eller ett medgivande om att han fått någonting alls. ***Bra karl reder sig själv*** är broderns refräng, ett av de rituella uttrycken i det hus där de föddes, "Kortspelarnas hus", de sårbara åren när han lärde sig att avsky underklassen därför att han höll på att bli en av dem, när han såg deras livsstil, deras dryckesvanor, hörde deras råa röster och

inte såg någon väg att ta sig undan. Var det rädslan för att till slut bli fattig som gjorde att han tog hand om moderns för det mesta rätt enkla bokföring, eller var det Plikten som gjorde att han skickade alla nödvändiga blanketter till myndigheterna? Eller rädslan, lydigheten? Eller rent av hederligheten? I denna säregna miljö fanns konstigt nog ett inslag av barnsligt rena hjärtan. Han kunde sköta denna bokföringsplikt - till sin egen förvåning nu efteråt - även om en del papper kom tillbaka med frågor om detaljer som han glömt bort eller blandat ihop, eller till och med hittat på eftersom fadern, svårt kolerisk och uttalat självmordsbenägen inom hemmets väggar, hade för vana att i raseri stoppa undan viktiga papper där ingen skulle kunna hitta dem, ofta i värmepannan, vilket var hans standardmetod för att undvika verkligheten.

Under sex dagar såg han en man i utslitna kläder stå på knä på den steniga havsstranden och hälsa gryningen med höjda armar. Troligen en av alla de slutgiltigt fattiga som bor utomhus, där han också skulle vilja leva, ständigt, om det bara vore möjligt. Helst dock inte fattig och hungrig. Den sjunde morgonen var mannen inte där. Han vet alltför väl att han skulle kunna vara en av dessa utslagna, ensam i vinterblåsten, men han har alltid kunna köpa acceptabla kläder (för fina för underklassaren inom honom och för tarvliga för överklassaren) och finna ett

rum för natten och få sig ännu ett mål mat. Under vissa perioder kunde han också ha ett arbete, för det mesta vid sitt regemente - där han, åter till sin egen förvåning, fortfarande var reservofficer - eller en eller annan termin som extralärare, utan examen, man slutade fråga allteftersom åren gick, inomhus, nästan kvävd av instängdhet och det torra kritdammet. Och när detta inte var möjligt överförde modern, utan att fråga, pengar från tidigare generationer, och genom den hederlige bokhållaren inom honom också till den förnekande brodern, lillebror som tidigt blev en helt annan, nu ser han det tydligt, hur brodern hittade på en bättre fungerande bakgrund än deras gemensamma i det hus där de hade oturen att födas, om de föddes där; modern ville aldrig prata om det. Inga stora belopp men tillräckligt för att hålla honom borta från de sociala myndigheterna. Från den medicinska, psykiatriska, vården har han aldrig väntat sig någonting eftersom han mycket tidigt, redan i de första barnåren, måste ha förstått att det var bäst, säkrast, att hålla sig undan från alla sjukhus, särskilt de dysterhetens boningar som då, obarmhärtigt eller omedvetet, kallades dårhus. En instinkt som lades i honom när han fick höra talas om hur farmodern hade tagits in på en av trettiotalets ökända straffanstalter - först farfaderns version, efterhand mildrad av fasterns (fadern sa ingenting), ingen av dem sär-

skilt trovärdig, inte ens i närheten av vad han nu skriver ner i facit, i sina anteckningar om hur han löste gåtan. Han inser nu att det alltid finns en logisk väg tillbaka till barnets skräck, begynnelsen; man måste bara finna den rätta lösa trådänden att börja nysta utefter.

Och han insåg att denna resa troligen var lika meningslös som tidigare försök; hans flykt var bara ännu en ansats till att brådstörtat ta sig bort från mörkets hjärta. Men han kunde inte riktigt nå fram till landet på andra sidan, engelskan, det språk där han möjligen skulle ha kunnat säga sanningen. Det tycktes inte finnas någon plats för honom i verkligheten, ingen ingång till livet, den inledning som varje barn självklart har rätt att få hjälp med; han måste förbli en vandrare som ropar i öknen, eller snarare utifrån isvidderna. Hur skulle han nå fram till dessa skuggor på andra sidan glasväggen? Medan han gick där i de kalla vinterdagarna såg han i resebyråernas fönster bilder som lockade till Medelhavet. Skulle han helt enkelt acceptera sin roll som resenär, turist, och fara dit; Grekland är billigare och solen är gratis. Och på väg tillbaka till pensionatet köpte han - i ett stånd där en frusen man tog skydd mot blåsten och såg ut som han ville gå hem, om han hade något - varför inte, Graham Greenes *Brighton Rock*, som han kunde läsa nu i denna relativa säkerhet långt bort. Efteråt ska han minnas åtminstone en

detalj i den boken, att någon spelar fiol, men han minns inte karaktärerna, och han förstår att detta, att han har svårt med karaktärer, människors säregenhet, kommer att hindra honom från att bli fiktionsförfattare; han får nöja sig med verkligheten, den är det enda som intresserar honom.

Han tänkte också på franskan. Modern hade valt bort det ämnet i realskolan, på samma sätt som han skulle göra en generation senare - välja bort så mycket som möjligt, det svåraste, för att åtminstone få ihop till en examen. Lilla Agnes skulle inte kunna jaga ifatt honom på det språket, fraser som är än mindre laddade med högexplosiva försåtmineringar, för han anade att de onda andarna inom honom hade börjat planera utläggning av minfält också i den engelska verkligheten. Men det var för sent, han hade inte övat mycket på franskan, det ämne som han ändå hade ett av de bästa betygen i, varför vet han fortfarande inte riktigt, kanske just därför att moderns röst inte finns där. Utomlands rör han sig i den internationella engelskan, hotellengelskan, som bara fanns där utan att han behövde leta efter den - och till slut kunde han börja läsa igen, och utveckla språket på ett icke skolmässigt sätt; studiekammarens klaustrofobi kommer han aldrig ur, det vet han. Och han är nu efteråt förvånad över att han inte kunnat inse denna självklarhet tidigare -

att han behöver ett mera villigt språk för att kunna skriva vad det nu är han ska skriva. Tidigt lade han också märke till att han föredrar utländska författare, till att börja med i översättning - och här var han nu, i relativ säkerhet, och låg på sängen i ett billigt hotellrum och läste *Brighton Rock* medan måsarna skevade i hangvinden över hustaken och skrek åt honom genom det öppna fönstret. Alltså hade denna resa söderut, längs en järnvägslinje till havet, kanske inte varit helt meningslös i alla fall.

Därför att när han nu läste engelska språket och hörde det ute i staden fick han tillbaka ett bräckligt hopp om en möjlig framtid, dock utan att se mera än en kontur, en hägring, och han lade inte ner någon möda på det, sådant önsketänkande. När skymningen faller inom honom tycks livet ha kommit till sitt slut, en upplevelse som han säkert delar med många, alla med ordet depression som en komponent i diagnosen. Detta hände honom första gången vid tjugofyra års ålder - ganska sent i livet, möjligen därför att han hade lämnat platsen för brottet, trodde han i varje fall, och hade funnit ett hem i armén - några avgörande veckor när han måste erkänna, i varje fall för sig själv, att han höll på att få problem; en kuslig tomhet hade öppnats inne i honom, ett svalg djupare än han trott möjligt, samtidigt som en oförklarlig förvirring försvårade hans förmåga att tänka rationellt - en gömd, ond, makt

tvättade bort hans kärlek till matematiken och fick honom att avsky människorna. Men *kände* han det? Han kan inte minnas att han kände någonting. Och årtionden av ickeliv i detta skymningsljus skulle passera innan han fann någon att tala med, en psykoanalytiker, och ingen gav honom den där hemskaste av diagnoser, schizofreni, ännu en komplikation, ett hinder när, om, man försöker nå fram till mänskligheten - och någonstans under vägen började han komma till insikt. Och denna vecka, på det billiga pensionatet i Brighton, gjorde han möjligen de första användbara anteckningarna om detta egendommiga sätt att finnas till, att leva bakom en glasvägg, tillsammans med en mycket avogt inställd personlighet som man fått sällskap med under vägen, kanske redan i vaggan. Och på fredagsmorgonen började han packa sina väskor.

Men på väg till resebyrån ändrade han sig, detta trots att hans pengar nästan var slut; om han inte kunde finna de rätta orden här nere, utvidga sina anteckningar, skulle han inte kunna göra det någon annanstans heller. Och om han inte kunde skriva om sitt förflutna, de säregna familjeförhållanden som lagt potentialen för schizofreni i honom, då måste han försöka skriva om något annat, sin situation nu, vrakgods som flutit i land här på tidens strand. Så han gick tillbaka till pensionatet och sa till damen i receptionen att han tänkte stanna en vecka till,

om möjligt? Inga problem med det, sa hon - vilket överaskade honom; han hade trott att de ville bli av med honom, att de såg att han inte hörde till dem, att han kunde bli en besvärlig gäst.

Tillbaka på rummet började han planera, i varje fall grubbla över det som han borde skriva om, förr eller senare, helst förr eftersom han kunde ana den definitiva *dead-line* framför sig; den var inte bara något han trodde sig se utifrån depressionens kärrmarker. Han skulle inte skriva om dem alla, främlingar som tvingats leva i samma hus, i samma osynliga malström, han måste begränsa sig till att gestalta en person inifrån, betraktaren, sig själv naturligtvis, skriver man om något annat? Men hur gjuter man liv, intensitet och intresse i ord som handlar om döden? Inte i första hand den fysiska döden - en annan död, en tillvaro i en yttersta ensamhet där man inte ens är ensam bland andra. Han vet nu alltför väl att detta, att lista ut orsakerna till vansinnet, det vanartade sinnet, är en långsam process, det tar ens livstid, om man alls överlever, och det fanns inte utrymme eller tid för att skriva en komplett levnadsberättelse, han måste finna några få karaktäristiska episoder, en röd tråd, en stig genom dimman, en väg där det är möjligt att leta sig fram också med hans svaga ficklampa.

Och den viktigaste uppgiften är självfallet att skriva

om Walter, kusinen, deras mödrar var systrar. De växte upp tillsammans, som bröder, om de alls växte upp, och denne tog livet av sig med en kula genom huvudet, plötsligt och oförutsett, i varje fall såg det så ut; allt som hände, också det mest allvarliga och dramatiska, skedde som bara av en händelse, just det, också döden, också de övrigas död medan åren gick, som explosioner in i deras omedvetenhet; de ville inte veta, de var inbäddade i någon sorts oskuldsfull barnslig jungfrulighet. Och sorg visste de inte vad det är.

Inledningen av berättelsen om kusinen skulle kunna vara att beskriva hur han själv märkte hur ett avstånd uppstod emellan dem, en klyfta som vidgades, hur de plötsligt befann sig på var sitt isflak som flöt bort över någon kall havsvik, ett höstdis som suddade ut den falska sommar som de trott att de hade tillsammans, och hur Walter kanske också kan ha försökt att återvända till denna sommar - om det nu är samma sommar - tvingad av ångest eller resignation eller helt enkelt därför att han var pank. Han kan inte låta Walter bara försvinna så där, utlämnad åt glömskan. Men det kan också börja med detta avsnitt om en ankomst, vilket mest innehåller berättelsen om hans försök att ge sig av, och det måste, i varje fall den första versionen, skrivas på ett vänligare språk, ett som inte är så fyllt av förfluten smärta, ett språk

som inte fryser ner hans känslor, hans hemliga fruktan samt raseriet.

Han stannade bara en vecka till på det diskret stinkande pensionatet. Varje morgon när han vaknade, och också i drömmen, hörde han havet och tänkte, där ute ligger England, inte det fientliga språk där han inte kan växa upp och lära sig att acceptera verkligheten. Men han anar att han snart, möjligen, kommer att höra röster, barnsliga gräl ur det förflutna, om han inte kan ta sig ur denna ständiga ensamhet på hotellrum över hela Europa. Dock, han vet också att så länge han bara *tänker* dessa röster, inte faktiskt hör dem, i varje fall inte låter andra höra de tjugatiga diskussionerna, då är han på den säkra sidan. Ännu ett steg, det fatala, och han kommer att uppslukas av det innersta mörkret, inte bara av sin egen hypotes om det.

Och vinterblåsten började hårdna till stormbyar längs kusten, men han tog på sin uniformsliknande sportrock och framhärdade i sitt trots, att gå mot vad som än kastas mot honom, regnet, vinterhavets ödslighet, för nu var det inte längre ett sommarhav. Skuggorna kom när eftermiddagen förändrade ljuset i rummet och projicerade hans tristess mot de brunmurriga tapeterna, och det uppstod revor, sprickor i skyddsmuren där han kunde se glöden från de heta ugnarna, och han insåg att han skulle bli psykotisk om han envisades med att skriva, i varje fall

om han inte kunde finna något annat, inte bara förbjudet område, minerade zoner. Han flydde nerför de branta vindlande trapporna, längs gatan och in på närmaste pub.

Men han räddades av det faktum att ett litet belopp blev överfört till hans bankkonto; han hade slutat att vänta på det och nästan glömt bort det. Så han kunde flytta till ett något bättre hotell där han inte upplevde ensamheten så kompakt, där han inte bara låg på sängen och stirrade in i intigheten; han kunde nu sitta i vestibulen och se människor komma och fara, världen på andra sidan glasväggen, en åtminstone tillfällig, skenbar, trygghet. Och han förstod så väl att det måste finnas andra personer i en roman, inte bara han själv - men det var det där med att hitta på karaktärer; hans fantasifullhet var borta, om han som barn haft någon, det kan han inte minnas; han har alltför länge varit upptagen av att leta efter sanningen. Dessutom ville han inte skriva en bok bara för att ha gjort det, inte bara därför att en bok är en bok är en bok, och någon gymnasial önskan om konstnärskap minns han inte; hans ambition som barn var att bli kapten, möjligen general. Att nu envisas med att se sig om, att alltför grundligt gå tillbaka, skulle förstena honom ytterligare; han måste skjuta upp sitt stora projekt till den dag då han inte längre behöver återvända, i varje fall inte i verkligheten; *efteråt* ska han göra det, när modern är död. Det här är

ungefär vad han resonerade sig fram till när han gick mot vinden i Brighton - ett uppskov, ännu en undanmanöver för att rädda livet.

Han hade alltså stigit i land på denna strand, en plats som kanske kunde ha blivit hans nya kust, en plats i livet, men han kunde inte utvidga brohuvudet. England fick förbli något som fanns i hans förflutna drömmar, om man kan kalla det drömmar, och han fick finna sig i att magasinera den flytkartan tills vidare; kanske kan den komma till användning. För det tycks inte finnas någon ände för hans strävan, men han vet nu - det som han förstod redan under denna första resa till Brighton - att detta inte kan fortgå; han måste, innan det definitivt blir för sent, finna stigen ut ur skuggorna och fram till den öppna slätten, verklighetens sommar.

SENARE, under flera besök i England, insåg han att det finns ännu ett hinder, en barrikad som avskärmar honom från människorna - hans mindervärdeskomplex inför alla etablerade förhållanden, de duktigas värld, de som har examina och titlar och ATP-poäng och fackförenings-tillhörighet (hur tryggt kan det bli?) och barnbarn som tittar till dem, men i detta särskilda fall det brittiska klassamhället. En komplicerad problemställning, för det rör sig inte bara om hans längtan till de högre samhällsklas-

serna, eliterna, utan mera kanske om det faktum att han aldrig blev i stånd att bygga den herrgårdsbyggnad som bara fanns på ritningar, ett av moderns krav, aldrig ut-sagt, bara antytt och strax förnekat, och att bli en man av värld, en ledare, en dominerande person som hennes far. Nej, han inser nu att det ligger också något annat under detta, något djupare och mera tungt vägande, nämligen att morfadern hade ställt sig på Tysklands sida under det första stora kriget - det som barnet sedan ska blanda ihop med det andra, och till att börja med också med boerkri- get, alla krig, krig som krig - och samtidigt också tycks ha behållit något av sin lojalitet mot, eller hat till, deras bondska bakgrund, generationer bakåt, storbönder, inte människor mer eller mindre i livegenskap, inga statare eller arrendatorer. Vilket kanske var orsaken till att mor- fadern tog boernas parti i det kriget, vilket för honom var samtida - och hans egen ambition som barn måste ha varit att återvända för att reda ut, och för att finna en annan och starkare far än den han inte ville ha. Men han fann bara böckerna, och kriget, och den skräck mor- fadern hade planterat i sina barn, en perfekt jordmån för vansinnets slingerväxter. Men en författare - i varje fall av den typ som han vill, måste, bli - har inget annat val än att se sig om över axeln för att finna sitt material, för att söka sig genom avståndets och sinnesförvirringens dim-

mor för att i bästa fall finna något att forma en verklighet av, nu vet han det. *Kaiser-Wilhelm-Deutschland* var morfaderns favoritland; han reste dit flera gånger och det fanns inga böcker på engelska, och få engelska författare i översättning, och absolut ingenting om den brittiska armén, inga brittiska aspekter på hur krigen hade förts, och nästan ingenting om det brittiska imperiet. Men där fanns några böcker på tyska - ett ljud som han inte heller tål, nu vet han det - och många översättningar, den tyska synen på boerkriget och på första världskriget, böcker där han för första gången läste om mausergevär och kruppkanon.

Och därför inser han nu efteråt att han på något sätt måste ha stått i krigsberedskap mot det brittiska imperiet lika väl som mot mänskligheten i allmänhet; han har varit en sorts soldat som kämpat på boernas sida, i varje fall där inne i det alltmer vanartade sinnet, eller snarare kanske en agent som blivit utsänd från de förvirrades land - och som nu, i sin ytterliga ensamhet i ett hotellrum vid ljudet av havet, vet att han förr eller senare kommer att bli avslöjad, pinad och dömd till intigheten. Han har hittills sett alla flyktdörrar sakta stängas framför sig och känt panikens karusell börja sin tomgång runt runt utan att föra någonstans. Ofta har han då slagit upp kartboken och satt fingret på de engelskspråkiga länderna - varför

inte Nya Zeeland? Och någonstans, kanske i Brighton, hittade han Janet Frame i en boklåda - *An Autobiography, Faces in the Water* och andra titlar - där hon, om hon är jaget i dessa romaner, bland annat beskriver sin tid på ett mentalsjukhus, dårhus, vilket är det ord han själv hörde under barndomen. Frame framstår för honom som en syster i eländet, men han kan inte finna att hon har klart för sig *varför* hon fördes till ett av dessa sorgens hus. Av misstag, så förklarar hon det senare, och berättar hur hon räddades från EST, elektriciteten, av en ren tillfällighet - en läkare upptäckte att hon skrivit en novellsamling och fått den publicerad. Bra för henne, tänkte han när han läste det, han borde försöka sig på något i den stilen, poesi, fiktion, påhittade noveller, men absolut inte sanningen - kanske Censorn då till slut skulle släppa honom fri. Men Frame skrev sanningen, en sorts sanning, som det kunde ha varit, sin version av en sanning nära verkligheten, och det blev hennes bästa böcker - och sanningen är hans enda chans, men kanske inte i jagform, det förstod han från början; det skulle bli *för* nära. Och hennes upplevelse av vansinnet är släkt med hans egen - kyla och isflak och bortom försvarslinjerna en glödeld av vrede.

Till detta kan läggas mindrevärdet; hans mindervärdeskomplex följer alltid med honom och hoppar förr

eller senare upp ur resväskan som en ond ande ur flaskan, ett budskap från tidigare generationer - Jantelagen, pig- och drängmentaliteten. Detta blev han fullt klar över under en senare resa till England, till Norwich, översättarcentret vid East Angliauniversitetet. Den hann i fatt honom där också, denna hemsökelse, omöjlig att undfly och alltid utformad för att passa in i situationen.

När han anlände var han i god stämning. Han togs emot av vänliga människor som hade reserverat en liten lägenhet åt honom, en forskarbostad med stora fönster mot en gräsmatta, ett fält som sluttade ner mot ”The Broad”, en vattensamling, nästan bara ett dike, som skiljde gräsytor runt universitetsbyggnaderna från den omgivande sumpmarken. Utsikten var mycket engelsk, i varje fall för honom, och det var november, i hans ögon fortfarande sommar, ungefär som under den första resan till Brighton. Och med i bagaget hade han det vanliga diffusa hoppet om att hans planer, vilka de nu var, skulle kunna få en mera fast struktur här i denna relativa säkerhet - nu ska han finna begynnelsen, den fasta punkten, den axel runt vilken han kommer att kunna rotera sin berättelse. Men han borde ha tagit varning av tidigare rymningsförsök, tillkortakommanden; modern skulle, förr eller senare, finna honom och hala honom tillbaka i navelsträngen. Hon var död nu, sett ur strikt fysisk synvinkel,

men Panikungen, det barn hon en gång i tiden lagt över i hans armar, sparkade fortfarande och skrek inom honom; hon tänkte inte släppa taget så lätt; han var lilla Agnes sista hopp, för detta är också en berättelse om hur kvinnor, flickor, kan bli förtryckta utan att våld utövas annat än i ord, kommandon, disciplin.

Han kände naturligtvis till det engelska klassamhället, enligt Naipaul fortfarande i viss utsträckning närmast feodalt, kvarlevor från en annan tid - och någon dag under den andra eller tredje veckan hade mindrevärdeskänslan börjat växa och fylla det tomrum inom honom där han skulle, borde, ha lagt sin berättelse - ett komplex som alltid tar näring ur varje jordmån där han försöker plantera sitt hopp när han kommer till en ny plats, en misslyckandets snyltväxt - och han började se den brittiska snobbismen överallt, till och med bland de många arabiska studenterna som köpt sina studieplatser för fädernas oljepengar. Vilket naturligtvis var ett helt logiskt inslag i moderns långsiktiga strategi.

Så han fick återvända till sina huvudsakliga studier, den metod att vinna styrka som han funnit redan som litet barn; *Kaiser-Wilhelm-Deutschland* satte standarden. Inte så att modern eller hennes syskon sagt något om detta, det militaristiska inslaget i alla deras barndom; de var inte ens medvetna om det fanns där, eller att det

möjligen kunde bli ett problem - för övrigt fanns det inga problem alls; det faktum att det finns problem som inslag i livets väv hade undgått dem. I varje fall är det något som de aldrig kunde gå med på eller ens erkänna inför barnen. Och att fly till det land som var tillgängligt under kriget, det land till vilket soldater och frihetskämpar sökte sig från hela det tyskockuperade Europa, var ur en aspekt, lojaliteten mot det gamla Kejsartyskland, en fientlig destination, även om språket där var mera vänligt och tog emot honom, åtminstone de första veckorna. Hur som helst, än en gång fann han sig sittande i ett universitetsbibliotek helt upptagen av sitt största intresse - krigskonsten, hur divisioner och arméer leds och manövrerar, en kyligt intellektuellt och professionellt intresse, något som har en viss likhet med schack, ingenting om folkmord och judeutrotning, inga politiskt motiverade tarvligheter och ingen brist på gentlemannaskap; han sökte den relativa friden på de gamla slagfälten, platser där de ruttande kropparna är säkert begravda, där alltsammans är över och förbi. Det förvånar honom nu att han aldrig planerat sitt självmord, i varje fall inte medvetet, och tröstar sig med att det kanske inte är för sent.

Ändå skrev han under dessa första veckor i Norwich mer än han gjort under årtionden, första utkast på engelska. Och tillbaka i Brighton, flera gånger, på det unkna

pensionatet eller i ett något bättre hotellrum, började han skriva om och om igen, men den ville inte hålla i sig, denna flit. Han var fullt medveten om att bakom hans rygg hotar den iskontinent som döljer den heta fläck, Smärtpunkten, som han måste nå fram till, se, definiera, innan han dör, och natten hade börjat innehålla drömmar som var indikationer - svarta örnar som skriker och stör tar och krossas, tills han tvingade sig att vakna och insåg att örnarna bara var de vanliga skrånande sjöfågelsvärmarna över taken. Ännu en andhämtningspaus. Kanske de onda nornorna när allt kom omkring hade beslutat att ge honom ännu en chans?

För när han stod där - i London eller Brighton eller Norwich - efter att någonstans ha etablerat ett brohuvud på Englands kust, ett mentalt utgångsläge, med depressionen föst åt sidan, då tyckte han nästan att han hade verklighetens kontinent fullt synlig framför sig. Men han var långt ifrån säker på sin sak, sin förmåga, sina möjligheter; isflaken låg och skvalpade bakom honom, det kände han tydligt i ryggslutet, eller kanske i magen - och han hade ingen plan för en fortsättning, hur han skulle utvidga brohuvudet, hur han skulle få ett fotfäste på fast mark, och det fanns ingen där för att hjälpa honom, inga vägvisare in i nyfunnet land och bakom honom inga kanonbåtar som kunde understödja den fortsatta fram-

ryckningen. Och inget som helst självförtroende, ingen stadig plattform att stå på, ingen tillit; han kunde inte föreställa sig hur man gör när man ankrar sitt skepp bland de övriga i den vik där livet lär finnas.

Dessa ansatser slutade alltså ofta med att han satt och läste om gamla slagfält, säkra platser jämfört med de hus där han tvingades vistas som barn. Men i Norwich tröttnade han på detta vanvett; det var ju skriva han skulle, kanske ville; han vet fortfarande inte om han vill. Men han insåg att han kanske kunde börja i ett mindre format, begränsa sina förväntningar, sina attacker mot ovilligheten och letargin, sina splittrade ambitioner, så han började skriva noveller, eller snarare utarbetade skisser, om *moderns* första två flyktförsök, åtminstone ett, det andra; han är inte säker på att det första verkligen ägde rum. Och han är faktiskt inte helt säker när det gäller det andra heller, om det fanns ett andra; kanske var det bara det första eller ingenting alls, något som han hittat på för att göra sin berättelse bättre.

Modern nämnde inte den andra händelsen särskilt ofta, och aldrig med ord som ”flykt”, bara ett par gånger under hela sitt långa liv, men det måste ha varit viktigt eftersom hon alls tog upp det, och alltid med ett litet leende. Hennes berättelse var då förvandlad till något an-

nat, något som Censorn kan godkänna, något trevligt, nästan idylliskt, och under många år förstod han inte vad hon försökte säga till honom, motvilligt, men också av nödvändighet och kanske med ett hopp om tröst, ännu en berättelse som handlar om någonting annat än vad man först kan tro, som har en mening, en kärna som man egentligen inte får röra vid. Och denna andra eller enda händelse kan han naturligt nog inte minnas, bara ana, kanske, och det finns inga fotografier. Hon berättade någon gång, kanske en sommardag, han minns inte, på ett oväntat och spontant sätt som kan ha varit någon sorts sanning, hennes version eller till och med den rätta. De växlade inte många ord under hennes liv, nästan bara om det vardagligt triviala, vad man skulle handla till middag och om det fanns pengar så det räckte, och han kan inte längre fråga henne. Det enda han kan göra nu är att filtrera sin egen tolkning ut ur hennes berättelse, den enda version som föreligger, och då blir resultatet ungefär följande.

MODERN gjorde en resa till sin syster Birgit som var lärarinna i en socken söderut längs järnvägslinjen utmed den stora sjö som ligger mitt i det landskap där han hade oturen att födas. Birgit var den vackra systemen, ett faktum som ofta utsades, men han kan inte minnas något tonfall

av avundsjuka i deras röster; deras rivalitet gick djupare än så, den gällde föräldrarna. Den vackra mostern hade fått order att bli lärare, men efter vad han hörde senare hade hon velat bli skådespelerska, eller senare hårfrisör-ska eftersom ett liv på scenen förkastades av fadern. Hon skulle kanske ha kunnat bli en stjärna, hon var en klas-siskt nordisk blond kvinna, som Garbo, som Ingrid Berg-man, varför försökte hon inte i Tyskland? Men hon hade inget självförtroende alls, som alla de övriga i denna sys-konkrets som hölls ihop bara av konventioner. Naturligt-vis lydde hon faderns befallning, som de alla gjorde, också han själv, även om han föddes tre år efter morfaderns död och bara möttes av bilden, föreställningen om denne despotiske man, en väldig skugga som skulle luta sig över deras framtid. Hur som helst, mostern stannade i denna rika och välmående bygd, ett jordbrukscentrum, under några år. Men hon slog sig aldrig till ro där, i den lägenhet som följde med arbetet, i ett skolhus, småskola; hon hade valt den kortaste utbildningen, för trots sin skönhet trodde hon inte på sig själv, och hon avvisade den rikaste bond- eller herrgårdssonens frieri. Hon kanske också var på rymmen; han tycker om den tanken, att hon och modern planerade det tillsammans, något som senare absolut skulle ha förnekats.

Men han kan nästan återkalla doften av öppet vatten,

eller ljudet av det, blåsten över den stora sjön och sorlet mot stranden, eller också är det en efterkonstruktion, en illusion om vad som kan finnas bakom den dimma som döljer de första tre åren av ens liv. Mycket få människor, om någon, når bortom den kontrollpunkten. Modern berättade - det var en idyllisk detalj - att hon ställt barn-vagnen i en gammal syrenberså, i skuggan av höga träd; han kan ha sett grönskan röra sig i sommarvinden eller också har han hittat på också den detaljen, helt enkelt för att vara lojal mot hennes berättelse. Och skolbarnen tog hand om honom, enligt modern hade han varit deras lilla älskling. De sprang ut när skolklockan ringde och sam-lades runt honom, tog upp honom, gullade med honom - men det har han aldrig kunnat minnas, en av de första viktiga händelserna i hans liv, det att någon tyckte om honom; de älskade honom och han kunde inte uppleva det, kanske var han till och med rädd för deras röster. Och detta är en av de detaljer ur det förflutna som modern kom tillbaka till, inte ofta, men med samma ord och samma stillsamma entusiasm, och denna knappt märk-bara upphetsning gällde något annat - hon hade smitit iväg, var på flykt (hans tolkning) och hade hopp om att lyckas. Tills hennes röst tonade bort och dog: inget mer prat om det här! Och inte ett ord som skulle ha kunnat ge någon som helst antydning om flykt. Vad fanns det att fly

ifrån? Ingenting naturligtvis, han om någon borde väl förstå vilken lycklig barndom de haft. *Pappa*, hans morfar, var en sträng man, javisst, men rättvis, och han tog hand om dem, ordnade allt till deras bästa.

Detta var ett av de få tillfällen då moderns ansikte kom till ro, när hennes spända halssenor slutade att vibrera, när hon tänkte på detta och till och med sa några ord om det - men också när de långt senare satt och väntade på den taxi som skulle ta dem till sjukhuset, det ord som nu användes i stället för det förfärliga, det han som barn tyckte lät hemskare än till och med koncentrationsläger. När hon satt där med händerna i knäet tycktes hon se fram mot något som han inte såg, och det tog honom årtionden att förstå att detta, hennes sinnesstämning, kunde vara en nyckel till hennes förflutna - den unga flickan som möjligen gjort flera försök att fly, som i alla fall i hemlighet tänkt på det, och att hon, på sitt förvirrade sätt, nu trodde att de tillsammans skulle sätta hennes plan i verket och finna lyckan någonstans i en tillvaro som liknade hennes förvrängda dröm om den egna barndomen. Han tror inte nu efteråt att det fanns något incestuöst dolt i hennes omedvetenhet, i varje fall vill han inte tänka sig det så, det var mera så att hon behövde en medhjälpare, någon som tog hand om alla praktiska detaljer så att hon bara behövde tro att hon gjorde det också:

varför måste jag alltid ta hand om allting? Så länge hon hade Vincent, hans far, att skicka ärenden - till posten, till handelsboden, till banken - ringde hon inte ens på hans födelsedagar, inte ens femtioårsdagen, en dag som hon ville glömma. Eller fick hon inte ringa, var det någon som hindrade henne? Kanske Vincent, en frånvarande gestalt som gick och grubblade i hemlighet på småsaker, tills han började ryta om det inne på köksgolvet, kanske telefonräkningen, som trodde att det kostade pengar om man bara lyfte luren, nu snart skulle de få bevittna hur han sköt sig där mitt i rummet. Så här efteråt har han svårt att förstå att ingen utomstående såg också faderns galenskap. Det var inte förrän han faktiskt fanns där, dök upp framför moderns ögon, som han blev den mest viktiga - han bär morfaderns namn och är den som ska ersätta denne, ta hand om alltsammans, bygga det corps de logi som aldrig blev byggt. Och ersätta karlarna, alla de odugliga männen, bröderna och mågarna i denna fördömda familj.

Men allt detta *sa* hon inte till honom. De växlade inte många ord (om man räknar varje ord en gång) och hon var klyftigare än så, den galna lilla Agnes, hon hade installerat sig inom honom och vägrade kategoriskt att släppa taget; hon tänkte inom honom, eller snarare, som han ser det nu efteråt - han hade anpassat sig till hennes

behov, han tänkte hennes tankar eller lärde sig som barn, alltför tidigt, vad hon krävde i olika situationer; alltsammans bakom vänliga röster och väluppfostrade ansiktsuttryck. Symbiosen med modern torde vara ett av de första och viktigaste hindren att ta sig över om man vill nå ut i livet, ett eget liv i verkligheten, förr eller senare bör man nog göra det, nu förstår han det, annars är man förlorad, i varje fall om modern är galen. Hans pubertet blev förse- nad och kom i omgångar, finner i ansiktet först vid tret- tio, men han gick inte helt förlorad i den oförmåga som höll honom kvar - men han kom alltför nära den fullstän- diga uppgivenheten för att kunna uppskatta situationen.

Det förefaller som om modern återvände, från denna resa till systemen, med föga hopp kvar, och så vitt han vet eller tror sig veta, hade hon gjort bara ett försök till, men det var tidigare, en ansats i samma riktning, söderut längs samma järnvägslinje ner mot kontinenten, den värld där verkligheten kanske stod att finna. Senare gjorde de bara resor med bilen, korta turer över dagen, hela hennes liv, år efter år med henne förnöjd vid hans sida men aldrig med en fråga om vad han möjligen sysslade med där ute, bortom hennes livshorisont - hade han något yrke, var han kanske överste, eller hade han tagit någon examen, hade han en flicka, en kvinna, en hustru? Aldrig sådana frågor. Hon var nöjd med att sitta där och titta framåt

längs landsvägen, den väg som bara ledde runt och till- baka, ingenstans, medan hennes hår blev grått och han tappade sitt. Till slut sa hon dock: ja, du blev ensam du också. Och en kryptisk antydning, en eftersläng, diskus- sionen skulle vara slut här: jag vet nog mer än du tror. Hur såg man på sjukhuset på hennes galenskap? Den diagnos hon fick med sig hem till vårdcentralen var de- pression; ingen såg eller intresserade sig för släktkrets- ens samlade galenskap; de var skyddade av världens vänliga likgiltighet - och vad kunde de ha gjort? Korta sjukhusvistelser på en lugn avdelning, någon månad när hon levde med sin sömnad och småprat i kaffedoften tillsammans med andra trötta människor som behövde vara hemifrån en tid, i säkerhet, i relativ säkerhet för barndomen. Han ska aldrig i detalj få veta vad som hände där, varken i barndomen eller på sjukhuset, där det vär- sta till slut ändå hände, det meningslösa, det som inte borde ha fått ske: *det värsta var elektriciteten.*

MEN hon kan alltså också ha gjort ett tidigare försök, redan innan han var född; det är möjligt för honom att sortera ut en vinterresa ur hennes vaga och utdragna frag- mentariska berättelse - en resa som kan ha varit en flykt samtidigt som den var en del av hennes utbildning. Och nu, när han skriver detta ser han så väl hur detta är ett

kapitel om flykten, gåtan om varför man flyr, varför man väljer detta sätt att närma sig livet - att fly undan, att inte delta trots att man innerst inne vill. Om vi har något val. Modern hade det knappast.

Lilla Agnes sa aldrig mycket om sina skolår, och ingenting, absolut ingenting, om de omständigheter som ledde till att hon blev skickad till en välrenommerad hushållsskola för bättre mans barn. Det var faderns beslut, självklart, eftersom dessa barn aldrig kunde bestämma sig, fatta ett beslut; det insåg han tidigt, det gjorde redan han och Walter. Och fadern ville ju bara deras bästa, det var de övertygade om, det hade de fått intrummat i sin barnsliga godtrogenhet.

Han hittade, många år innan modern till slut tog skydd i sängen, ett fotografi i en av de pappkartonger där delar av hennes barndom låg förvarade, glömda, förnekade, begravda i ett av förrådsrummen i uthusen, långt utom räckhåll för alla somrars ljus, kanske bara därför att hon inte orkat kasta bort dem - små schatull och askar som innehöll en hel del av denna lilla flickas liv, bara fragment men samtidigt viktiga detaljer när han till slut visste vad han letade efter. Detta fotografi var det första ”indicium” han fick i sin hand när det gäller just detta, moderns eventuella rymningsförsök; det gav honom i själva

verket impulsen att leta. Och hon ”erkände”, jo, hon hade tillbringat en vinter på den där skolan som hon inte ville prata om. Först trodde han att hennes tystnad berodde på att hon skämdes för att hon inte - inte hon heller - hade tagit någon examen, att hon tvingats acceptera en enklare utbildning, att hon måste bli en sorts finare piga. Det förefaller, för honom nu efteråt, som om hon i detta skolkök nådde det stadium, den kunskapsnivå, där man lagar till kött; hennes stekar var alltid ytterst smakliga, men hennes fiskrätter hade en otydlig framtoning, en något vattnig konsistens, även om smaken var mer än väl godtagbar. Han frågade någon gång om detta, och hon blev inte sårad, det angick henne egentligen inte, inte i grunden; att arbeta i köket var aldrig något som intresserade lilla Agnes, det gjorde hon av plikt; det var fadern som skickat henne till denna mera praktiska utbildning, efter realexamen. Hur som helst, han hade varit i stånd att konstatera faktum - att hon varit där, på den mytiska hushållsskolan, och att hon återvänt hem innan utbildningen var färdig. Hennes ålder, omkring arton, passar också väl in i hans egen erfarenhet; han var också arton när han för första gången hörde en röst som gav honom order om vad han hade att göra, när han slängde läroböckerna - de blev alltmer obegripliga för honom - reste sig från bordet och gav sig ut på långa ensliga promenader eller gick på

bio. De var alltså vid ungefär samma ålder när alltsammans började, när fördörelsens svarta blomma började växa inom dem, planterad av tidigare generationer och närd av fruktan.

Men det mest anmärkningsvärda med detta fotografi är att hennes syster Valborg, Walters blivande mor, finns med på det. Ja, där står hon faktiskt, lång för att vara kvinna, välnärd, i en grå resdräkt och redan med sitt kyliga men samtidigt inte alls ovänliga leende - en blandning av artighet, avstånd och ”var vänlig och rör icke vid mig, om jag får be”. När han frågade modern vad Valborg gjorde där, på den skolan den hösten, den vinter som aldrig nämdes, brukade hon säga med ett litet leende, dock inte samma leende som systemens, ord som innehöll vilseledande information: det var Valborgs hemliga resa, hon vill inte prata om det, men jag tror att pappa skickade henne för att se efter mig, se till så att jag hade det bra.

Efter att ha visat upp denna inåtvända, hemlighetsfulla, min brukade hon vända sig bort och därmed göra tydligt att hon inte ville fortsätta diskussionen. Som hon ofta gjorde, nästan alltid gjorde - plötsliga medgivanden nära sanningen, ord som kanske var sanningen, lösa trådändar som kastades till honom och som han borde ha kunnat börja nysta utefter, vilket han under alltför många

år inte hade inte kraft till; han kunde inte, inte han heller, uppbåda ambition för att finna någon annan sanning än den gemensamma lögnen, den jämvikt som var det enda som accepterades, en balansgång vid randen till avgrunden.

Hade dessa två systrar haft en plan tillsammans, ett hopp om att kunna fly? Hur och vart? De hade inga egna pengar - modern hade aldrig kontanter på sig - eller hade de sparat ihop? Kanske Valborg hade deras biljetter i sin handväska - och så ändrade de sig, förlorade modet? Hushållsskolan låg vid stambanan söderut mot Kontinenten, ut i världen, kanske till Tyskland, föregångslandet. Detta kan han aldrig få veta, nu är det för sent, men hans hopp för deras skull, dessa unga flickor, skuggor som nu bara finns i hans eget minne, för övrigt glömda, är att de faktiskt hade en plan, att de försökte, att de var lyckliga några dagar, någon vecka, innan de vände tillbaka till hopplösheten. Det slår honom nu efteråt att han aldrig frågade Valborg, att han aldrig vågade, för då skulle hon ha börjat vissla, ett säkert tecken på att man gjort något ytterst opassande.

Och det finns ännu en detalj som kan belysa detta flyktmotiv - Birgit, släktens skönhet, talade hela livet om att hon skulle flytta till Skottland när barnen växt upp. Detta

var också efteråt, för sent, när också hon hade återvänt och gift sig med en av Walters farbröder, ännu ett äktenskap som inte borde ha fått ske. Varför just Skottland? Hon reste dit under sommarloven, och kom tillbaka med en kort entusiasm som snabbt dog bort. Under kriget hade man ofta hört talas om Skottland, i radion och i tidningarna, det land dit grannlandets frihetskämpar for för att enrollera sig i kampen mot tyranniet, det land från vilket både hans farfars farfar och farmors far hade kommit, ett väsentligt inslag i släktmystiken, i varje fall för barnen, nästa generation, han och Walter, som inte klart kunde skilja det ena från det andra - vem var tyrannen? Fanns det andra tyranner än Hitler? Ingen skulle ha gett dem ett svar; det fanns ingen de ville fråga.

Om dessa två händelser är sanna, eller i varje fall inte helt otänkbara (även om de inte skulle ha kunnat berättas), då förefaller det som om flykttanken föddes mycket tidigt i honom, lades in, kanske också i Walter - en instinkt som de ärvde från sina mödrar. Och om ingenting i detta skulle vara sant började han, av någon anledning, att ge sig av i alla fall. Han hade inte kunnat börja sin sorgesång i Brighton, men nu, tillfälligt säker i den gröna vinter som sluttade ner mot The Broad utanför fönstret i Norwich, visste han att han till slut måste göra det och slog på den

bärbara dator som översättarcentret tillhandahöll och hörde den käcka melodislingan annonsera ännu en dag av framgångsrikt arbete - men det är en glädje som gäller för andra, inte för dem som sitter och väntar på skrämmande röster. Denna apparat var inte uttänkt till att hjälpa honom frivilligt, och dessutom visste han ju att hindren fanns i huvudet, inte i något som illvilliga makter lagt in i ordbehandlingsprogrammet.

Men han kunde bara finna *Anfänge*, episoder tidigt i livet, trådar som slutar blint, samt ovanstående fragment ur moderns liv. Det var först några år senare, när han läste Naipauls bok om en ankomst till södra England, som han fick uppslaget att använda dennes text, åtminstone språket, som en ram där han kunde fixera inledningen av sin berättelse, den bleka sanningen, det som aldrig kan bli en roman. Han var alltså från början fullt medveten om detta, hur han fann sin metod, var han skulle lägga angreppets tyngdpunkt, anfallets *Schwerpunkt*; den tyska militarismen finns kvar som en botten i honom och han avskyr detta språk som är släkt med det han föddes in i, på samma sätt som han avskyr sin släkt, eller gjorde det, barnet gjorde det. Detta beslut, att finna en sorts mentor, togs på den säkra sidan av språkbarriären, där han kunde erkänna sin svaghet, att han behövde hjälp. Och när han så kunde börja skriva dessa

två sanna episoder, som kanske aldrig har hänt, tittade han då och då upp från pekfingervalsen på tangentbordet och tänkte, på engelska: har jag äntligen slutat fly?

Hans förvirring må ursäktas med det faktum att det kanske inte finns någon exakt punkt att välva denna sorts berättelse runt, för man kan inte vara helt säker på när eller hur den initiala skadan kom till, när den svarta blomman slog rot. Det tar tre generationer att dana en gentleman, det sa man i det gamla England, och man kanske fortfarande säger så, eller också var det bara ett uttryck, den brittiska snobbigheten, en mytologisk fras från det land som en gång fanns eller inte fanns. Det tycks också ta tre generationer att skapa en schizofren människa. Och det var inte förrän sent som han förstod att Smärtpunkten kan vara just detta sår, denna fixpunkt - för där, ovanför barnvagnen, måste han ha sett de förfrusna ansiktena på dem som inte kunde ta emot honom, de som inte hade lärt sig av sina egna föräldrar hur livets formel ska skrivas och läras ut.

NÄR han långt senare, åtta år efter moderns död, såg henne gå över det lilla torget där han då bodde tänkte han att han inte borde göra det, detta försök att avslöja hennes hemligheter, de fördolda sanningarna eller lögnerna om hennes far och alla de andra, hennes systrar och bröder

och också generationerna före dem. Inte heller har han tillåtelse att berätta om sig själv, för hans viktigaste uppgift är att hålla upp en snygg fasad, ”stiff upper lip” som man säger i det mera vänliga språket. Fast å andra sidan, under moderns sista månader började hennes ord förändras till hans förmån; han satt vid hennes sida och kunde tydligt notera detta, ordval som överraskade honom, som fortfarande förvånar honom. Det var som om hon ville ge honom en chans när hon till slut insåg att hon inte kunde ta honom med sig. Han drömmer sällan om sin mor, men hans mest logiska dröm om henne är den här, och han drömde den bara en gång.

Jag är i det rum där jag troligen blev född, den lilla kammaren bakom köket i kortspelarnas hus. Mamma är också där. Hon stiger upp, går fram till fönstret och säger: ”Vi kanske borde släppa in litet frisk luft.” Och jag tänker, ännu kvar i drömmen: är hon rätt person för det?

Denna dröm knöt han genast, när han vaknade, till vad hon sa innan hon dog - att hon inte ville att han skulle återvända, inte ens till hennes begravning. Hans drömmar är ofta sådana, ganska logiska och inte särskilt svåra att förstå, och han tycker om att tänka sig att detta

är resterna av matematikern inom honom, den unge man som dog, han som också tyckte om musik.

Javisst, där var hon; hon vilade inte i sin grav eller i minnenas galleri, de utkylda rum som han borde sluta till för alltid och kasta bort nyckeln. Hon bar den lätta sommarkappa som han mindes så väl, litet för lång eftersom hennes rygg var lätt böjd, tidigt, inte bara när blev gammal. Och den vidbrättade sommarhatten, inte vit som han mindes den utan blå, ljusblå, tunn, genomlyst av kvällssolen. Hennes sätt att röra sig var också detsamma - långsamma korta steg bort mot vitoxelhäcken mitt emot, där hon plockade ett blad, smulade det mellan fingrarna och luktade på det. Sedan några steg som på måfå tvärs över den stenlagda promenadslinga som omsluter gräsmattan mitt på torget. Och vid den stora stenkrukan på andra sidan tog hon en blomma och bar den med sig när hon, alltmera genomskinlig, svävade bort i den heta seneftermiddagen och försvann in i hans mardrömmar, ja till och med bortom dem eftersom han sällan drömmer om henne. Han stod kvar vid fönstret en stund och väntade på regnet och åskan. Det skulle ha varit lätt att gå ner och titta efter om blomstjälken verkligen var bruten, men han vågade inte göra det så där utan vidare.

Men så, medan han stod där och tittade ut över torget, tänkte han att hennes ärende kanske varit att säga att

han *borde* göra det. Och strax före regnet gick han ner till blomkrukan. Blommorna såg ut som prästkragar, men gula, kanske någon sorts bellis, och de beredde sig för hösten, att snart vissna bort. Ingen var bruten och de hade ingen doft.

II

Fragment av ett liv

Förstudiet

Till slut fann han i en engelsk tidning en formulering som passade ihop med hans insikt - *The Empirical Patient*. Bra, tänkte han, det börjar gå upp för dem. Men det förefaller som om han aldrig varit patient, intagen på något sjukhus, det är han nästan säker på. Han är också ganska säker på att han verkligen var den där pojken, han som springer genom mardrömmarna, som då och då skymtar fram ur dimman, ett barn som försöker fly bort från det hus där han hörde de hårda rösterna. Inte något han konstruerat efteråt, ingen falsk minnesbild utan en bild så sann som han kan se den.

Under de få terminer då han var anställd som extra-lärare var det heller ingen som sa till honom att de måste ta hand om honom därför att han skulle vara ett hot mot någon, varken mot sig själv eller sina elever. Det hände aldrig även om han många gånger måste ha varit ytterst nära en offentlig skandal, men nu, långt efteråt, minns han inte klart alla detaljer ur den delen av sitt liv. Tanken

på att bli inspärrad på någon sorts institution hade dock tagit ett fast grepp om hans inälvor, och det har funnits perioder när han inte var säker på det här om sjukhuset, om han var där eller inte. Detta antagande kan, det förstår han nu, vara en projektion ut ur hans onda drömmar, de välkända hoten - dårhuset ett av dem - och hans högst privata sammanblandning av förvriden verklighet och läsning om fruktansvärda inspärningsmetoder, bland annat inkquisitionen och de tyska koncentrationslägren, och så naturligtvis *uppfostningsanstalten*, ett fruktat ord som pojken alltför ofta fick slängt i ansiktet. Men de, hans lärarkollegor, måste ju ha sett någonting, att han på ett eller annat sätt skulle bli till besvär. De flesta av dem var dock vänliga människor, även om en eller annan gav honom elaka eller skrämde eller tankfulla ögonkast. Men de var för honom, mer eller mindre, bara skuggor på andra sidan om en glasvägg; i sin egen kylslagna värld har han aldrig varit säker på människors attityder, vad de håller på med, vad de tycker, hur *de* härdar ut.

Han lämnade sina elever genom en falllucka. Klassrummets tak lyftes bort och golvet sprack upp och han föll - sakta simmande i viktlöshet - ner i ett stort svart hål, medan eleverna satt, helt opåverkade av vad som tycktes ske, på en gräsmatta som flöt bort - och från en ljusspalt långt

bortom himlarna lutade sig en väldig svart gestalt fram över honom. Fadersgestalten, den evige, den mytiske, nu förstår han det, i hans eget fall morfadern.

Först kände han bara en ofantlig lättnad; nu skulle de komma och bära bort honom på en bår, ut ur en tillvaro där han inte hörde hemma och in i ett land med tabletter och män och kvinnor i vita kläder, folk som visste vad de gjorde (vilken dåre han var), och med lugna och trevliga drömmar och ingenting att oroa sig för. Så kände han katederstolen i knäveckan och satte sig ner. Något liknande hade hänt tidigare, men aldrig så tydligt, så definitivt och utdraget i tiden, den bedrägliga tid som ibland kunde stå stilla och ibland rusa vilt och panikartat med honom. Besviket hade han sett fallluckan svänga tillbaka, och eleverna hade ingenting märkt; de löste sina räkneuppgifter som vanligt, böjda över bänkarna. Men den här gången, den slutgiltiga, slöt sig inte sprickan ner mot det svarta hålet, avgrunden.

När han vaknade upp i lärarrummet sa de att han varit "borta" i nästan en halvtimme. Det oroade honom inte så mycket, inte den korta frånvaron, men han skämdes därför att eleverna fått se honom i det tillståndet, och i sina kollegors förlägna ansikten såg han att hans korta karriär som extralärare var slut. Han minns att han hade rest sig, gått ut till studierektorn, en vänlig och korrekt

man, och lämnat in sin muntliga avskedsansökan. Denne accepterade den med ärlig tveksamhet (han hade ändå fungerat ganska bra som lärare), skulle han inte ta ett par dagar ledigt och fundera över saken, och, de behövde kanske inte ringa efter någon ambulans? Nej, hade han försäkrat, han klarade sig själv - och så hade han gått för sista gången över den skolgården, en tråkig betongplan våt av regn och omgiven av tystnad.

Sedan kommer den stora luckan i hans minne, en mycket längre frånvaro, den nästan totala utplåningen; han kan inte erinra sig de följande veckorna men måste, på ett eller annat sätt, ha hittat vägen till en psykiatrisk akut-mottagning. För plötsligt fann han sig sittande mitt emot en ung läkare, troligen en kandidat under utbildning som, med en blick mot den resväska den vårdsökande tagit med sig och ställt i ett hörn, sa att han borde försöka undvika psykiatrin om han hade någon möjlighet till det. Stjäl pengar, sa han, och ta dig till en psykoanalytiker eller terapeut, råna en bank eller vad som helst men hålla dig undan från psykiatrin. Han minns att han mumlat: kanske jag kan åka hem och låna litet av mamma? Ja-visst, hade den unge mannen instämt, det fanns ingen plats för stolthet i hans situation nu. Det hade denne alltså sett, att han var i någon sorts "situation".

Men han skulle inte förstå sin situation förrän långt efteråt när han hade lugnat ner sig och insåg att han haft tur som träffat en ung man med humor, och att han borde vara glad över att denne sett rester av humor också i honom, bakom det förstenade ansikte som han måste ha visat upp. En klok ung man som såg möjligheterna i sina patienter och inte omedelbart skrev ut sederande medel och inget annat, ett nytt lock över det inre moraset, en ny neuros; inga piller i världen skulle ha kunnat ge honom en ny barndom. I stunder av generositet brukar han tänka: vad kan de göra? Han hoppas att den unge mannen också överlevde psykiatrin, och med sitt leende intakt.

Detta måste ha varit skräckens kulminationen, den tid då hans drömmar tenderade åt att inte få något slut, när de fortsatte att hemsöka honom långt in i förmiddagen, eller att förändras till lockande förföriska luftslott. Tidigare, under åren i armén, hade han hållits uppe av en rustning som fungerade, en karaktär av kallt stål, uniformen och reglementena - en falsk inre bild av en blivande chef i hög ställning, om den var falsk. Och hans drömmar hade inte varit mer än bara drömmar, inte som nu baksvall av fruktan som spillde över gryningens fördämningar. Nu kom han att länge, under årtionden, leva med mardrömmen om att vara infångad, fängslad, om det var en dröm, han är fortfarande inte helt säker - att han, nå-

gonstans under vägen, blev gripen och tagen i skyddshäkte. För att ha brutit mot Sedvaneordningen, sa den som hade hand om förundersökningen, och som sedan läste lagen för honom, hans förpliktelse och skyldigheter: *Du ska hedra din Fader och din Moder på det att de må frodas i livet och vara nöjda med sitt brott.* Som sedan sände honom vidare till en domstol av den lägsta instansen, där en ordförande med kalla ögon demonstrerade mera allvarliga förhörsmetoder, visade honom instrumenten, och sedan gav honom en mycket skarp tillrättavisning när han försökte säga något om Smärtpunkten, den ständigt gnagande lidelsen för sanningen, allt det som han svalde ner i sina inälvor eftersom man inte får säga så. Det fanns ingen smärtpunkt; detta var ingenting annat än det olagliga hat som han närde mot dem som fött honom, och mot myndigheterna; de ville alla hans väl, men självklart var det deras skyldighet att se till så att han inte skulle bli i stånd till att hämnas. Följaktligen anförtroddes han i *Uppfostringsanstaltens* ömma vård, ett ord som för alltid finns bevarat i hans barndoms ekokammare - ett ställe som visade sig vara en dyster grupp byggnader, ett fängelse bakom grindar som stängde ute varje hopp, inte minst tanken på att någon gång till slut kunna fly söderut längs järnvägslinjen; han visste det när han hörde dem stängas, ett skallrande ljud

bakom honom som han trodde förebådade slutet. Dessutom var han nästan säker på att han hade varit där förut, han kände ju igen ekot, men han kunde inte just då minnas var han hade hört det - någon gång i en tidigare mar-dröm som liknade den som pågick. Där fanns en liten damm i en park, som också påminde honom om något, och ljus, som ett norrsken från horisont till horisont, från en stor stad någonstans bortom vakennätterna, detaljer som han kom underfund med senare. Men nu, den första natten, for de dit i en bepansrad bil som inte gav honom någon möjlighet att titta ut, att orientera sig, att förstå om han var här och nu eller i det förflutna. I varje fall var det så det såg ut inifrån hans fruktan. Det måste ha varit en helt vanlig taxibil.

Och naturligtvis begick han misstaget att försöka lägga fram sitt fall som han såg det - att han inte var alldeles så säker på det här med idylliska barndomar, varken sin egen eller andras, alla dessa lyckliga omständigheter som de var så ivriga att övertyga honom om, de rätta förhållandena. De tillknäppta människorna i vita kläder lyssnade inte, de hade inte tid, i bästa fall log de, försmädligt tyckte han, och skyndade vidare; de hade alltid så bråttom; de förlorade snabbt allt intresse för vad han hade att anföra och försvann in i något annat rum eller ner längs någon dyster korridor med låsta dörrar - nycklar som

skramlar, oförlömligt - men de skrev in ett tillägg i den första domen, det var han säker på, att han borde bestraffas också för sin envishet, sin nervösa strävan, även om de nog inte använde ordet "bestraffa", det förstår han nu; deras refräng innehöll mest ordet "bota". Dina besvär är bara avvikelser, förvillelser, sa översteprästen - en mycket klok man enligt rykte och sedvanerätt - inkquisitionen skulle hjälpa honom ur allt det där och kanske till och med frälsa hans själ, men det sista kan han ha hittat på själv. Och så blev han förd genom skumma korridorer som tycktes leda mot tillvarons slut, för han hörde människor bli avrättade alldeles i närheten. Ja, det var ett eko som påminde honom om något som hänt redan före hans barndom, det vet han nu - när farmodern fördes till dårhuset och farfadern måste ha skrikit det förfärliga ordet både till henne och till vem som helst som fanns inom hörhåll - och hans eget skrik blandades med alla dessa röster, både nära och fjärran, när de tvingade ner honom i Sanningsstolen och gav honom den första lektionen. Men han blev aldrig lagd på sträckbänken, som modern - *det värsta var elektriciteten.*

Efter några år och, faktiskt, mycket få och svaga doser sa de att han var botad, och de höga järngrindarna öppnades för honom, kanske hade de varit öppna hela tiden.

Och under de första månaderna med lugnande medel levde han i en fridfull lycka, nästan, sederad och utskrivet till samma ensamhet bakom en glasvägg, på något sätt ändå tacksam mot dem för att de släppt ut honom, dock inte för evigt, trots att de sagt att han kunde vara alldeles lugn, de hade hans sjukdom under kontroll; den gick i hans släkt, sa de, det berodde på generna, och underströk det faktum att både farmodern och modern varit intagna på sjukhus. Vilket, naturligtvis, var helt i linje med deras kunskaper ur läroboken. Han vågade inte fråga om detta smittämne möjligen kunde kallas "schizokocken"; de skulle inte ha förstått det skämtet, och han vågade inte riskera något och var dessutom inte i sådant skick att han kunde protestera längre. Men hur visste de allt det där, om farmodern och modern? Han kunde inte minnas att han alls pratat om någon av dem, men efteråt, i relativ säkerhet, förstod han att vissa av de där så kallade medicinerna hade fått honom att babbla hela tiden. Och därför låtsades han, det var nog bäst, att han hade godtagit deras version, att deras tolkning var den rätta, den som de *visste* att de måste ge honom för att rädda honom från hans egen, det autodidaktiskt hopplockade struntpratet. Så när rösterna på nytt började mumla i honom berättade han det inte för dem eftersom rädslan för Sanningsstolen hade lärt honom att visa upp,

om inte lycka så dock förnöjsamhet, lugn, att i varje fall inte komma med envisa frågor eller, ännu värre, påståenden. I hemlighet började han också skriva ner vad han trodde sig minnas, korta anteckningar, försök att finna den röda tråd som skulle leda honom genom den förvirring som ingen var intresserad av, en annan sanning, i varje fall något annat, inte bara de vanliga diagnoserna. Som barn hade han talat ut i tomheten, det vet han nu, det fanns ingen där, och där fanns ingen nu heller. Dessa första anteckningar redde kanske inte ut förvirringen särskilt mycket men de lindrade i varje fall en del av hans fruktan.

Och ännu var inte isvandringen över - han skulle inte inbilla sig något - hans långa marsch genom kall-sinnigheten, även om han kunde se randen, den tidsgräns före vilken han måste få sitt manuskript färdigt. Men yrseln i huvudet hade avtagit och han kunde tänka mera logiskt, inte så panikslaget, och börja sortera ut verkligheten ur det som hänt de senaste åren, det som tycktes ha hänt, och han insåg att han bott en tid på ett inackorderingshem i anslutning till ett av de psykiatriska sjukhusen; han hade bara besökt öppenvården. Sett inifrån den djupaste skräcken hade han dock levt under hotet av att bli kastad ner i de dystra källarvalv där de hetaste instrumenten förvaras, elektriciteten och andra

”botemedel”.

Under den första tiden i frihet, i varje fall befriad från mardrömmen om dårhuset, såg han flera sätt att lösa problemet med att överleva, att hantera livets börda. Där fanns till exempel de som hade kommit fram till meningen med livet, sin slutstation - de som väntade sig tröst och belöning på andra sidan graven, de vars destination var Det förlovade landet. Han blev sittande hos dem några vintrar i det religiösa kaféet runt hörnet i hans nya kvarter, och i svaga ögonblick började han nästan kunna tänka sig att försöka använda sig av deras metod för att hantera vår generella brist på säkerhet - att hänge sig åt en befriande livslögn, även om han vet så väl att hängivelse inte är hans starka sida. De sa att livet finns i döden, framför oss på andra sidan om tillvaron - de var *övertygade* om att där finns slätter fulla av grönska och källor som porlar av livets vatten, det var inte bara deras förhoppning. Men han kunde inte förmå sig att delta i de diskussioner som pågick i de inre rummen, för den sortens sanning finns inte i det barnsliga bakgrundsmummel som alltid skapat förvirring i hans sinne; det skulle kanske ha varit det sista strået på lasset. Dessutom hade han nu, i sina anteckningar, funnit ett flertal lösa ändar att börja nysta utefter.

Och, trots faran gjorde han många resor tillbaka, både

verkliga och i drömmen, en resa som inte är särskilt trevlig, som går i hård motvind längs leder som man för länge sedan lagt ned - rostig räls övervuxen av ogräs och med uppehåll vid vintrar som man borde glömma, men ändå mot en dröm om barndomens falska sommar.

Ja, orden där hade mumlat om lyckan, om man sa något alls, eller åtminstone om en vanlighet som inte var farlig för dem, barnen. Först senare, när en förfärlig händelse inte kan förbigås eller bortförklaras, får den en diagnos som ska glömmas så snart som möjligt; det måste vara något sjukligt, en åkomma, eftersom de sociala omgivningen tycks vara tillfredsställande. Under andra förhållanden, till exempel om barnet blir misshandlat eller sexuellt utnyttjat, kan andra förklaringar komma till användning. Och barn lämnar inte så lätt ut sina föräldrar, de förblir lojala. De visste inte om de blev illa behandlade eller behandlade alls; det fanns ingen som såg dem, och de såg själva bara döda eller frånvarande ansikten.

Där finns, vid upprinnelsens början, hans innersta ödemark där lommar ropar över dimmiga vatten, det skogsland där de, kusinerna, kunde gömma sig medan de planerade sin marsch söderut för att finna verklighe- tens sommar - men mest vintrar, och Walters grav täckt av den för det mesta fallande snön. Ja, utan tvekan är han

skyldig dem båda den här berättelsen, men hemligheter av denna storleksordning vaktas av så många drakar - till vilken kostnad som helst, också till priset av döda barn, ska det tabubelagda området försvaras. Walter kanske också visste det. I varje fall fann han bara en väg bort.

Befallningen

De första hallucinationerna var alltså ljudlösa, han hörde inga röster när eleverna flöt bort på den gröna ö som inte fanns i verkligheten. Men han kan också minnas korta stunder i den tidigaste barndomen, episoder som skrämde honom - som när kamraterna vid en julgransplundring nästan försvann, förminskades och blev till ett myller av skepnader långt bort. Men ännu var han inte medveten om glasväggen, eller också hade han inte funnit ord för denna upplevelse, den barriär av ensamhet som han träget byggde omkring sig. Dessa minnen är som stillbilder i svartvitt men ibland också som att stirra in i ett skarpt ljus med avlägsna skuggor som blir till gestalter, kreatur eller människor, som krälar mot honom - mycket korta ljudlösa episoder, och så är kvällen tillbaka som vanligt och någon av de mammor som ser till dem lutar sig över honom med något förbryllat i ansiktet: men hur är det med dig då, pojke, här får du litet mer saft och så kan du

ta en kaka till. Modern var aldrig med vid dessa barnfester, och till slut inte vid några fester alls. Och hon skulle ha varit den sista att förklara, om han vågat fråga; det föll honom inte ens in.

Den första ljudhallucination - en av få, den han minns bäst - var en röst, men också ett lågt buller eller tumult, kanske ett fältslag, någonstans uppe bland molnen, ett avlägset åskväder eller artilleri, men mest en röst, morfaderns röst. Han kände genast igen den trots att han aldrig träffat mannen i verkligheten: du ska bli officer. Ingen emfas, bara denna korta befallning, en auktoritet som aldrig kunde ifrågasättas. Han var arton år och ensam i skolstaden, den andra hösten, andra året vid det läroverket, de skulle välja ämnen till andra ring, en månad innan Walter kom resande i sitt sökande efter något som de aldrig fått tid att formulera tillsammans, kanske bara på flykt dit det föll sig, samtidigt som han mumlade något om att han skulle försöka ta studenten i alla fall. För sent, alltid litet för sent.

Och rösten skrämde honom inte, han visste bara att han måste lyda det som från början varit en befallning till morbröderna, en kollektiv order, nu vet han det, men ingen av dem hade orkat ta studenten, vilket var nödvändigt om man ville bli officersaspirant.

Och nu, långt efteråt, kan han inte minnas att han

funderade särskilt mycket över det där, rösten från ovan och det tvingande kravet; han måste redan då ha förstått att det kom från hans egna tankar, från vad han dittills varit med om, kanske tillfällig ”skoltrötthet”, ett begrepp som man just börjat tala om då. Och till detta hans längtan in i armén, befallningar och ordning, att få någon ordning på sitt liv, ett mål, i varje fall något att göra så att han inte behövde återvända ”hem”, ett ord som Walter också undvek. Men hans tankar snuddade inte ens vid sådana ord som ”galen”. Vad som däremot *hade* börjat oroa honom var det faktum att han börjat få svårt för att läsa. Under långa perioder, dagar och till slut veckor, månader, blev de svarta raderna i skolböckerna till något suddigt obegripligt som oscillerade som sinuskurvor, och dem begrep han inte heller, matematiken, all den kunskap som stod finstilt komprimerad i matematikböckerna, allt det han hade förstått tidigare. När han satt där i sitt ytterst enkla rum måste han medge att det hände något med honom, att han inte kunde koncentrera sig på läxorna och att hans logiska tänkande höll på att vittra sönder, en vag oförmåga som hade smugit sig in i hans huvud, en kyla från de vita fälten inom honom, det förstår han nu, *Terra Incognita*, där ljusen släcktes ett efter ett, sakta, han blev inte sviken direkt, inte bara över en natt; sammanbrottet skulle komma flera år senare. Det var

vanvettets svarta blomma som börjat växa, vilket det skulle ta honom årtionden att acceptera, men han måste ju medge att han höll på att få problem. Dock, det fanns ingen att fråga på den tiden, det fanns inga skolpsykologer, och han skulle inte ha frågat även om det funnits någon; hans förakt var redan väl utvecklat. Bra karl reder sig själv och inte fan kan man hålla på och klema med sig själv om man ska kommendera soldater, åt helvete med det psykologiska. Han tog skydd bakom det där ordet, skoltrötthet, och intalade sig att allt skulle ordna upp sig när han väl var i armén, och för infanteriet fordrades ingen specialkurs i matematik. Så han brukade slå ihop böckerna och gå på bio.

Morfaderns befallning passade alltså väl in i hans planer, även om han mest tänkt sig artilleriet, eller möjligen ingenjörstrupperna. Men å andra sidan, infanteriregementena var de äldsta, de marscherade under fanor med namn från slagfält för många århundraden sedan, vilket i sin tur passade hans högmod och falska stolthet, hans tankar om storhet, fältherredrömmen. Men han trodde aldrig riktigt på äran, detta om att stupa av plikt, vilket förvånar honom nu efteråt; han ville bli yrkesman, och en god soldat ser till att överleva och segra.

Han minns det fortfarande, men alltmera otydligt, den där hösten när han gick under de gulnande lindarna

utmed Esplanaden, det var ingen dröm, och han kan inte minnas att han ännu var rädd, rädslan kommer senare. Tvärtom, rösten hade valt åt honom, han skulle inte behöva svettas, i yttersta hemlighet, över att inte kunna bestämma sig. Men han sa ingenting om det här - sin tvekan eller morfaderns röst - inte ens till Walter som hade dykt upp utan att meddela något i förväg, som om han stigit av tåget av en ren impuls, men som faktiskt blivit antagen som elev vid läroverket, och som gick till lektionerna litet då och då under en enda termin, innan han tog tåget tillbaka norrut och försvann in i vintern för att fullborda sitt öde.

Walters död

Och Walters öde var döden, en ung mans meningslösa död, i varje fall som det såg ut för honom som plötsligt stod där ensam kvar i oktoberlandet och ännu inte hade någon som helst tanke på att han skulle kunna skriva ner sin version av vad som hänt. För det hade ju inte hänt något; sådant som inte fick hända skulle tänkas bort, i varje fall inte diskuteras. Kusinen var plötsligt bara död, borta, träffad av en blixtnedslåg från en till synes klar himmel, den blå sommaren över deras kyliga barndom, den idyll där några mörka moln aldrig tilläts att kondensera. Wal-

ter hade återvänt och levt sin sista tid bland de ruiner som han själv trodde att han hade lämnat, bland förspillda eller i obemärkthet förstörda liv, en skugga bland skuggor, ett ansikte som snart kommer att vara bortsuddat också från hans eget medvetande och därmed glömt. Han återvänder fortfarande då och då, genom de korridorer som genomkorsar hans mardrömmar - nätter då han skär tänder på ett sätt som förvånar hans tandläkare - för att reda ut saker och ting. Ruiner och förfall, och utanförskap, var inte något som han hade tid att tänka på under den sommar som var hans andra i armén, den sista sommar då Walter levde, då denne måste ha fallit ner i den ensamhet där han skulle leva till fullbordan. Det är hans eget svek, tänker han, i varje fall är det så han länge har tänkt på det, men vet han ju att detta svek, barnets otillräcklighet, är en obetydlighet i allt det som hände medan ingenting såg ut att hända.

I tredje kapitlet, *Ivy*, skriver Naipaul om sin värd, en man ur överklassen som av flera skäl har dragit sig tillbaka från världen. Detta läste han med det självklara igenkännandets intresse eftersom det har så många likheter med den berättelse han skulle vilja skriva om sig själv, och om Walter. En människa hotad av mentalt sönderfall måste också dra sig tillbaka från livet, eftersom den tyngsta bör-

dan, den svåraste uppgiften, är att vara med andra.

Och Walter och han själv, alldeles som föräldrarna, hade möjlighet att dra sig tillbaka, att undvika livet; de levde sin barndom i en pseudomiljö i landet Ingenstans - deras föräldrar var klasslösa barn förlorade i en diskret invaliditet om inte direkt galna, och det fanns stora hus och tillgångar kvar efter tidigare generationer, pengar nog för att hålla förställningen gående, och barnen lärde sig aldrig att man måste ha ett ordnat arbete för att överleva, i varje fall en meningsfull sysselsättning.

Walter måste till slut, efter ett flertal uppskov, infinna sig till militärtjänstgöring, och placerades på ett kulsprutekompani vid landskapsregementet, det regemente som han själv instinktivt hade undvikit - en farlig och kanske helig plats där morfadern tycks ha varit en hedrad gäst vid sina resor till länshuvudstaden. Och hans egna tankar runt berättelsen om Walter, hans version, börjar alltid där den slutade, vid det icke berörbara självmordet.

Han var nu vid kadettskolan, fortfarande helt övertygad om att hans flykt in i armén skulle bli en stor framgång, men att detta kunde vara del i en flykt hade han ännu ingen som helst tanke på; de, skolchefen och taktikläraren, sa att han helt säkert skulle klara sig alldeles utmärkt om han bara läste in vad som fordrades, inget

särskilt stort pensum, ingen intellektuell prestation att tala om, instruktioner och taktiska reglementen, vad en kompanichef behövde kunna. Det skulle alltså inte ha behövt vara alltför ansträngande om han bara kunnat läsa, men nu var han medveten om problemet i dess fulla vidd, att han stod ansikte mot ansikte med en icke definierbar fruktan, i varje fall under kvällarna i den lektionssal som också var deras läsesal, korta stunder med en kväljande hjälplöshet, en lust att ge upp. Så han brukade diskret smyga iväg ut i korridoren och stå där en stund och lyssna efter något, han visste inte vad, medan vinddraget slöt till också den dörren bakom honom.

Den ödesdigra kvällen hade han redan tidigt dykt ner i sömnen, ett svart och djupt hav av lättnad, ännu inga medvetna mardrömmar, men också den vila som varje trött soldat behöver och möjligen har gjort sig förtjänt av, när han väcktes av ett skarpt ljud - larm! Fortfarande halvsovande reagerade han på träning och rutin och fann sig själv stående barfota mitt på det kalla golvet med hjälm och vapen i handen, bländad av ett ovanligt ljus - var brann det?

Men runt honom fanns bara det tomma logementet och den djupa tystnaden från en korridor där unga män sover tungt i de angränsande rummen. Inga larmklockor, inga springande steg, ingen röklukt, bara det där otäcka

ljuset som strömmade kallt och utan att röra sig, inte strålkastarna från någon bil ute på kaserngården, inte de skarpa lamporna runt uppställningsplatsen, inte de svagare ljusen utanför matsalen - något annat, han kommer aldrig att veta vad. Det kom - utifrån natten men utan att vara en del av den - in genom de höga fönstren mot gården, stora glasytor delade av en mittpost och en tvärbjälke, men det flyttade sig inte och det kastade ingen skugga, inget kors på golvet, så han gick fram till fönstret för att se vad det var och såg att Walter stod där ute på grässlätten ner mot uppställningsplatsen, klädd i sina dåligt sittande civila kläder. Som han sedan alltid kommer att minnas honom från de sista åren, de stunder då han orkar mer än bara snudda vid minnet, denna försvinnande skugga - den raka nästan utslitna sportjackan som var avsedd att dölja det faktum att han var litet för bred och klumpig (den egendomliga gesten när han försökte, ilsket, trycka samman höfterna med handflatorna), och det oklippta långa håret med luggen slarvigt slängd åt sidan, och så det urskuldande leendet, det där leendet som också hör till de sista åren, åtminstone som han själv minns det; Walter måste redan ha förstått att han satt fast i hopplösheten. Vad i helvete gjorde han för resten där ute mitt i natten?

Han försökte öppna fönstret, gammalmodiga nästan fastrostade hakar, när ljuset sögs bort i en svindlande

rörelse, som en malström eller en vintergata som snurrar hän, och han såg Walter svepas med bakåt och in i ett stort mörker som inte kunde vara något annat än döden, det visste han genast, att detta inte var en dröm, inte kunde vara en dröm, eftersom han stod där ensam mitt på golvet, kvarlämnad, klarvaken men förbryllad.

Årtionden senare när han till slut vågade säga något om det här - i allmänna ordalag, utan att nämna Walters namn eller de närmare omständigheterna, inga detaljer - till någon han träffat rent tillfälligt, var det ingen som hade något svar. Och han har aldrig försökt finna ett möjligt svar i böckerna; det finns alltför många sanningar.

Han minns också att han tittade på klockan, nästan exakt halv tio, och att han lade utrustningen i skåpet och kröp till kojs igen. Logementskamraterna hade farit hem över helgen eller åkt in till stan, bio eller dansrestaurang eller alltför många drinkar på Cecil, deras vanliga avkoppling, men han var pank och hade inte kunnat ställa upp. Och denna egendomliga dröm - för först tänkte han nog på det som en dröm - Walter där ute i höstnatten, nåja, han skulle tänka på det bara det blev morgon, och på den tiden hade han inga svårigheter att somna om.

På morgonen kom en ordonnans från vakten och

meddelade att hans mor hade ringt. Tre gånger ringde hon, tre gånger under sitt liv, och varje gång rörde det sig om döden, att någon hade gått bort. När döden hade inträffat och var ett odiskutabelt faktum, då måste hon göra något; när det inte fanns någon möjlighet att bortse från den krassa verkligheten, då måste de ta del av den, men annars var sådan insikt knappast tillåten, i varje fall inte något man borde prata om. Och hela den följande bleka oktobersöndagen gick han fram och tillbaka över kaserngården, från sängen till matsalen till soldatkaféet, och försökte reda ut situationen, sin egen skuld - hade han haft möjlighet att förutse något sådant här? Han var så totalt överraskad, närmast snopen, att han inte i första hand tänkte på sorg efter detta obegripliga. Och bilden av Walter utanför i natten tänkte han sedan inte mycket på, det kusliga ljuset och så mörkret. Han glömde det under de följande åren, men det har sedan kommit tillbaka i korta glimtar under hela hans liv, och det är manifest och klart och tydligt i sin obegriplighet, det har inte förändrats, negativet har legat i säkert förvar för att användas nu.

Följande dag såg kamraterna - några av dem hans vänner eller i varje fall nästan vänner, tänkbara vänner, sådant han inte förstod sig på - att något hade hänt, och han

berättade för dem, men bara att han fått ett telefonsamtal, ingenting om natten. De tyckte det var egendomligt; han hade ju berättat om hur stabil och pålitlig kusinen var. Han kunde inte minnas att han sagt något om vare sig Walter eller den släktsituation han försökta fly bort ifrån, han visste det nästan redan, han trodde att han höll dem alla säkert gömda i den dimridå han lagt bakom sig, den slöja han ville ha mellan nuet och barndomen - och det var kanske då han för första gången förstod att det fanns tomma luckor i hans inre, i minnet, ögonblick när han inte var helt närvarande, korta stunder av tankspriddhet, de kanske tyckte att han var en smula excentrisk, men det var ingenting man lade honom till last, han var accepterad. Och mer än det, han ansågs vara ett chefsämne. Du måste börja läsa, sa de. Och den natten, natten efter Walters död, drömde han för första gången om att fly vidare söderut, in i den tyska armén, 1914, att bli general och vara försvunnen i det stora kriget, i det förflutna, att slippa svårigheten att leva.

Och redan dagen efter begravningen var Walter på något sätt glömd, någon man inte längre skulle tala om, förvisad in i ett skugggalleri, den dystra sal där de svaga lämnades för att tyna bort i glömska, förminskade till bara en liten detalj i det mönster som var skammen, och helt na-

turligt en tragedi för modern, särskilt för henne - eller begravd på botten av den djupfrysta sjö dit förrädare kastas för att glömmas bort, vara utplånade; helst inga namn på gravstenarna, inga namn på de minnen som nästa generation bör glömma eller förvandla till något godkänt, minnen som inte ska ta ut i dagsljuset och den klara luften eftersom en del sanningar, i varje fall hans egen version, har en benägenhet att börja lukta. Han minns att Walter under de sista åren ofta hade citerat Stagnelius - förruttnelse, död, kom oh ljuva brud - på ett provokativt sätt, berusad och kvar i en icke avslutad eller kanske inte ens påbörjad pubertet. Detta borde han ha sett som ett dåligt omen för framtiden, också hans egen, trots att han absolut inte hade för avsikt att återvända i första taget; han hade ingen del i vad det än var som pågick; han hade vänt sig bort och ville inte veta.

Men Walters mor, Valborg, *Isjungfrun*, måste väl någon gång ha suttit ensam i hans rum och gråtit bakom den dörr som hon höll så noggrant låst, samma dörr som han själv ska sitta bakom ett liv senare medan han väntar på att modern ska dö. Ingen såg Valborg gråta, och vad hon kan ha väntat på det vet han inte riktigt, kanske en förklaring, försoning och frid, knappast en återförening bortom graven; de var religiösa oskulder, inte uppfostrade till att ta med sig också den sortens problem - men

hon höll rummet i nästan samma skick som det alltid varit, färdigt för någon som inte skulle återvända; i tjugott år såg det likadant ut, det yttre rummet av två i svit, tills hans egen bror städade ut "skräpet" för att "få litet ordning" - fiolen på väggen till höger om dörren, bokhyllorna, breven från ett korrespondensinstitut; han hade alltså ändå försökt ta sin studentexamen, in i det sista eller också var det bara en fasad att sätta upp för den händelse att föräldrarna skulle fråga, något de kunde säga till andra, att han satt hemma och läste på sin examen. Men det gamla Remingtongeväret var borta. Det var, så vitt han kan minnas, den enda förändring Valborg hade gjort, men en viktig sådan - hon hade tagit bort något som kunde bli olämpligt efteråt när den rätta minnesbilden skulle korrigeras, blekna bort och ersättas av något annat, som kanske hade varit farligt redan när Walter levde, något som i varje fall tagits bort från dess bestämda plats, ovanför dörren, han vet inte ens om det gick att skjuta med. *Du förstår, han jagade oss flera gånger nerför trapporna med bössan i handen.* Den viktiga upplysningen skulle han få många år senare av Walters far, en ytterst patetisk figur, hjälplös inför livet, en skugga som alltid försöker stiga ut ur bilden, de få icke sönderrivna fotografierna, eller i varje fall står längst bak i gruppen, med ett försmädligt leende - ännu en frånvarande

fader, en man som hela sitt liv satt vid köksbordet och sög på pipan samtidigt som han utbredde sig över sin stora upptäckt - alltings meningslöshet. Den nu snabbt åldrande mannen var tämligen berusad, snyftade till och ångrade genast vad han sagt, eller var bara generad över att han nästan börjat gråta, något som absolut inte var tillåtet - och han minns att han inte insisterat på den punkten, att få höra mer, inga otäcka detaljer, och absolut inga generande utbrott som skulle störa den skenbara friden ute i just den sommaren, den kvava hettan utanför de öppna fönstren och humlorna som surrade; han hade börjat förstå, att se hur pusselbitarna började lägga sig till rätta - fragment, ett förvirrande glaspärlespel som efterhand, för honom, blir ett pedagogiskt teaterstycke som visar hur man metodiskt kan förstöra barn utan att alls mena det, utan att vara medveten om vad man håller på med. Och utan vittnen. Hittar han på allt det här därför att han är "sjuk", eller har han blivit "sjuk" av att hitta på det? Svaret tycks bero på vem man frågar. Han tänker inte fråga.

Senare, under de år då han envisades med att återvända - eller tvingades till det; precis som Walter hade han inget egentligt val - lärde han sig att lyssna, att höra meningen bakom ord som är avsedda att dölja, undanhålla; det var ingen utom han själv som var medveten om

det, hur han lyckades sålla ut de mest tydliga tecknen, indikationer på att något håller på att gå helt fel, det som ska leda fram till katastrofen, något som han borde ha lagt märke till redan då - Walter hade vid flera tillfällen jagat dem utför trappan med det antikverade jaktgeväret som ett vapen framför sig, han hade en vecka före självmordet gjort något som uppfattats som ett sexuellt närmande till den moster som gift sig med hans farbror, den vackra flickan i släkten, Birgit, hon som också återvänt, till ett olyckligt äktenskap - och till detta kan läggas hans tilltagande dryckenskap, hans slöhet och förfall, nätter när ingen visste var han var, och sedan dagar av tystnad på övervåningen när han sov bort den outhärdliga tiden, inte läste på sin studentexamen, det kan man förstå nu, samt hans egendomliga tal, vissa dagar, allt oftare, ett mumlande som blev alltmera svårt att förstå. I de flesta familjer skulle man ha gjort något, åtminstone något litet trevande försök att få hjälp eller råd, men de hade inte sagt något ens till honom under de korta ledigheter då han själv någon gång motvilligt återvände, nu efteråt förstår han ju varför - modern släppte inte greppet. Men han skulle ändå inte ha sett det, för det våldsamma slutet kom som en fullständig överraskning också för honom. Och nu, fyrtio år efteråt, kan han erinra sig att denne patetiske man, Walters far, faktiskt sa något som han genast måste

ha glömt, förträngt, något om att sonen ibland pratade på ett sätt som de inte förstod. Han minns nästan exakt hur orden föll, men inte situationen, kanske ännu en sådan där stilla kväll i sommaren, i den trädgård som då fortfarande dolde dem i grönska, en till synes fridfull plats där tiden stannat. *Vad menar han med att prata om att resa med vattnet, i älven eller ned i sjön. Varför säger han så?* Han kan erinra sig orden, det där enda tillfället, men han minns inte vad han svarade, troligen bara något för att släta över, för att dämpa allvaret i situationen. Nästan säkert hade han sedan bara rest sig med några vänliga ord och sagt adjö, för att slippa höra mera, slippa ta del, ta ett ansvar som ingen av dem var vuxen eller ens medveten om. Det hade alltså funnits tecken, kyliga vinddrag genom sommaren, men de kunde inte se det, de ville inte, de var blinda; som Faust var han bländad av ljuset från sanningen.

Han brände Walters sista brev i en stuga ute i skärgården arton år senare. Höststormarna hade varit på väg, allt hårdare vindar längs kusten, som i Brighton ytterligare femton år senare, men i Brighton visste han, började han förstå vad som hänt med dem, inte bara med Walter. Och brevet innehöll ingenting som kunde ha uppfattats som ett budskap då, inte av någon, inget rop på hjälp, bara de

vardagliga fraser de hade mellan sig, mest av gammal vana, alltmera sällan, deras sätt att kommunicera eller inte kommunicera under de år då de börjat driva bort från varandra. ”Hej, jag mår bra, hur mår du, jag släpar den här jävla kulsprutan runt övningsfältet hela dagarna. Kommer du kanske norrut nån helg?” Ordet ”hem” är ersatt av ett som inte är så laddat; nu minns han ju att Walter undvek sina föräldrar på samma sätt som han undvek sina, eller är det bara i hans egen version? Det var den lördag som skulle bli den fatala, nu vet han ju det men vad kunde han ha anat då? Den plötsliga katastrofen låg så helt utanför vad som varit möjligt att den på något sätt inte angick honom, den gav honom inga skuldkänslor; detta hände i en värld utanför det tänkbara.

Han minns hur han lade brevet på den sista glöden efter en brasa, först bara kuvertet medan han funderade och tittade på hur det förkolnades från mitten och försvann - sedan också själva brevet, ett enda ark med några få rader, för att försöka glömma, för glömma ville han trots att han inte kunde tänka sig att han hade någon skuld; barnet är knappast skyldigt. Förgäves.

Bakom scenen

Men var de verkligen en gång de där pojkarna som rasade genom somrarna runt mormoderns hus, de skuggor som han jagar, de skuldlösa barn som springer genom den fördöljande grönskan och allt det som de ännu inte vet om? Han minns, men han är också medveten om att han ibland bara kan få fram suddiga bilder, fotografier som gulnat, att han under de många åren vid randen av avgrunden, i gränslandet, fick luckor, tomma rum i minnet som han sedan fyllt med litet av varje medan han försökt att se vad som finns bakom fraserna, de tvetydiga orden, de väl inarbetade lögnerna och deras tvångsmässiga rollspel - de ansikten de fick lära sig att visa upp när de träffade människor från världen utanför.

Och många drömmar tar honom genom korridorer som leder fram till döden, till exempel genom en tung port och upp genom en taklucka i ett av uthusen, ett dystert rum ovanpå den verkstadslokal som kallades Järnboden - fuktig kyla mellan stenväggar där fettiga oljelampor hängde i mer än femtio år, magasinerade och sakta svängande i tidens vind, som om ljuset släckts men ändå bevarats, fram till den sista auktionen, två dagar när det förflutna, den materiella delen av det, blev värderat av en entusiastisk auktionsförrättare och sedan släpat ut

i dagsljuset, två dagar när modern låg till sängs med svår huvudvärk. Det var många lampor, också dyrbara som det visade sig - rader av glas som hängt där länge och skimrat i skumrasket, skuggor i många färger, gröna vita gula, uttorkade, ingen fotogen kvar, ingen doft.

De, pojkarna, visste att det var något mystiskt med det där vindsrummet. De stod där och tittade upp mot den öppna luckan, det svarta hål där någon har dött, hängt upp sig, vilket var de skräckslagna pigornas sätt att uttrycka saken - deras morfars far eller farfar, en svävning i de vuxnas röster, efter en dålig affär sa de, men de var inte att lita på. Här är början till något som det inte var tillåtet att fråga om, en tråd att börja nysta utefter, men det kommer han att inse för sent; då är de flesta döda, och han skulle inte ha kunnat fråga dem, deras svar skulle för övrigt bara ha handlat om något annat, deras egen version. Nu reste de bara upp en stege och kastade en snabb och förskrämd blick in i den dystra skymning där något hade hänt, och hoppade genast ner igen, barfota på det kalla golvet om det var sommar, såg in i varandras ansikten och sprang bort från i varje fall *den* skrällen.

På något sätt vande de sig kanske mera vid döden än vid livet - måste de dö nu snart, eller senare, helst senare, eller var det möjligt att låtsas som om det inte alls fanns något sådant som döden, kunde man bortse också från

den? Och livet, var det farligare än döden? Men de frågade alltså inte eftersom de visste att ingen skulle svara; de vuxna tittar bort och förbi med tomma ögon. Om man gjort en dålig affär, blir man då straffad med döden? Väntar bödeln på dig då, kanske gömd någonstans i mörkret uppe på ett vindsutrymme som luktar fukt och rost och järn? Men om man tjänar en massa pengar, kan man då få leva och leva på för evigt, i samma eviga barn-dom som mostrarna och morbröderna, utan att behöva resa bort till det farliga livet? Han kan inte minnas hur de såg på denna kvardröjande barnslighet, han och Walter, om de ens var medvetna om den, om de sa något om den. (Som Dorian Grey tänkte han många år senare när han börjat läsa engelska, när han upptäckt att han, när han talade och läste ett annat språk, vaknade upp ur något som liknade en ond dröm.) Skulle tiden då stanna och stå stilla på det sätt som han första gången, långt senare, såg det i ansiktet på sin flickaktiga, ”käcka”, yngsta moster, ett tillkämpat leende innan hon vände sig bort, undan från varje krav som någon, barnen eller syskonen, kunde ställa på henne. Det var i hennes ögon han första gången såg det, vanvettet. Att se det i sin mors ansikte är svårt; det barn som gör det är med stor sannolikhet förlorat, det orkar man inte.

Om man alltså inte gör någonting alls, och inte ställer

några krav, om man väntar och ser, ”avvaktar”, ett ord de ofta fick höra, är det det bästa sättet om man vill leva? Behöver man då inte kliva upp och hänga sig på vinden, ett kusligt rum utan fönster och kryphål, utan utvägar, utan undanflykt? Och senare, när Walter hade varit död länge, tänkte han sig det hela så att denne okände morfars farfar, eller vem han nu var, måste ha haft något ljus med sig dit upp, kanske en av de där lamporna, och att han måste ha hängt där, död, när lampan slocknade.

Nej, de klättrade aldrig upp i det rummet, de stack bara upp huvudet genom luckan, med andäktigt återhållen andedräkt, och kände doften av ett annat århundrade, tystnad och damm och förfall. Och de var nog ändå ungefär de där pojkarna som han tror att han kan minnas - kusiner, bröder; Walter ersatte den bror han förlorade, men det förstod han inte då.

Begravningen

Han minns i varje fall tydligt att när de begravde den äldste morbrodern, då fick de inte vara med på kyrkogården, och de skulle inte vara med efteråt vid bordet heller - något som morbröderna sa nästan öppet; de valde sina ord efter situationen, vem de pratade med, att det var bäst för barnen att inte vara med. Men nu förstod de nog,

nu måste de ha vetat, varit säkra på att de inte hörde till. Skulle de ha velat det? Det kan han inte minnas.

Men de fanns någonstans där ute och lyssnade, gömda i den trädgård som för dem var som en skog, en liten del av skogslandet, eller under den sovande syrénhäcken, en sval höstsöndag när sommaren nästan var slut. Och de förstod att morbröderna inte ville ha dem med, och mer än så - deras pappor var inte välkomna heller. De kunde höra sorlet av röster genom de öppna fönstren, och ibland yngste morbroderns återhållna grinighet: måste ungarna föra ett sånt oväsen en sån här dag, kan ingen se till så att dom kommer i säng?

Han heter Fredrik men de kallar honom Fritz eller skitfritz, en fritz som tyskarna, han har nog varit nazist i alla fall, fast nu är det ingen som är nazist längre, och det finns ingen som har hållit med tyskarna under kriget, tyska armén finns inte längre (vilket i viss mån måste ha bekymrat pojken). Någon svarade: äh dom förstår inte.

Men de tittade på varandra och de förstod, de förstod till och med att den som svarade inte alls förstod vad morbrodern hade sagt, inte den innersta orsaken till dennes avoghet; de vet att det nästan alltid är något annat som händer bakom den slöja av ord som ingenting säger eller som säger så litet, sådant som nog inte är sant. De förstod mycket mer än de vuxna hade anledning att tro;

de har miner mellan sig, och de frågar inte längre eftersom de nu vet att det är bättre och går fortare att slå upp i böckerna; där är det möjligt att finna svaren. Man kan finna alla svar i böckerna om man bara vet var man ska börja leta, och om man fortsätter att plöja sig genom de dammiga luntorna även om det är sommar och kamraterna i fotbollslaget skriker någonstans utanför att man ska komma nån gång då, om man vet vilket ord man ska börja med; man kan i alla fall hitta något som är sannare, troligare, än vad de vuxna säger. Skit, Fritz är en skitfritz, fnittrar de, detta skämt från krigsåren, ett bra namn på vilken fiende som helst även om han inte har varit nazist. Men länge trodde de att den äldste morbrodern, kanske, var en av de där karlarna i bruna skjortor som söp och sjöng i de bakre rummen på hotellet nere i samhället. Men som det ser ut nu efteråt, när han är död, så tycks han tvärtom ha varit en av dem som vågade ställa sig upp mot nazisterna, han och en av jägmästarna. Men det var också något annat - högljudda röster bakom stängda dörrar som skriker att någon har sålt skog och timmer i smyg, bedrägeri! Var den döde en svindlare, en tjuv som hade bedragit sina syskon? Och sin mor, deras mormor, hon som bestämmer, skulle morbrodern ha bedragit henne, det vågar väl ingen? Ingen idé att fråga. Hur som helst, det som nu pågick tycktes vara något skamligt eller be-

drägligt, något som man bara måste göra, som man skyn-dar förbi, som man sedan inte ska prata om; han minns hur han letade efter ord som skulle få honom att förstå - för de såg att de vuxna spelade, motvilligt, i en rituell föreställning om kärlek och sorg. Apspel, säger de. Och, vad är känslor? Det måste ha varit Walter, han är äldst, som först blev medveten om det, att det finns något som kallas känslor, som formulerade problemet, det de kommer att få problem med. De vet - på något sätt visste de det - att de ansikten som de vuxna nu visar upp ska slockna samtidigt som ljuset över scenen släcks, när publiken har gått hem.

Och bakom denna föreställning, till vilken de alltså bara hade ståplatsbiljett, har någon, i varje fall i deras barnsliga sinnen, arrangerat bilder från morfaderns begravning många år tidigare - granris som täckte huset och gräsmattan framför, ett tecken på att den då döde är en viktig person, en bild som har lagts under det som nu utspelas, en dubbelexponering eller ett flimmer i en slirande projektor. Den begravningen ägde rum två år innan Walter föddes, en lång tid för barn, en händelse som var nästan glömd, i varje fall inte omtalad, bara svarta ramar i lokaltidningen och länstidningen, bilder som mellan-morbrodern, han som nu blivit äldst, har sparat längst ner i en låda på kontoret; ännu ett ställe där han senare

ska leta efter rester, indicier, bevis, och ångra att han inte gjorde det långt tidigare, att han inte orkade. Var den första ceremonin något att skämmas för, som den här? Skämdes de redan då, han minns det inte, men det var i varje fall något som skulle glömmas. Den nu döde kan inte ha varit så betydande som sin far, men de, pojkarna, tycker att det är så mycket som inte får sägas om morbrodern, så mycket som är osäkert, och dessa två begravningar förblandas, läggs samman till en enda, en arketyper, blir till mytologi, allt det som man inte får prata om; bilder lagda på varandra, ingen tydlig avgränsning mellan generationerna, inga fasta hållpunkter i rum och tid i den isolering där de är strandsatta, och ingen vuxen som lots. De vet att deras föräldrar inte är som de andra pojkarnas. Och en sak är säker - man inte kan lita på dem.

Men denna snart kyliga kväll i eftersommaren var den sista dag då morbrodern var av betydelse; sedan skulle man inte prata om honom. Han hade rest till Stockholm utan att säga det till någon, och han hade kommit tillbaka i en kista. Och ingen får se hans ansikte för det är blått av gasen, sa de vuxna. De sa också till varandra, över barnens huvuden, att locket på kistan inte ska tas av, för att bespara "mamma", mormodern, den obehagliga anblicken. Pojkarna förstår det, men de skulle gärna ha velat se honom, inte likvit som ett spöke, utan blå.

Allt det där är strunt, skitprat, det vet de när de kallgrinar mot varandra, de tysta bleka miner de har som en hemlig kod mellan sig, och de förstår så väl att morbrodern har skjutit sig med den gamla pistolen - en blanksliten FN som alltid låg inlåst i en utdragslåda nere på morfaderns kontor, gårdskontoret, det kontor där alla papper låg kvar i skåpen därför att ingen orkade ta tag i allt det som borde göras. Den äldste morbrodern, han som nu är äldst, har letat efter den, frågat, till och med dem, om de har tagit den, lånat den - något som de kunde göra ibland när morbrodern var full och på det rätta humöret, och om hans bror inte var hemma, eller när han var nykter och elak och brodern *var* hemma. De förstod att locket på kistan inte hade tagits bort därför att ingen skulle se det sönderskjutna och blodiga huvudet, varken mormodern eller någon annan, ett ansikte som han aldrig ska drömma om, en människa som försvinner tidigt ur hans tankar; ännu en främling som gick förbi hans dystra barndom. Och detta är början av ännu en lögn, även om de inte tänkte på det i termer som "lögn", inte än; de satt fortfarande fast i barnets måttlösa lojalitet.

De sa: Dan Andersson, alldeles som Dan Andersson, du vet. De hade hört berättas om hur den berömde poeten en gång stått utanför huset och bett att få läsa upp en dikt, för länge sedan, en berättelse som omformats näs-

tan till en lokal sägen - eller hur han nästan hade besökt huset; litteraturkritikerna säger att han blev utkastad, och det sa han själv också. Och kort efteråt hade han omkommit i ett hotellrum i Stockholm, av gas, sedan rummet hade blivit desinficerat, rengjort från ohyra, för länge sedan, för pojkarna föreföll det att vara för mycket länge sedan, en del av en saga som det inte heller skulle talas om; han kan inte efteråt minnas vem som berättade detta, ett tillrättaläggande, att den store poeten inte blivit igenkänd av pigorna i köket, men att han erbjudits mat vid dörren, som tiggarna, och tydligen hade känt sig förorättad, avvisat maten och vandrat vidare. Men de tvekar - skulle morbrodern ha bott på ett så billigt hotell? Ja, kanske om han var pank, och det kan han ha varit om han måste sälja timmer utan att tala med sina bröder. De har inte kunnat undgå att lägga märke till en konflikt av den storleksordningen, inte sådan gråt och ett sådant skrikande, röster bakom stängda dörrar - och efteråt såg han moderns tårar, hennes stilla förvirring när hon förnekade att något sådant alls hade hänt. Men då var hennes bröder döda och hon förnekade denna osämja, en puttrande grälsjuka som ibland hade kokat över, med ord som antydde att det var han, barnet, som var den skyldige. Barnen i allmänhet var skyldiga; de hade tilltalats i plural, alla order hade givits som till en trupp. Walters mor grät aldrig.

Ja, den mest troliga tolkningen - för honom nu efteråt - tycks vara att det hela var något påhittat, en händelse som tagits efter den välkände diktarens död, en blåkopia lämplig att använda. Morbrodern hade under de sista åren arbetat deltid som platsredaktör på den lokala tidningen - pojken kommer att minnas skrivmaskinsknattret innanför sommarens fladdrande gardiner, men inte mannen som skriver - och den nye redaktören hade naturligtvis utan vidare godtagit familjens version.

Vad de däremot inte kunde förstå var denna inre konflikt i familjen, något som alltid pågick, inte bara detta med att sälja timmer bakom ryggen på de andra, något de inte kunde sätta fingret på, något som gällde mer än vad de kunde föreställa sig, något som plötsligt hoppade fram som spöken, troll, ur det fördolda. Det som hänt och som varit möjligt att förstå - om det inte varit omöjligt för dem då - var denna försäljning, denna skogsavverkning, långt bort, skiften som de inte visste var de låg; hade morbrodern verkligen försökt bedra dem? Var det möjligt att han hade försökt lura *Mormor*? Nej, det måste vara om något annat, något mer, något som de, barnen, inte ska ha del i. De hade länge lyssnat till de höga rösterna bakom stängda dörrar, särskilt när karlarna hade druckit, och de kom till den slutsatsen att morbrodern, den nu döde, till-

sammans med den där jägmästaren, hade varit i någon sorts strid med nazisterna. Hade morbrodern blivit mördad av nazisterna? Nej, han sköt sig själv. Men varför detta med att sälja timmer och gräla med nazisterna eller varandra eller med jägmästaren var så viktigt, varför det hörde ihop, det förstår han först nu, när det inte längre är så viktigt att veta, när det inte längre spelar någon roll. Nu kan han förstå att morbrodern hade levt ett liv som till stora delar påminde om det han själv har levat, under alla de oräkneliga flyktförsöken - icke fullbordade studier, korta till fälliga anställningar, resor tillbaka, ”hem”, för att låna pengar ur de gemensamma tillgångar som ingen kunde sköta om, eller för att be modern skriva på en växel - ett upprepningstvång som går över generationsgränserna. Morbrodern hade ofta varit berusad och ramlat ur en taxi ute på gårdsplanen, en resa som måste betalas ur hushållskassan i mormoderns privata skåp inne i sovrummet. Och oftast blev det ett väldigt oväsen när denne okände son dök upp från det okända där ute - röster, skrik, ekon av vrede uppför trappan till den kammar där barnet låg och lyssnade - rytande vågsvall som bryter upp den tunna isen på stillhetens sjö, den beordrade jämvikten. Man viskade till och med i byn om att mannen hade slagit till sin mor vid något tillfälle, ett otänkbart illdåd. Kanske hade han rest till huvudstaden för att

ta livet av sig just därför, för att han slagit sin mor? De pojkarna, vågar inte säga sådant högt. Eller han kanske gav upp därför att han visste att syskonen inte skulle samarbeta om han försökte starta sitt nya projekt, ett av många - de övriga familjemedlemmarna gjorde alltid motstånd om någon fick en idé - icke klart utformade planer, drömmar om att åter bygga upp en stor förmögenhet på de rester som fanns kvar från den tid ”då vi var i välmakt”. Nu förstår han att morbrodern troligen avverkat skog för att få ett startkapital. Hur som helst, sådana händelser, skeden av osämja och gräl, måste ha bidragit till den ängslan och oro som växer i dem som lyssnar, gömda någonstans i barndomens natt.

Många gäster hade kommit till begravningen, precis som till den första, och de tänkte att morbrodern kanske var en man av viss betydelse i alla fall. Men inga av släktingarna på Walters fars sida, inte ens fadern själv, denne undflyende figur, han som alltid fick någon av birollerna, en kruka; han hade troligen smugit sig undan ner genom trädgården redan tidigt om morgonen, en skugga som försvann i nattdimman från sjön, som alltid såg till att vara frånvarande när något viktigt skulle ske eller beslutas, för att sedan dyka upp och hävda att alltsammans var meningslöst, fel. För den mannens enda styrka tycks ha varit förmågan att kunna sätta stopp för viktiga

beslut, affärsuppgörelser, genom att tjata på hustrun - då blev han kraftfull i sin envishet - fördröja, dra ut på saker och ting i år, årtionden. Folk sa: vad i hela friden skulle hon då med den karl'n? Walter såg som alltid en smula besvärad ut, skyldig, när någon försåtligt, eller i ren oskuld, frågade efter den frånvarande fadern - på samma sätt som han, långt senare på läroverket, såg generad ut när klassföreståndaren frågade efter faderns yrke. Alla hade kommit till morfaderns begravning, inte bara från socknen; det stod i de gamla tidningarna - landshövdingen hade skickat en "representant", och till och med regementschefen, mäktiga män långt borta i läns-huvudstaden. Men de, pojkarna, kan också tänka sig att morbrodern, eftersom han arbetade på lokalbladet och kände redaktören, och senare när han själv blev lokalredaktör, kan ha hittat på legenden om sin far och brett på; de var redan starkt påverkade av Jantelagen, underklassens brist på självförtroende; nu ser han det, hur man i deras släkt hade förminskat sig själva, medan de flesta andra skröt. Men fotografiet av huset täckt med granris motsäger detta; det är mer än ett indicium på att de en gång varit mäktiga och betydande, det är ett faktum i hans läggspele efteråt. De visste dock inte att de var släkt med den där makten i det förflutna, de fick lära sig att de är nollor, drängar, ingenting att ha.

Så sker ett avbrott, också i hans minne, en plötslig episod som mest är löjlig, som var det redan då, som så mycket annat, det mesta; de får hela tiden lära sig att de är löjliga, i varje fall att deras pappor är det, och har lärt sig att förvandla det tragiska, svåra, till och med det farliga, till något komiskt.

En taxi stannar utanför stora ingången och hans farfar vecklar ut sin storväxta gestalt ur den, rätar på ryggen och frågar med dånande röst vad resan kostar. De ser att han redan är litet full, och att han har sin svarta kostym på sig; annars skulle han nog ha kommit på cykel, och klädd i sportrock eller kanske den gröna skogsuniformen. Och en sådan röst kommer man inte undan, den tar upp hela gårdsområdet ut mot infarten. Detta är den rytande man som han senare ska kalla fanjunkaren; prototypen för en underofficer med sin starka kropp, hårda röst och en liten mustasch under näsan, alldeles som Adolf Hitlers, men det vågar ingen säga högt, bara kvarterets busungar som skriker det bakom ryggen på honom och hinner undan, dessa ungar som modern strängt förmanat honom, pojken, att ha något med att göra. Och denne farfader hade en bakgrund som pojken inte visste något om, på andra sidan om ännu en gräns - pappas rika norska kusiner, som fastern säger när hon ska skryta. Och under alla dessa år som chef för arbetarna vid skogsstationerna

- det ”löskefolk” som också kallades ”bolackarna”, bolagsfolk, rotlösa män och kvinnor, främlingar, lagda åt slagsmål och dryckenskap - ett chefskap som han ibland utövat bokstavligen med ett gevär i handen och blivit lik dem, nästan blivit en av dem. Och här börjar kanske detta med språket; hörde han, pojken, redan där på gården vid denna mytologiska begravning, den senare av dem men med bilden av den förra lagd under, fullt tydlig, hörde han farfaderns främlingskap också i språket, det faktum att den högröstade mannen inte kunde ett ord av den lokala dialekten? Förstod han det redan då?

Efter en tidig pensionering - med goda förmåner, vilket förnekades - hade farfadern med lidelse (något annat ord kan han senare inte finna för ett så utstuderat vanvett, möjligen besatthet, passion, kärlek..?) ägnat sig åt sina två intressen - poker och jakt. Ingen av dessa sysselsättningar hade gjort honom särskilt benägen för vare sig kulturella begivenheter eller sociala kontakter, frånsett samvaron vid spelbordet; mannen blev utfrusen ur det samhälle där han möjligen en gång hoppats på att bli accepterad - avskydd som ”arbetarplågar”, kanske, eller därför att han var så grov mot hustrun. I varje fall var detta om hustrun - pojkens farmor, syndabocken på dårhuset - moderns version efteråt, långt senare när farfadern var död och inte alltför påtagligt närvarande, kan-

ske en av hennes sällsynta sanningar, även om han mest minns att hon sa: det är så synd om farfar. Det var alltid synd om karlarna. Sonen, Vincent, hans pappa, sa just ingenting. Och nu tycker han att han ser det hur tydligt som helst, att farfadern aldrig slog rot, kom hem; han var en främling som kom resande och talade ett annat språk. Det hus där pojken föddes var, förutom att det var traktens mest ökända kortspelsnäste, också en invandrar-miljö.

Nu sa den bullrigt talföre mannen alldeles tydligt ett ord som de, pojkarna, lystrade till, ett ord som inte fick sägas denna dag: pistolen. De tittade på varandra och signalerade: han vet något om pistolen. Folk ute på verandan hyschade, försökte få honom att spara denna upplysning till ett lämpligare tillfälle. Men det var svårt att dämpa den entusiasmen eller vreden, och rösten försvann som ett litet sommaråskväder in i huset, och den hördes alltid, även om pojkarna visste att den skulle dämpas i närheten av mormodern. Så de sprang runt till andra sidan av huset, mot trädgården, och ställde sig under ett av de öppna fönstren. Och farfaderns röst lät nästan som när han gav order i den gröna skogsuniformen, och därför hörde de tydligt och hade inga problem med att tyda meddelandet: pistolen har, som värdeförsändelse, skickats till landsfiskalen, ett paket från huvudstadens

polismyndighet. Denne landsfiskal råkade vara en avlägsen släkting till farfadern, i varje fall när de inte var osams; de satt ibland och söp tillsammans och pratade vitt och brett, med höga röster, om tillvarons jävlighet; det visste alla. Efter den korta men kraftfulla rapporteringen blev det en kort paus, och andlösa under fönstret väntade de, i varje fall i hans minne, på hur den burduse mannen tänkte fortsätta, hur han skulle utveckla sina vidare funderingar runt situationens allvar - för nu förstår de att det är allvar - ett rättframt tillkännagivande av skälet till att skjutvapnet alls hade hamnat i huvudstaden, varför morbrodern tagit det med sig. Men mormoderns röst - resignerad och med ett tonfall som passade dagen, men ändå med den myndighet som hon alltid hade - satte stopp för sådan smaklöshet: jaja, John, vi får tala om det där i morgon, inte nu.

Men alla i huset måste ju ha hört det, alla gästerna, i varje fall de i de angränsande rummen. Och trots allvaret var händelsen ändå rolig, komisk, för barnen - som alltid när farfadern klampade in på scenen, missförstod situationen och högljutt lade sig i sådant som inte angick honom. I många år ska han se det så, som lustigheter; så lyckades han dölja att han skämdes, också inför sig själv.

Din farfar är inte fullt klok i skallen, sa Walter med det försmädliga grin som pojken inte tyckte om. Men han

kan inte minnas att han någonsin gav igen med något elakt om Walters pappa; det måste ha funnits något i kusinens ansikte som hindrade honom, de kan ha haft en tyst överenskommelse om att inte prata om föräldrarna. De var lärda att låtsas att allt var bra, och för resten så skulle de ju ge sig av, eller hur, även om de inte direkt sa det rent ut, det var underförstått. När någon frågade om fadern fick Walter ofta något ärende ut, för att hämta ved till kakelugnarna eller ta en promenad - något som de utan vidare kunde göra, promenera genom byn utan att bli retade för det, i en miljö där de flesta måste utföra hårt kroppsarbete, också skolkamraterna. Själva behövde de inte, och trots att de inte såg det klart visste de att de var annorlunda på något sätt; de hade pappor och morbröder som inte behövde arbeta för att dra pengar till huset, om de inte ville, och för det mesta ville de inte, något som de inte pratade direkt och öppet om; de såg det i varandras ansikten. De gav sig också ut på veckolånga vandringar i skogen, med bössan på ryggen, inte med bypojken och inte för att skaffa kött till vintern. De sa att de gick på jakt, de låtsades, ett skäl som accepterades, men de avlossade sällan ett skott. Av skäl som han inte förstod då kom han att avsky jakt, i varje fall älgjakt, stora köttmassor, att döda. Och fienden, senare, i armén, var ju ingenting annat än pappfigurer.

Men han måste mycket tidigt ha börjat skämmas för fadern och farfadern, och inte bara på det sätt som alla barn skäms under puberteten. Han skäms för att han måste bo i farfaderns hus under vintrarna, i ”detta näste”, moderns ord. Mormodern har sagt att det ska vara så och då finns det inget annat att göra: du ska cykla hem och bo hos mamma och pappa, och så måste du ju gå i skolan där. Bara en gång frågade han: får jag gå i skolan här i byn, mormor, i samma skola som Walter? Aldrig mera. Mormodern höjde aldrig rösten men hennes befallningar kunde inte sättas i fråga.

De hör hundarna skälla i byn, den plats där de kanske skulle ha kunnat få hjälp, och skitfritzen syns som en skugga i fönstret när han säger, blint, ut i den allt kyligare kvällen: hör ni ungar, kan ni inte vara litet tysta en stund! De ser på varandra, de har inte rört sig, och gör sedan en grimas upp mot fönstret; de förstod nästan att han gjorde sig till för mormodern eller för att visa folk att han också har något att säga till om.

Denna begravningsceremoni innehöll alltså mycket som de ännu inte förstod, inte detaljerna, men de hade kanske börjat ana att bilderna var retuscherade, men vad brydde de sig; de skulle ju ändå ge sig av, någon av deras hemliga flyktplaner skulle förr eller senare fungera. Till slut ska

han stå vid Walters öppna grav, ensam men till synes tillsammans med de andra i den bitande oktobervinden, fortfarande absolut säker på att han ska ta sig därifrån.

Nu skiter vi i det här, sa Walter, vi sticker ner till sjön och i morgon börjar vi bygga det nya planet. Han kanske svarade: om jag inte måste åka hem ikväll..? Skit, det ser dom nog till, om du inte gömmer dig eller får feber förstås. Och åter det där leendet som han minns att han inte tyckte om, ett grin som var helt annorlunda, mera elakt, än det urskuldande leende som han kommer att minnas från Walters sista år.

De hoppade upp på cyklarna och dök genom skymningen ner mot sjön, dolda i det fallande höstmörkret, lyckliga över att de inte behöver vara med. De glömde människorna bakom sig i det stora huset, hörde hundarna och tystnaden och såg det svarta vattnet framför sig, en kväll i relativ säkerhet. De har en riskoja bortom båthusen, söderut där stranden blir sank och där ingen går förbi, bara en och annan fiskare som följer stigen uppe på sandbanken - ett skyddat ställe under några tallar som står ensamma ute på udden. Här kan dom inte hitta oss, säger Walter, dom letar inte ens.

Så de satte sig ner och tände, med torra näverbiter, en liten kokeld som ingen skulle kunna se inifrån land, låga flammor mellan en ring av stenar, en lägereld för

länge sedan, och såg hur reflexerna över vattnet blandades med månljuset österifrån. Och detta var kanske en stund av lycka, borde ha varit det, men han minns inte.

Febern

Men ibland, när han tycker att han måste - varför förstod han inte då - kan han framkalla *febern*, kvinnors svala händer på pannan, en temperatur på upp till fyrtio grader, en plötslig "åkomma", och då säger mormor att han inte behöver cykla "hem" på kvällen, och han får gå och lägga sig - tillfälligt förvarad i relativ trygghet i något av de tomma rummen, med någon som tittade till honom ibland, kanske en av pigorna så länge det fanns någon sådan i huset, annars mostrarna, men helst pigorna om han fått välja, tror han att han minns; pojken tyckte nog att de var snällare. Men han minns inte om han medvetet kunde framkalla detta tillstånd eller om det var något som hände av nödvändighet, därför att han behövde denna vila. Ett liv senare, när han bor på hotell vid Medelhavet, kommer han att uppleva samma sak, att han, kvällen innan han ska resa "hem", tvingas lägga sig till sängs med en plötslig hög feber. Flera gånger, året därpå och så nästa, nästan varje kväll innan han ska ta flyget hem till vintern, den fientliga destinationen. Och han förstår att

han har en dold mekanism djupt inombords, en nödutgång där han kan släppa ut det panikslagna barnet, låta det slippa. När denna feber var på väg lade han sig ner på gräsmattan, i det djupa mörkret utanför gårdens alla ljuscirklar, och sa till Walter att han var så förbannat trött: kan vi inte vila oss en stund? Först försöker kusinen övertala honom att inte vara så fjantig, tråkig, men så springer han in i huset, till mormodern, och skriker, förkunnar detta om febern. Och när han hör Walter, genom ett av de öppna fönstren, vet han att han kommer att få stanna åtminstone över natten. Bra. Men han kan inte minnas att han kände någonting.

Här, just här någonstans, kanske, börjar han bli medveten om hätskheten, elakheten, bitterheten; de soliga dagarna kommer snart att vara förbi, den tid då han och Walter trodde att de levde i lycka och total frihet. Men det ska dröja många år innan han förstår att den skugga som jagar honom genom mardrömmen är den yngsta mostern, inte någon av kökspigorna, inte någon utomstående som man kan ge skulden, inte någon som mormodern hade skickat ut för att leta rätt på honom - och han minns, i de där drömmarna nära psykosen, att den som jagade honom för att skicka honom hem inte hade något ansikte, till att börja med hade hon inte det. Det första medvetna hatet måste ha varit det som han riktade mot mostern

som jagade bort honom, och mot mormodern som inte orkade ta hand om honom; hennes makt var kanske mest en illusion även om hennes auktoritet alls inte kunde ifrågasättas; kanske var hon också, under den svala ytan, bara ett galet litet barn?

Och vilken version är den ”rätta” i denna röra av drömmar och alltmer avlägsna ekon? Hur som helst, detta var hans första avgörande insikt, att mostern var hans fiende, på samma sätt som hon hade sina systrar till fiender, aldrig utsagt, och att hon ville tränga dem ut ur moderns hus, hon ville ha det för sig själv, det var inte de övrigas hem, och det var bara hon som blivit skadad av supandet i huset, faderns supande gäster - varför hon, enligt dårskapens logik, gjorde det till hem för sin egen familj av fyllerister, sonen och den man hon lyckades gifta sig med, en av byns alkoholister, en vänlig själ som överlevde en tid genom att supa sig halvt fördärvad och sedan dö. Bara för att jävlas med oss, sa bröderna om det giftermålet, ett kort äktenskap - kanske för att dölja att hon redan var havande - som resulterade i en son, också en godsint fyllerist, en man som aldrig lyckats lämna sin mor, antar han, vilket är fullt logiskt; han själv passar ju också väl in i detta schema, denna dystra sekvens av hjälplöshet. Hon hatade sina systrar på samma sätt som de hatade henne, men detta fick inte sägas eller ens antydast,

och de hatade varandras barn, bakom ett artigt eller vänligt leende, och det är därför just denna moster, därför att hon råkade vara där, skulle bli en del av hans mardrömmar, först utan att ha något ansikte. Och utåt - inför en eventuell publik - var det ämnat att se ut som en lek när hon sprang ifatt honom och sa till honom att cykla ”hem”. Det enda han då kunde göra var att bita ihop tänderna och hoppa upp på sin lilla röda Rex. Detta var en ritual; han skrattade, alldeles som hon, men han ville inte möta hennes blick, se skenet långt inne i de där ögonen, den fördolda gula flamman. Men på samma sätt som hon, tvångsmässigt, hatade sina systrar var hon också brödernas tjänare, ”kungens lilla piga” i deras vokabulär av retsamheter. Och allteftersom åren gick och de dog fick de förlåtelse för vad det nu var, och ordnades snabbt in i hennes, deras, förfalskade minnen av lyckan.

Hon har alltså fått en huvudroll i hans tankemöda, hans febrila sökande, därför att hon är den som till slut segrade, som blev ensam kvar med sonen i huset sedan hon flyttat in och ställt syskonen inför fullbordat faktum. Hon tvingade dem alla ut ur moderns hus, som om en flicka från byn, en av pigorna, hade flyttat in i familjen; man protesterade litet vagt men ingen hade styrkan att göra något åt det. Om hon inte blivit kvar i huset, som en kvarlevande symbolgestalt, skulle han kanske ha glömt

henne, på samma sätt som han nästan, men bara nästan, har lyckats glömma de övriga.

En av mosterns återkommande fraser har varit: och varför inte då, Valborg får ju bo gratis nere på kontoret? För den äldsta mostern, Walters mor, bodde hela sitt vuxenliv i annexet, det som då kallades *Kontoret*, en helig plats eftersom den hör ihop med fadern. Hon hade flyttat in där en gång i tidernas begynnelse, med sin familj, därför att hon också ville vara nära modern, i varje fall rent fysiskt, och därför att maken aldrig kunde bygga eller köpa ett hus, rädd för kostnader, även om de betalades av hustrun. Den mannen var ett ytterst effektivt hinder för varje handling, en stoppkloss, hämningen och oföretagsamheten personifierad, något som säkert också påverkade sonen, Walter. Och denna fras, om ett boende som från början sades vara tillfälligt, accepterades som en stående norm; situationen blev etablerad och skulle inte diskuteras vidare - men lilla Agnes, hans mor, såg det hela som om hon blivit utkastad, i varje fall utesluten, utestängd från drömmen om den lyckliga tiden med syskonen; och han, pojken, trodde att det var hans plikt att ordna så att hon kunde flytta tillbaka, och mer än så - att bygga det vita *corps de logi* som aldrig blev byggt, samtidigt som han inte fick ta upp frågan till diskussion, och absolut inte sätta i gång något gräl, någon antydning till

konflikt. Inte förrän han sitter vid moderns bädd och ser henne dö kommer han att klart kunna se hennes mästerverk i att skapa förvirring, hur hon alltid har gett honom motstridiga order och uttryckt vaga önskningsar, och hur hon dömt ut varje alternativ som fel när han, kanske efter lång vända, har föreslagit ett, eller - än värre - redan har agerat utifrån detta beständigt felaktiga alternativ. Det är därför han, den lille gossen, måste ha känt sig skyldig, alltid skyldig, till kriget långt bort och därför att mjölken i skafferiet var slut. De enda känslor som han lärde sig att känna - skuld och otillräcklighet och förakt - är naturligtvis grunden för ångesten senare, rädslan, den glödande elden bakom snöfallet. Han har inget hopp längre om att en gång få en enkel och direkt tillgång till sina känslor, han har accepterat att han måste avvakta, se vad som kommer ut i slutänden, att försöka lista ut vad det är han *egentligen* vill - kanske att skriva denna bok.

Han minns alltför väl den yngsta mosterns falska glada skratt, den flickaktiga lättheten - ett ljud som inte fanns i hans första mardrömmar eftersom de var ljudlösa - en färdighet väl utvecklad och inövad, mer eller mindre medvetet, till att täcka över det som vetter mot vansinnet, som kanske var vansinnet, det vanvett han först såg i hennes ansikte, ett gulaktigt sken, flammor i hennes ögon, när hon, årtionden senare, kom rusande mot honom med

en sax i handen, inte höjd men krampaktigt hållen i handen för att ge honom ett hugg underifrån. Han hade sagt något om sonen och dennes dryckesbröder, ett larmande sällskap som just skulle ge sig av i bil - och han tog två steg bakåt och såg hennes raseri falna, såg hennes ansikte bli blekt när hon plötsligt stod där framför honom utan att veta vart hon skulle vända sig, avslöjad, och hur hon försökte gömma den skarpa eggen i kjolvecken. En händelse som ingen, *ingen*, skulle ha trott möjlig, om det funnits någon att berätta för, ett minne som han länge själv hade svårt att tro på, något han sparat för den innersta dialogen, sådant som han och Walter borde ha talat om, diskussioner med någon som inte längre är närvarande, ett samtal lämpligt för dårhusets korridorer - där han aldrig har varit, dit han leddes bara i den dröm som förebådade psykosen. Och livets långa dagar och ångestfulla nätter har suddat ut också kusinens ansikte, han kan inte riktigt se det mera, bara det sista ursäktande leendet. Och natten när han dog, vilket är ett manifest minne, och därför möjligen det minst tillförlitliga, eller bara en dröm, en slump i tiden - eller psykosens början, inledning, början av det katastrofala som han lyckades vända sig bort ifrån.

Han måste alltid ha tyckt illa om den yngsta mosterns tillgjorda skratt, men han minns inte när han blev med-

veten om det, och det skulle gå många år innan han tydligt kunde sila ut det hot som fanns dolt i det, ett eko från barndomen, på samma sätt som han lärde sig att se om det fanns ett hot eller ingenting alls bakom de andras masker, de vuxnas bortvändhet, och det tog honom nästan ett liv att förstå att de också haft en tyst överenskommelse, på samma sätt som han hade många med modern, en del av en ritual - om hon kan springa ifatt honom och slå honom på ryggen ska han vara en lydig gosse och snällt cykla hem på kvällen (en kuslig färd vid randen till natten, längs ödsliga grusvägar, trånga leder över myrar mellan svarta skogsområden, förbi Kallkällan där gästarna bodde, den mystiska källa med iskallt vatten som gjorde klipporna rostiga, som flöt fram också i den kallaste av vintrar, en plats där man hade rest galgar för århundraden sedan - men nu vet han ju att allt det där var morbrödernas påhitt för att skrämma honom - det ställe där han trampade för glatta livet och försökte att inte se sig om). Mostern var då, enligt sin önskan, som en inneboende i huset hos sin mor, tillsammans med en eller två av sina bröder, stora huset, det som hon ville skulle vara hennes hem och ingen annans, ett livsprojekt som hon ska lyckas genomföra, det enda. Hon hade som barn flytt, räddat livet, genom att fly till pigorna i köket, genom att bli en av dem; det blev senare, för de övriga, som om en

flicka från byn flyttat in, något som morbröderna sa rent ut när de var fulla men som de, pojkarna, inte förstod då - mosterns flykt ner i köket. Som han själv ska fly in i armén och som Walter ska fly in i döden när alla dessa bortvända ansikten blir omöjliga att uthärda.

Denna feber kan också ha haft att göra med mormoderns ensamma eftermiddagar, timmar när ingen fick gå in i hennes rum. Men det fanns höga träd att klättra upp i när de ville se himlen och flygplanen, känna de vindar som bar deras drömmar, men också för att spana efter fienden, den okända fara som kunde rycka fram över de vida fälten runt sjön, ett hot som under krigsåren blev en fullt förståelig realitet. Och från denna utsiktspunkt kunde de se mormodern när hon satt på sitt rum med tomt ansikte, när hon alldeles säkert trodde att hon var helt ensam och lät huvudet falla ner i armarna. Det var stunder, minuter, som de inte ville röra vid efteråt, som de inte talade om ens med varandra, eftermiddagar som också skulle bli hans timmar av ensamhet, den länge oförståeliga men samtidigt otäckt påtagliga eftermiddagsångesten, det vita ljuset från isvidderna.

Och det försvunna barndomslandet, landet med buskar och syrenhäckar, de gräsmattor där han legat med sin feber, den förödda trädgården, allt detta var bara rester under de sista vintrarna, de år då han satt vid moderns

bädd, en plats vid sidan av den verkliga världen, nu vet han det, en enslig plats långt borta i själens avkrok, en plats som han måste glömma - en gles och förgulnad trädgård, genomsiktig, inte längre något påtagligt skydd mot den fientliga världen. Där fanns dock, den sista hösten, några krusbärsbuskar som blivit bortglömda, ätna av tiden och snart nedvissnade eller borthuggna. Men de få bären hade mognat. De smakade likadant.

Alltså, med en sista kort spurt brukade mostern hinna upp honom, spänstig som hon var och fortfarande ung, just innan han hoppade ner mot den högaffel som någon, i varje fall i hans senare drömmar, hade gillrat upp under luckan från hjällaren, hömagasinet, i en perfekt vinkel för att spetsa honom, just innan han vaknar, utmattad, kastrerad och febrig.

Soldatgossen

Nu vet han det, att han flydde in i armén på samma sätt som Walter flydde in i döden; ingen av dem hade något egentligt val. Att bli soldat var också att välja döden, i varje fall inte livet, men det var tillåtet, och mer än så - det var, eller hade varit, önskvärt i en tidigare generation, även om det inte sades rent ut, ord som hängde i luften, för på något långsökt sätt hade han fått till uppgift att

lyckas där morbröderna inte hade lyckats; de hade aldrig orkat ta någon studentexamen. Han kan - och detta är åter ett av hans bestående minnen - höra moderns röst genom den lantliga tystnaden i en sommar för länge sedan, ord som gäller honom - han ska ha ett karriäryrke, varför inte militär? Hon satt med sin syster Valborg på verandan till stora huset, och de talade om sina pojkar, de gjorde upp planer, det var en gryningstid med stora förväntningar; deras söner skulle genomföra vad de själva inte hade lyckats med, och inte deras karlar heller, särskilt inte deras karlar. Modern fortsatte: kommer du ihåg, pappa sa alltid att det var något visst med militären? Jo, Valborg mindes det naturligtvis, och hon var alltid lika lågmäld trots sin storgväxta kropp, men i hennes röst fanns kanske också en gryende ängslan, eller också har han lagt till det efteråt: ja, men Walter håller ju på med dom där flygplanen hela tiden, han tjarar om att de ska få åka till Ålleberg...och jag vet inte om jag tycker om det...

Då hade han själv redan börjat studera krigskonsten, och för att vara säker på att lyckas, eller misslyckas, hade han börjat på den högsta nivån, från toppen - Napoleon och Clausewitz och nationalistiska poeter som sjöng om krigets skönhet, i varje fall äran. En dyster sång, vilket han var fullt medveten om i sin kyligt sakliga inställning till

framtiden, och han såg aldrig något romantiskt i kriget; han var medveten om, och fascinerad av, alla de högar av lik som kriget malt ner i leran på Flanderns slätter. Man gjorde det för konungen och fäderneslandet, för Kronan, dåtidens myt om lojalitet. Och en god soldat ska inte stupa och plöjas ner i leran, hans plikt är att överleva och segra. Så han flydde de otrevliga, kanske till och med farliga stämningarna i de två hus där han tvingades bo, de "hem" där förmodligen ingen kände sig hemma, och försvann in i böcker som kanske inte hade så stort värde sett ur en rent litterär aspekt - tunna blå linjer av män som rycker fram mot döden, beordrade av någon kung eller fältmarskalk ur landets gloriösa krigshistoria, långt innan den tyske diktatorn dök upp och förvirrade hedersbegreppen - men de var nu de bästa soldaterna, tyskarna, han kunde inte lämna det tyska, oh sjung *Lili Marlene* om flickan under lyktan och *Gott mit uns* och vilken otur att han var femton år för ung för Vinterkriget; han förstår att han skulle ha stupat där som fänrik i täten för sina män, där några av hans avlägsna släktingar föll, okända män som det pratades om någon dag innan de glömdes bort - hjältarnas glömda gravar i den mindre heroiska tid som kom. Det var först senare, i icke förutsedda ångestnätter, som han började kunna tänka sig att han kanske inte alls skulle ha sprungit i täten, att han

kanske blivit liggande kvar i utgångsläget och utsatt för männens förakt. De blev på många plan påverkade av kriget, och det fanns ingen som förklarade för dem, och det imaginära slagfältet blev en av de platser han tidigt kunde fly till, där han trodde att han skulle kunna trivas.

(Men den första flyktvägen går inåt, helt naturligt eftersom barnet inte kan lämna vaggan; det måste dra sig tillbaka genom den innersta bakdörren, den som leder till ensamhet och sönderfall och de vita isfält där fruktan blommar, den rädsla som förstenar.)

På farfaderns bord hade han, förutom kortlapparna, också sett böcker med siffror, matematik, logaritmer, och lathundar att beräkna timmerdimensioner med; när allt kom omkring hade ju farfadern, den rytande fanjunkaren, också varit chef för bolackarna. Och Napoleon var från början artillerist, och artilleri fordrar matematik, och därför blev han mycket duktig i det ämnet (guldstjärnor i skolböckerna, och till att börja med en av de främsta på läroverket), tills den växande svarta blomman hade kvävt de flesta talanger, varje talang, i synnerhet den talangen, matematiken, logiken; där börjar det. Ännu minns han de förfärliga, och då obegripliga, minuterna framme vid svarta tavlan, ”muntan” i studentexamen, innan han vänligt ombads att gå och sätta sig.

Mest läste han om Det Stora Kriget, tror han, helt

enkelt därför att böckerna bara stod där, till hands, och på den tiden fanns det ännu ingen Hitler, i varje fall ingen av hitlerskt format, som kunde göra bilden solkig. Och dessa böcker hade en särskild doft, av damm och förflutenhet, och han nös ofta när han öppnade dem efter att ha fört dem i säkerhet till sitt rum, rummet bakom verandan en trappa upp, det tysta rum där han bodde bakom vita gardiner och grönska under oskuldens år, de heta somrarna när han ännu ingenting anade. Men också boerkriget, där han red med de lättroliga boertrupperna, en sorts dåtida kavallerigerilla med moderna mausergevär och Kruppattilleri. Nu efteråt förvånar det honom att han såg det hela så oromantiskt, så sakligt, så uppfyllt bara av beundran för de där böndernas taktiska skicklighet. Och, mycket snart förstod han att det moderna kriget handlar om att kunna uppträda på ett sätt som liknar fegheten, den särskilda skicklighet som fordras för att överleva - att gömma sig, att döda från ett säkert avstånd, att plötsligt finnas på toppen av en *kopje* och skicka signaler till de fältpjäser man grupperat långt bakom sig, med speglar eller hur det gick till på den tiden, eldöverfall, slå till och försvinna; mausergevären är ganska effektiva ända upp till tusen meter, i varje fall i händerna på en skicklig skytt, något som han snart skulle lära sig också i verkligheten.

Men det fanns naturligtvis också en eller annan bok om äran i de förflutna krigen, fältslag där man inte lägger sig ner, fegt gräver sig ner i marken. Och någon bok om det tyska, sådant som han kopplade ihop med morfadern trots att denne inte varit soldat (han lär dock ha anmält sig till tjänstgöring när värnplikten infördes 1901, medelålders, och blivit inbjuden till officersmässen, där han bodde någon vecka innan man lyckades övertala honom om att åka hem igen), *das Soldatentum*. Dessutom låg själva begreppet krig som en ond aning i luften under de där åren i början av fyrtiotalet, och flygplanen kom vrålande på låg höjd över skogarna och bort mot gränsen, vilket gjorde att Walter, mer och mer, tog flygarnas parti, en metod att föra krig som han själv måste avstå ifrån, ytterst ovilligt, sedan skolfröken sagt att han måste ha glasögon, att han måste bära dem i varje fall på lektionerna. Hans drömmar om *Spitfire* försvann inte helt förän han till slut, långt senare i livet, kunde acceptera att han under alla förhållanden hade varit dömd till infanteriet, närsynt och med dåliga betyg i matematik, och med ett självförtroende som snabbt vittrade bort. Och hans skadeglädje var djup och otäck, men väl gömd, när Walter hade misslyckats i flygvapnet.

På kadettskolan kunde han heller inte få de vitsord som skulle ha fört honom vidare, till Karlberg och in i en

karriär, dock inte i tyska armén, han fick nöja sig med den inhemska, den vanliga, den som de redan anade skulle falla sönder. Han var inte medveten om detta då, det tyska, i varje fall kan han inte minnas det. Men han minns hur han satt där, i läsrummet, och såg hösten utanför de höga fönstren mörkna mot vinter, och han kunde inte läsa, inte koncentrerat, inte en hela sida ur en bok. Och de stora generalstabskartorna, skala ett till hundratusen men också de nya femtiotusendelarna, tenderade att bli till ett grått eller grönt suddigt ingenting; han vände blad och insåg att han bara hade en mycket vag aning om vad som stod på det föregående. Precis som han mindes att han suttit i skolstaden och väntat på att det åter skulle bli sommar, hur han såg äppelträdet utanför fönstret blomma vitt och tänkte: varför i helvete kan jag inte läsa? Men han tror inte att han sa det högt, inte då, troligen aldrig; han tycks ha lyckats hålla alla gräl inom sig.

Vid flera tillfällen blev han beordrad att inställa sig hos taktikläraren. Denne tilltalade honom först mycket skarpt, men brukade sedan sänka rösten, bli mera vänlig, visa omtanke och en viss kamratlighet; de ville att han skulle bli en av dem: varför kan inte kadetten läsa in de här taktikreglerna och reglementena, relativt enkla saker, så att vi kan skicka er till Karlberg? Han hade inget svar.

Han blev dock antagen som reservofficer på rege-

mentet i skolstaden. Tillfälligt, antydde de, eventuellt fanns det möjligheter att ordna viss kompletterande utbildning; de ville ha honom, bara i armén ville de ha honom, det var där han skulle ha kunnat finna en väg in i verkligheten, kanske, men nu var det den galna kvinnan inom honom som fattade besluten. För att välja det regementet, att återvända till den staden, var ett stort misstag, ett av alla de många som han skulle komma att göra. Alla dessa oändliga år, tre för att vara exakt, då han suttit och väntat på att äppelträdet skulle blomma, så att han skulle kunna ge sig av, och ändå återvände han - modern drog i navelsträngen - för det var hans plikt att fara tillbaka och söka upp, finna, hennes far, morfadern, som hade dött på ett hotellrum där under oklara omständigheter, en händelse som man knappt rört vid ens med viskande röster - vilket, naturligtvis, också hade varit hans ärende redan när han kom första gången, till läroverket. Nu vet han ju att han borde ha flytt söderut; det fanns många infanteriregementen att välja bland på den tiden. Bara en sak var han helt klar över, redan då, att han inte borde återvända till deras provinsregemente, de kaserner där Walter skjutit sig, den officersmäss där morfadern hade varit en välkommen gäst ett halvt århundrade tidigare; detta var alltför nära den fara han kände lukten av men inte kunde precisera, inte än.

Detta om morfaderns död fick de veta sent, de var nästan vuxna, men det måste ha nämnts, förstulna ord i avskildhet när de trodde att barnen inte var i närheten, att han dog i ett rum där på det kända hotellet i träpatronernas land, en skandal, något som ska förnekas av modern, och detta var förknippat med den första begravningen, den som ligger som en skuggteckning under den äldsta morbroderns. Hjärnblödning var den version som då gavs till tidningarna, men det kan mycket väl ha varit självmord, kanske något som hade att göra med Wall Street-kraschen tre år tidigare. Men det kan också ha funnits en kvinna i det där hotellrummet, ord som etablerats redan innan han och Walter var födda: *mamma måste förskonas*. De vågade aldrig fråga om morfaderns död.

Inte förrän det var för sent insåg han alltså vem han hade letat efter i den staden. Det fanns ett läroverk också i provinshuvudstaden, men han valde inte det, av samma skäl som han valde bort det regementet. Inte förrän han verkligen *hörde* rösten, befallningen, i eftersommarvinden, fann han den första trådänden att börja nysta utefter, fram mot något han skulle förstå först mycket långt senare - att till slut finna fadern, den röst som har varit ett avlägset bakgrundseko i alla hans mardrömmar.

Till slut måste han ändå inse att han inte hade någon kar-

riär att vänta sig i armén heller, och att det var den tyska han längtat till, den starkaste, men han återvände många gånger, kanske för att finna en far bland de äldre office-rarna, tills alltsammans framstod som både löjligt och omöjligt - men under lång tid närde han hoppet om att dessa väldiga stenbaracker innehöll hans framtid. Också pojken vill han glömma, om han en gång verkligen var den där pojken.

Smärtpunkten

Men han måste se tillbaka för att kunna reda ut, tvingad att nysta i den härva som tycks ha varken början eller slut, och han har nästan förstenats - men den där pojken gör sig påmind, han ger sig inte, han vill veta där han går genom hans minne, ensam men morsk, just den dag som han har haft så svårt att finna inom sig - genom gryningslandet, den stora kyrkbyn, en avkrok, trähus uppradade på båda sidor om den grusväg som leder in i skogsriket, en värld skuggad av planterad sommargrönka, i varje fall på de gamla fotografierna, eller vitblåst av vintrarna längs dalgången.

Han minns att han gick söderut, åt det håll där han vet att *doktorn* finns, i ett stort gult hus nästan uppe i skogen, till vänster uppför backen, en plats som är lätt att

känna igen, minnas också för den som är liten, att hitta fram till. Bakom honom, i det hur där han föddes, ligger lillebror i barnvagnen, mycket blek och tyst, ett kort skrik som klipptes bort. ***Med armarna i kors över bröstet, som i kramp, vi visste inte om han andades. Det är moderns jämmer långt senare.***

Han visste kanske redan att om någonting ska bli gjort så får han göra det själv; det fanns ingen som skulle komma till hans hjälp - och om han inte visste det så handlade han utifrån det alternativet. Dessutom skräms han av det oljud som ska följa honom genom livet, säkert förvarat i minnesgalleriet - kvinnorna, modern och fastern, som gråter, och farfadern som ryter - en storm som blåser, timmar av vrede: *Se för fan till att få tyst på ungen eller också ska jag göra det!* Först nu, på denna sida av livet, kan han fundera över vad den innersta meningen i de orden kan ha varit. Att slå ihjäl? Som de, männen, slog hundarna? Men ”ungen” var tyst, det minns han, skrämmande tyst, och pokerspelet gick på som vanligt under helgerna.

Pojken gav sig alltså iväg till doktorn för att söka hjälp. Han vet att det finns en annan farbror som är nästan lika mäktig som doktorn, *prosten*, men han bor längre bort, alltför långt bort, vid det vita kyrktornet, så långt bort att

man nästan ser järnvägen. Han har redan, utan att fråga om lov, gått så långt - men hans tankar kunde inte, inte i detalj, överbrygga ett sådant avstånd; det ska komma senare när han funnit ord som kan lägga in mening i hans inre bilder, dubbeltydigheter som han senare ska börja grubbla över. Kartorna ritades redan i hans huvud, men några av dem blev alldeles fel, nu vet han det.

Det gula sjukhuset var närmast, och han måste ha förstått det eftersom han tog till vänster uppför sjukhusbacken. Bakom honom, från de sankna ängarna längs älven, ropar tranorna redan denna kalla vår, ett ödsligt ljud långt där nere i barndomens gryning. En rad av fönster som ser blinda ut i skuggan av det stora huset - ett av dem öppnas och en ”syster” i vita kläder lutar sig ut. Kanske ropade hon: är du sjuk, pojke, vad vill du här?

Han minns inte orden, inte exakt, och han kommer inte ihåg rösten, bara den vita silhuetten - och när han som vuxen återkom till den platsen insåg han att han måste ha stått där länge, ensam, exponerad i det grymma vårljuset, mitt ute på en grusgård som ännu inte blivit asfalterad, lerig och med en doft av smältande snö. Kanske sa han: till doktorn... Om han sa någonting alls.

Förmodligen sa sköterskan att han fick vänta tills de hade öppnat: tills doktorn har kommit, och då går du in genom dörren där borta, sen, när vi har öppnat. Doktorn

är en mäktig farbror, det vet han redan, kanske lika mäktig som morfadern; men det tänker han inte, inte än; denne är en av de döda, det förstod han inte. Men i alla fall lika mäktig som farfar, fast farfar har större röst än doktorn. De var båda personer som folk skvallrade om; men det förstod han inte heller.

Dock, han minns, vagt, men det kanske är från något senare tillfälle, att han gick till baksidan av det gula huset. Det finns där fortfarande, han har gått runt det, trängt in i sin fruktan, gått i den lille pojkens fotspår, nästan in i den skog som då nådde ända fram till huset - grenar som svepte över taket och ännu rasslar i hans minne; det måste ha blåst. Pojken tycker redan om att vistas utomhus. Där är det lugnt och stilla och man behöver inte akta sig för kortspelarna som svär och ragglar runt knuten för att pissa. Och ute bland buskarna och träden luktar det friskt och grönt, denna utomhusvärld som han ännu inte har så många ord till, även om han vet att de mörka träden är granar och tallar. Förmodligen satte han sig ner med ryggen mot en av de där trädstammarna, korsade benen och tog fram, ur sin välfyllda ficka, en chokladbit - reservproviant, bra att ha utifall att... Men det minns han inte så här långt efteråt.

Men han minns att han efter en stund, omätbart lång eller kort, hörde sköterskans röst från sjukstugans bak-

dörr. Och så stod han och tittade upp i ansiktet på den mäktige mannen i vit rock och svarta stövlar, oförglömlig - och under det röda ansiktet en stor mage och en hand med en strut karameller som hölls fram under hans näsa, och en tunn röst: ta två du. Han minns inte hur de smakade.

Denne provinsläkare gav gärna karameller till ”ariska” barn, och hans namn skulle ha varit berömt och hedrat om inte Adolf Hitlers krigslycka vänt sig - och efter kriget ska det bli ökänt, dock inte av samma magnitud som Quislings - men är nu i stort sett glömt. När denne man gick sin morgonrond stod sköterskorna i givakt med röda kinder och våta underliv, förmodligen; detta är kanske bara hans egen elakhet, gemenhet, senare. Men pojken tänkte naturligtvis inte så; han är tre och ett halvt år men redan van att marschera ensam, att välja blint vid vägkorsningarna; det fanns ingen där som kunde visa honom den rätta vägen.

Denna tidiga, men inte första, minnesbild får förbli oklar, lämnas att tona bort och försvinna i de drömmar som låg nära psykosen - men det kan ha varit vid det tillfälle som han bröt sin långa tystnad, för han minns naturligtvis moderns gråt: *vi trodde att du skulle bli stum*. Men det är hans första minne av ett möte med en *doktor* - de ska inte bli många sådana möten - oturligt nog en

nazist, samme man som hade skickat hans farmor till ”dårhuset”, ett fruktansvärt ord som tycktes särskilt utformat för att passa in i den lille pojkens fruktan, eller som i varje fall användes så. Denne man hade förvisso också en dröm, en vision som innehöll läger och uppfostringsanstalter, och väl utformade idéer om hur man behandlar olydiga kvinnor, samt möjlighet att omsätta sådant i praktisk handling - på den tiden behövde en man i hans ställning troligen bara lyfta telefonluren för att få saker och ting uträttade, och sedan var farmoderns liv förstört.

Detta minne, det faktum att det verkligen hände, fick kontur och en viss skärpa - åtminstone momentant, just när han tar till vänster uppför backen - därför att händelsen blev omtalad - troligen kvinnors prat på kafferepen, om hur klok och ”lillgammal” han var, och så gick ryktet runt i samhället och kom tillbaka till honom när han hörde modern och fastern prata om det, över hans huvud. De gick visserligen inte på dessa sammankomster, men fick på något sätt reda på vad som sades, vad dessa gälla kvinnoröster synade och förkastade eller godkände.

Först var det alltså den långa tystnaden. *Vi trodde att du skulle bli stum*. Den kan han nästan minnas, och han minns inte att han någonsin vågade gråta, men han minns

inte när han bröt den, den långa tystnaden, men lämplig plats och stund - i varje fall i hans efterhandskonstruktioner - skulle ha kunnat vara inför denne nazistdoktor som han gått till för att få hjälp, för att rädda broderns liv. Och detta sammantaget - brodern som ligger i barnvagnen och dör, vilket pojken trodde, och moderns ord om hans egen stumhet - kan ha odlat fram misstanken om att ungefär samma hot kan ha lutat sig också över honom - och att han, som brodern, hade försökt fly till den innersta tystnaden.

Till slut måste modern ha tagit sig samman, eller blev övertalad av distriktssköterskan, och gick med brodern till läkaren. Han själv var också med, ett tillfälle som han inte kan erinra sig - men modern sa, årtionden senare: *men han spände ögonen i dig och sa att du var undernärld, och det blev jag så ledsen för, att få höra något sådant, jag gjorde ju allt jag kunde.* Och i sin förvirrade hjälplöshet gjorde hon nog det, troligen efter att ha talat med sin mor, men när han hörde henne säga det förstod han, aha, att han själv varit i samma situation, inför samma fara, som brodern. Detta kan vara den grundläggande smärtan, det han nu kallar Smärtpunkten, ett sår som uppstår när man lärt sig att behärska ett överväldigande ont med smärtlindring, förflamning: ***aldrig gråta, skicka känslorna ner i de kallaste källarrummen!***

Hur som helst, av någon anledning ville han inte gå ”hem” till farfaderns hus, den håla - en själens utmark - som han senare skulle försöka glömma men som han för alltid minns som *Kortspelarnas hus*, det ställe där han söp in prototypen för underklassaren inom sig, underhuggaren, den han kanske förnekade längst. Pojken vill inte gå hem på eftermiddagen, kalla höst- och vinterdagar vid randen av mörkret, timmar efter skolan när han ibland stöter ihop med sin lärarinna ute i samhället. Kanske är han tillsammans med någon av skolkamraterna; de stod ibland och räknade bilarna, inte så många på den tiden, och antecknade registreringsnumren i anteckningsböcker med svarta vattentåliga vaxdukspärmar, ett hemligt uppdrag som ingick i det ständigt pågående detektivarbetet, att hålla reda på hur folk kommer och far, att skugga bovarna, den tänkbare fienden. Kanske sa hon medan hon tittade strängt eller fundersamt på honom, den som oftast var ledaren för gänget: men vad gör du ute så här sent, när det är så kallt, varför är du inte hemma och läser dina läxor, gå nu genast hem.

Han hade inget svar, och kamraterna hade stuckit iväg redan när de såg henne komma, men att stanna ute ända till läggdags är normalt för honom, det gör han för det mesta. Han försöker vända sig bort från henne, men måste lyda när hon säger med sin lärarinneröst: nej, inte

dit, du bor åt det där hållet. Han minns hur hon pekade med ett läderklätt finger norrut längs den enda gatan, medan den andra handen vilande på höften; hon visste vad han bodde, stället var okänt eller också hade hon tagit reda på det ändå. Och han lyder den sortens skarpa kommandon; på den tiden gjorde man det. Så han har inget annat att göra än att stiga ut ur ljuscirkeln, motvilligt, och gå dit hon vill att han ska gå, och vänder sig om och ser henne stå där under gatlyktan, med andedräkten som en vit ånga ut ur munnen innan hon stänger den, utan att röra sig, och följer honom med blicken. Kanske möttes deras ögon - i varje fall hade han tittat upp på henne när de stod där fångade inne i ljuscirkeln - som de gjorde under timmarna i skolan, och han såg en fråga i dem. Men han ska aldrig få veta - han har läst hennes dödsannons i tidningen - vad hon kan ha sett i hans, kanske bara förakt. Satkärring, tänkte han troligen och gick vidare bort under raden av lyktor, norrut längs den gata som ännu inte ens var oljegrusad, möjligen genom den centrala delen av samhället, först långt senare en riktig gata - lampor vars ljuscirklar inte når särskilt långt ut på de omgivande fälten, in i vintern, gula matta pärlband, först långt senare det skarpa blå ljus som kom med den moderna tiden.

Han stötte ihop med henne femton år senare, när

han, tvångsmässigt, hade återvänt till den ort som han bort undvika. Det var i början av drömtiden, vid en utomhusdansbana i en av de vita somrarna; han stod där med sin ensamhet - långt från människorna även om *de* rörde sig runt omkring - i en kylig värld långt bort från de övriga, en värld som de inte kunde se. Han hörde att någon ropade hans namn, en röst över folksamlingen, någon som han inte genast kände igen, innan han kände en rörelse inom sig och vände sig bort, smet undan i folksamlingen; han kunde inte visa henne vem han var, vad det hade blivit av den där pojken som hon trodde att hon mindes. Hon var en av de mycket få personer som kanske skulle ha kunnat hjälpa honom att ta sig bort från det hus där han inte ville vara. Och bara genom att uttrycka förakt, och genom att förneka det barn som grät djupt inne i honom, krampen i strupen, hade han kunnat fortsätta att leva. Alltför nära kontakt med människor skulle ha dödat honom på, ett eller annat sätt, det är nog det intryck varje galning har - att inte höra till mänskligheten.

Korridorer

De korridorer som vindlar genom hans drömmar var länge en labyrinth av obegriplighet, i varje fall för det lilla

barnet inom honom, men i det innersta rummet fann han alltså till slut Smärtpunkten - och medan han andfått sprang längs stigar täckta av tidens gula löv måste han se upp, vara noga med att inte falla - och många av dessa leder förde ingenstans, de slutade blint, och bakom sig hörde han hur någon skrattade hånfullt åt hans misslyckanden; kanske var det hans eget skratt. Och en av de första korridorerna kan ha varit den som leder till dårhuset, de höga stängsel bakom vilka farmodern blivit inspär-rad. En enda gång måste han resa dit med farfadern, för det fanns ingen annan som hade någon som helst önskan att resa någonstans med den mannen, särskilt inte till det stället. Han är fortfarande inte säker på vad som var anledningen till resan - troligen papper som skulle skrivas under; det kan ha varit när hon skulle omyndigförklaras, slutgiltigt avskiljas från släkten, helst glömmas - eller kanske det var då han skiljde sig från henne. Lyckliga människa, tänker han nu, men det förstod hon aldrig, för henne var skilsmässan ännu en förolämpning, förnedring. *Åh så lycklig barndom vi hade*, skulle bli dotterns, hans fasters, refräng för resten av livet.

Och det var den nazistiske läkaren som skickade farmodern dit, ett okänt ställe, i varje fall som han minns det - den mest fruktade uppfostringsanstalten i den delen av landet, en dyster plats från vilken inte särskilt många kom

tillbaka med livet i behåll, en ryktbarhet som gjorde att bara stadens namn gav folk en dålig smak i munnen. Den läkaren lyfte mer än gärna telefonluren när någon olydig kvinna skulle bestraffas, eller när Myndigheterna - varför inte Inkquisitionen - hade bestämt att folks skallar skulle mätas, eller när de icke lämpliga skulle *gällas*, skäras på ett visst ställe så att de inte kunde få barn, kanske inte ens få vara vid liv. De hörde pigorna viska andlöst om sådana mystiska fördoldheter, rykten som inte gav dem, pojkarna, mera tillit än den de inte hade. Farmodern blev släktens syndabock, också i sin egen släkt, den krets där man till slut fann det lämpligt, och möjligt, att lura av henne det lilla arvet; några kronor hade hon ändå fått, det såg han senare. Kanske den otrevliga resan gällde just detta, hennes arv, hennes namnteckning på ett papper, eller en kombination, både och, också skilsmässan, eller omyndigförklaringen, nej, den var nog redan ett faktum.

De, denna olycksaliga familj, hade kommit resande med möblerna på att lastbilsflak, ett av de första motor-drivna fordon som sågs på trakten, en ankomst som de äldre mindes länge, och då var hon fortfarande "frisk". Och i bagaget hade de riksspråket; de lärde sig aldrig den lokala dialekten och envisades med, eller tvingades av omständigheterna till att förbli främlingar, vilket höll deras invandrarproblem vid liv, något som de förnekade; han

ser ingen tydlig logik i att fadern, som inte var född på orten, lärde sig dialekten ganska väl, på samma sätt som han själv lärde sig att förstå den, medan fastern, som var född efter ankomsten, inte förstod ett ord. Men egentligen var det ju farfaderns farfar som var invandraren, från det västra grannlandet; han hade stigit över en gräns, någon sorts gräns, även om rikena på den tiden nästan hörde ihop. Allt detta tycks ha vidmakthållit deras ursprungliga immigrantproblematik, om det var det som var problemet. De kom, som många andra, med den växande skogsindustrin - men också efter en familjetragedi, ett tydligen obotligt sår som han inte kunnat leta fram några detaljer om, i själva verket knappast någonting alls; den bara ligger där i det förflutna, som en kärnsmälta eller ett smittat område - och farfadern blev tjänsteman på mellannivå i en av de väldiga organisationer som då hade en nästan militär stil, domänverket lika väl som de privata bolagen - gröna koletter med uppslag, och med ceremonier och kamaraderi när de träffades. Och han har nu långt efteråt förstått att farfadern inte ens ville träffa sina kamrater från skogsskolan, eller hade stötts ut också ur den gemenskapen - han var en man som kunde och vågade ge order och leda männen ute på fältet, skogsstationerna - bolagskarlarna, "bolackarna", som han, pojken, först trodde var ungefär detsamma som tattare

eller zigenare - en sorts fanjunkare som tidigt blev, och sedan förblev, en främling i socknen, för resten av livet - på samma sätt som han tycktes vara en främling för vem som helst, också inför kortspelarna, som han körde ut ur sitt hus, "kåken min", när han var trött på dem eller hade spelat bort hushållets alla kontanter - men fortfarande kan han inte avgöra om farfadern var "spelberoende" eller om han bjöd in de där otrevliga männen bara därför att han var så ensam, kanske både och.

Men deras första hus var en ganska stor bondgård anknuten till hans tjänst, ett rymligt hus - i varje fall efter den tidens förhållanden - och åkrar och ängar, och en ladugård med kreatur som farfadern krävde att hustrun skulle sköta medan han var på tjänsteresa norr ut i skogsriket. Det orkade hon inte; hennes "tjat" och "utbrott" tycks ha börjat med att hon krävt att få en piga i huset och flera drängar till utomhusarbetet, något som han blankt sa nej till. Han var minst sagt elak mot henne, kanske därför att han var rädd för att bli lika fattig som när han var barn - han var en av fattigkusinerna i den rika släkten i grannlandet, "lurad" som han sa, bedragen på sin rättmätiga del av ett arv - och han ville inte anställa fler pigor och drängar, inte ge henne vad hon behövde, och helt säkert med alltmera gäll röst krävde. Här finns en lucka, i varje fall i hans version, denna version, om hur

denna familj föll sönder, en familj som han aldrig har kunnat uppleva som sin, att han skulle ha hört dit, och katastrofen var ju etablerad redan när han föddes. Han fick svaret först, såg resultatet - och problemet har sedan mest varit att formulera frågorna, problemställningarna. Denna konflikt mellan man och hustru - och den mannens röst - lade man minst sagt märke till i byn, och folk tycks ha undvikit dem - men, trots alla de förfärliga orden slog han henne aldrig. Han kan förstå det nu, att djupt inne i det koleriska barn som var hans farfar fanns också något av en gentleman, rester av en uppfostran, något nästan glömt och förnekade men inte helt uttraderat; han lär ha vistats en del av barndomen i de rika kusinernas miljö, i ett minne av stora vita hus för länge sedan.

Men till slut bröt hon så samman och fördes till dårhuset, detta förfärliga ord, en helveteskrets, oåterkalleligt och oförståeligt, i varje fall för barnet. Det var samma år som farfadern gick i tidig pension, vid fyrtiofyra, ett magiskt år, det år då det hus byggdes där han själv ska födas, oturligt nog, en tämligen stor villa nere i samhället, kyrkbyn, på ett stycke land som *Bolaget* tillhållit; han kommer aldrig att kunna ta reda på hur det gick till, inga detaljer eftersom detta, just det året kommer att vara utsuddat ur alla berättelser, men han har tagit reda på att det var just då som bolaget lade ner sin

verksamhet inom skogsindustrin och gjorde om sig till ett försäkringsbolag; dessa fakta stämmer även om allt annat är lögn, särskilt fasterns version, det krampaktiga omkvädet om barndomens lycka - farfadern däremot såg rätt om någon vågade nämna ens det årtalet. Men han tycks ha fått, eller rutit sig till, ett mycket förmånligt avtal, något som han alltid högröstat förnekade; vilket fick till följd att han aldrig behövde söka någon ny tjänst, endast tillfälliga anställningar, då och då, och bara när chefsjägmästaren personligen ringt och bett honom, en väntjänst gamla kollegor emellan - och detta tycks att passat honom alldeles utmärkt, antingen på grund av dagdrivaren inom honom, den som föredrog långa nätter med poker, eller därför att han inte trodde på sig själv, inte han heller; han vågade inte ha ett ansvarsfullt arbete och såg hellre att han slapp, eller också var han rädd för att förlora pensionen om han fick en ny tjänst. Kanske farfadern också hade ett förakt för de undertryckta lägre samhällsklasserna, eller var rädd för att bli en av dem, och det blev han ju, beroende av andras välvilja, beroende av pensionen. Något som kanske skulle döljas i hans kommandoröst, något som han trodde att han dolde väl - föraktet för "latoxar" och "bidragstagare", föraktet för sig själv.

Och barnen - hans far och faster - blev också rutna

till lydnad och tystnad, och vad skulle de ha kunnat göra? *Vincentbarnet* och *Solveigbarnet*, de namn de hade i far-moderns sorgsna klagan.

Han kan, nu efteråt i relativ säkerhet, inte föreställa sig att han följde med den mannen frivilligt, han måste. Om inte så blev modern genast "sjuk" och började klaga över icke fullt klart definierade smärtor, det minns han, för det mesta "huvudvärk", ett ord som männen fnyste åt om de alls hörde på - och det förelåg en klar risk, ur pojkens synvinkel, att modern också skulle kunna bli skickad någonstans. Eller lillebror, till en av de där mystiska uppfostringsanstalterna - kanske ett läger långt bort i Tyskland - farliga ställen, ingen tvekan om det. Eller kanske till och med han själv..?

Men samtidigt var han också *nyfiken* på det här med dårhuset, eller sjukhuset; farfadern använde båda orden, det berodde på om han var arg eller inte och vem han pratade med. Eller var det kanske så att han redan då ville förverkliga sin hemliga dröm om att fara söderut längs järnvägslinjen? Kanske skulle han ändå ha haft en möjlighet att vägra; modern deltog inte i dessa diskussioner, om att besöka den sjuka kvinnan, släktens kors - hon gick ut ur huset när den diskussionen kom upp, om man kan kalla det en diskussion. Om sommaren kunde han se henne gå bort över ängarna och försvinna i den låga sko-

gen ner mot älven - men vart gick hon om vintern? Om det stod riktigt illa till, om alla röster skrek mot varandra, då tog hon cykeln eller en taxi och for hem till sin mor, längs samma slingrande grusväg som han snart själv skulle cykla, när han blivit så gammal att han fått sin röda Rex. Hennes ansikte varnade honom alltid när de var ensamma - han får inte prata om den där kvinnan, eller om sådant som har att göra med att de fortfarande bor, "tillfälligt", i detta otrevliga hus, kortspelarnas hus. Ska vi inte flytta till mormor nån gång? Jo, snart, men tjata inte mer om det där nu!

Det fanns alltså ingen annan som var villig att följa med på dessa resor när papper skulle skrivas på och man måste visa upp det falska ansiktet, han åtog sig uppdraget; pojken är nästan medveten om det - den fruktan och den ovilja och kanske fientlighet som finns i de vuxnas ansikten, dem som han måste låtsas att han litar på; i många år gjorde han det, måste han se ut som om han vore med dem. Om man lever mitt i galenskapen är den kanske inte så lätt att se, inte ens för en vuxen, och ett barn måste vara lojalt eller dö.

Resan till sjukhuset gick med tåget, långt in i den okända världen, söderut längs den enda järnvägslinjen, så långt bort att ångan blev ersatt av elektriciteten. Pojken blir mycket intresserad, nästan upphetsad, av det här -

stolpar av stål, inte trä, med ledningar som innehåller kraft som orkar dra tåget framåt, och så de blå flammorna, som att bäras av åskan. Den storväxte mannen muttrade bakom sin tidning: tänk inte på det där nu, jag ska förklara sen, jag var med och byggde järnvägen. Med mina bara händer, tänker pojken, men han vet att det inte är någon idé att fråga mer. Och han var förmodligen så upptagen av alla de tekniska sakerna i denna nya värld att han glömde ändamålet med resan, vart de faktiskt var på väg.

Medan de väntade på nästa tåg, i en stad halvvägs, gick de för att äta, inte på järnvägsrestaurangen utan inne i stan, några kvarter bort. Han kan minnas ett os av rök och stekt mat och öl, och slammer och röster under ett tak med fettiga glaslober högt uppe i dunklet, och han måste ha förstått att det här var ett ställe där modern eller mostrarna aldrig skulle ha ”satt sin fot”, och absolut inte mormodern, möjligen fastern för hon måste lyda. Skratt och prat, nästan som kortspelarna men inte riktigt, och farfaderns röst när han högröstat började skryta om sin tid vid järnvägsbygget, som assistent till sin egen bror - en hjälte i den mannens ögon, vilket senare kommer att bli ännu en gåta för pojken eftersom denne mystiske bror, som besökte dem en enda gång innan han dog, visade sig vara en liten farbror med stor mage och guldkedja över

västen; han ska aldrig riktigt förstå att en så låg röst kunde få farfadern spak och lydig.

Medan han tuggar berättar farfadern för folk vid bordet intill hur han byggde inlandsbanan ”praktisk tåget” på egen hand, ”med mina bara händer”, ord som pojken känner igen från pokernätterna. Främlingar brukade ofta skratta bakom ryggen på den storvuxne mannen, men aldrig in i hans ansikte; de tittade på hans händer, smala och aldrig använda till kroppsarbete, i varje fall inte under någon längre tid, alldeles för vecka för den väldiga ryggtavlan; de förstod - vilket också pojken snart gjorde - att han inte byggt någonting alls med sina bara händer, att han stått vid sidan och gett order. De tittade också på hans skuldror och haklinje och avstod från att svara, att säga emot. Pojken säger: berätta när du lyfte upp rälsen och la den tvärs över spåret. Farfadern tittar på honom, stoppar en ny tugga i munnen, alldeles för mycket, ofint mycket, och med kniven - ”stoppa inte så mycket mat i munnen, och så tugga ordentligt, farfar har inget fint bordsskick” - och är tyst en lång stund.

Och kanske pojken nu ser, redan i denna tarvliga restaurang, på samma sätt som gästerna vid bordet intill, att farfadern är en av de där litet finare karlarna som bär krage och slips och inte behöver arbeta, nästan, i varje fall en bossarna, som står vid sidan och pekar och säger

till hur det ska vara, nästan en herre men också ganska löjlig; han märker inte att folk vänder sig bort och döljer sina skratt. Pojken förstår också att de inte riktigt hör till, inte hör hemma någonstans, inte i den här restaurangen, inte i den här stan, inte bland alla de här människorna. Och kan komma senare att lära sig, och lagra, farmoderns ilskna utbrott, upprepat många gånger: John har fått så dåliga vanor, han ska alltid umgås med de sämre, med slöddret! Han förstår inte riktigt vilka som är ”de sämre”, inte än, men kortspelarna måste höra dit, och de som sitter på den här matsalen; han kommer att minnas den. Han kommer också att, upp genom åren, få se hur folk vänder sig bort från den bullrande mannen och sedan kanske med låg röst säga: det kan väl inte stå rätt till i huvudet på den där.

Naturligtvis kunde han inte så tidigt riktigt se och förstå den grundläggande orsaken till farfaderns mindrevärdeskomplex, hans tragedi, hans behov av att gömma sig bakom rytanden, en röst som skrämde - något var det, något som han aldrig ska få veta, något som hänt med den koleriske mannens mor. De enda fakta han kunnat ta fram efteråt är att farfaderns far avlidit under oklara omständigheter, långt borta från hemmet, tidigt, under arbete (tydligt hade han varit någon sorts timmerman eller byggmästare, deklasserad innan han föddes, när hans

far blev visad bort från ett större förflutet) vid en vit kyrka ute på en slätt långt söderut där tågen ut i världen en gång gick förbi; pojken, och senare mannen, ska alltid titta dit när han tvingas att göra den resan - denne okände förfader blev begravd där vid sin arbetsplats, troligen med all den förbittring som *han* fått ärva, raseriet över att fadern kastats ut från den rika slakten; kanske pratet om att ”bli lurad på sitt arv” börjar där. *Inte ett ord om henne!* röt farfadern om någon som inte kände honom frågade om slakten, modern, kanske av ren tankspriddhet eller utan att vara medveten om risken. *Den frågan hörde jag inte.* Och ingen försökte mer än en gång, inte den frågan, bara han själv.

För under något av farfaderns sista år - när han själv levde i de vita somrarna, jagad av en odefinierbar fasa, de skrämmande krafterna inifrån - cyklade han en kväll ner till Kortspelarnas hus med en butelj tämligen god konjak i cykelväskan. Konjak och vatten var den gamle, men fortfarande kraftfulle, mannens favoritdryck, och han hade ytterst sällan sett farfadern påverkad - tunna ljusgula groggar i ett högt glas, en viss stil mitt i pokenattens vulgaritet, nästan det enda farfadern lärde honom, eller snarare som han lärde sig själv genom att se på, kanske - hur man dricker sig igenom eftermiddagarnas tråkighet, bort från ångesten, när kortspelarna och

alla andra har gått, både släktingar och grannar, när man till slut har lämnats helt ensam. Och den väg han hade åkt var densamma, den led där han cyklade en stor del av sin barndom, länken mellan de två hus där ingen ville ha honom

Farfaderns ensamhet var nu nästan total, det mesta var fullbordat. Hustrun hade fått lägenheten på övervåningen, och han satt där nere och surade; de pratade inte med varandra men han hade, när hon släpptes ut från sitt halva livstidsstraff, låtit henne få disponera lägenheten. Var det av skam eller på grund av vissa rester av en uppfostran, anständighet? För i denna barnasjäl fanns också en hjärtats renhet. Älskarinnan, en pensionatsmadam, hade också lämnat honom, eller var död eller hade rest från orten, denna avkrok där järnvägen redan då slutade. Han åt sina måltider på en matsal mitt i samhället, eller gav sig av upp till sonen och svärdottern för att få ett mål mat, Han minns att modern aldrig tyckte om de där besöken, men hon satte fram mat, likgiltigt; hon spelade husmor en stund där vid matbordet, hon kunde inget annat göra.

Där satt han så, i det ensamhetens hus där man inte ens orkade gräla längre, med en kortlek, fångad i patientens meningslöshet, kanske samma kortlek, han kom sig sällan för med att köpa en ny, och till slut ville ingen ta i den frivilligt. Och vid det tillfället, det var andra gången,

efter att ha slagit upp av konjaken, frågade han rakt på sak; han visste att det var hans sista tillfälle om han ville veta, men ville han egentligen det, det spelade inte längre någon roll. Och återigen såg han in i dessa främmande ögon, döda eller långt borta, tillbakablickande, den lilla mustaschen över den vrålande munnen, som Hitlers, som barn måste han ha blandat ihop de där rösterna, rösten i radion och rösten vid köksbordet, ett skrämmande utbrott, en mördare i desperation - man farfadern slog bara hundarna - och så förstod han att han aldrig kommer att få veta den hemligheten, vad som ligger så väl dolt bakom alla dessa år och lögn. Sedan fadern dött långt bort, förmodligen en olycka, hade modern då tvingats sälja sin kropp för att få mat till barnen? Det kan inte finnas särskilt många skäl till ett sådant raseri, alltid blödande och levande, ett tjudrat odjur som aldrig kunnat tämjas - svält eller prostitution eller förnedring av något annat slag.

På väggen bakom farfadern får han sedan syn på *bilden*, en urbild som han är så van att han inte tänkt på den. Det hänger kvar där det alltid hade hängt, fotot från examen vid skogsskolan - farfadern är redan litet för gammal, över trettio, längst och rakast i ryggen - och när han kastar ännu en flyktig blick mot den förstår han vad det är som inte stämmer, det som han inte insett tidigare, han ser att farfadern bär en elegant vidbrättad hatt och är

klädd i skraddarsydd uniform, det är ingen tvekan, och i armbågsvecket hänger den dyrbara hammerlessen, samma hagelgevär som nu hänger ovanför fotografiet. De övrigas uniformer är långt ifrån skraddarsydda; många står där i gummistövlar och säckiga byxor och rockar som ser ut som om de tidigare använts av någon annan; folk ur fattigsverige som fått en chans trots allt. De rika kusinerna igen; den något överårige skogseleven har fått viss ekonomisk hjälp, något som han alltid kommer att förneka; kanske hade han spelat bort pengarna någon natt för länge sedan.

Det var också vid detta tillfälle som han slutgiltigt insåg att farfadern aldrig hade växt upp, att denne inte var ansvarig för den skada han åstadkommit. Dottern i huset, hans faster, hade också sett det, och brukade säga, trots att hon inte förstod vad hon sa: man ska inte bry sig om vad pappa säger när han är arg, han är så barnslig.

Till slut kom de fram till en järnvägsstation långt bort, en lång plattform och stenhus runtomkring. Och pojken vet det genast - det här är resans slut, detta är det ställe där hans farmor hållits undangömd genom alla åren. I en evig vinter, men så tänkte han knappast då, inte denna heta sommar. Skenorna skimrade som silver och möttes i värmedallret långt ute på slätten. Ville han redan nu

fortsätta resan, fara söderut? Han kan inte föreställa sig att han redan då skulle ha anat att han, bara något årtionde senare, ska fly för brinnande livet längs samma järnvägslinje. Och den store mannen, ovanligt tyst en stund, sammanbiten, säger att de inte har råd med taxi, vilket pojken har hoppats på, att också få åka bil, de har ju ben att gå med, har de inte? Och pojken invändningar skulle ha varit meningslösa, det visste han redan. Så de marscherade iväg längs den dammiga landsvägen, en av de heta somrarna under kriget, och tagen med en kamera på långt tidsavstånd skulle scenen mycket väl ha kunnat bli förevigad som en idyll - mannen i en av sina vida hattar, Vilda västern kombinerad med Hitlers mustasch, redan svettig i svart kostym och slips, men alltid med självförtroendet målat tjockt över den vilsna hjälplösheten - vem som helst skulle ha låtit honom passera - och så pojken vid hans sida, ensam.

De stora sjukhusbyggnaderna, som kaserer, en gång så fruktade, ligger där fortfarande, också i verkligheten, bortom en lerig sjö och avgränsad av skogsdungar och ett stängsel - men var det taggtråd? Han kom resande några gånger senare, för att besöka sin mor, och i minnet var alltsammans naturligtvis större och högre. Dungarna hade då växt ihop till en skog befolkad av de glömdas skuggor, förlorade liv, men stängslet var nog borttaget.

Den lilla stadens tak glittrar fortfarande efter sommarregnen, men låg den verkligen så nära?

Farfadern, underofficersmänniskan personifierad, marscherade rakt in i överläkarens villa, ett stenhus utanför järngrindarna, pojken rör vid dem, metall som hettats upp av den obarmhärtiga solen. Ingen annan skulle ha vågat gå in så där, utan vidare, pojken vet det. Detta beteende hörde ihop med det faktum att farfadern var den ende som vågade gräla med nazistläkaren; deras argumentationer kunde man inte undgå att höra - röster som fördes runt socknen på skvallrets vägar, en kraftmätning som farfadern för det mesta måste ha gått segrande ur; nazistens litet gälla röst var nog ingen egentlig match för honom.

Han står kvar utanför och hör rösterna genom ett öppet fönster - än skriker inte farfadern, han låter nästan artig, fast också bestämd. En annan röst säger: nej, er hustrus tillstånd har förvärrats, hon kan inte arbeta i mitt kök längre, hon har tagits in på en annan avdelning. *Stormen*, tänker pojken, det ordet har han hört förr, flera gånger, alltför många gånger. Fanns det en underton av försiktighet i överläkarens röst? Eller är det något som tiden har färgat in, många år senare, eller någon annan läkares röst, när han till slut var i stånd att tänka: ser dom inte att John är den som ska vara på dårhus, inte hon?

Pojken hör också att doktorn fortfarande kallar henne ”fru”. Men det kanske hörde tiden till.

Farfadern kommer ut och slår igen dörren bakom sig. Pojken ser de hopbitna käkarna och han har lärt sig sin läxa, han säger ingenting. Han bara springer efter längs de krattade grusgångarna, in i svalkan under höga träd, lindar, men det visste han inte då.

Sjukhusområdet är mycket vidsträckt, till synes oändligt, i varje fall för pojken, och han vet så väl att nu måste han använda ordet ”sjukhus”, inte det där andra, det otäcka, det som man inte får säga om det finns någon främmande i huset - men det gjorde det sällan - fast här finns förstås ingen, bara några konstiga gubbar och kärningar i randiga kläder, långt bort bakom stängsel eller vid väggkanten, med mössan i hand när de går förbi. Stora hus - stenväggar med fönster i långa rader, en del med järnstänger; ja, det här måste vara ett fängelse - eller är det kanske ett koncentrationsläger?

Han minns att de gick uppför en hög trappa - farfadern lyfte honom upp - och plötsligt stod i en sval hall med stengolv och ekon som flög som skrämnda fåglar, stora fåglar, på vingar så tunga att de skulle bli lätta att minnas, utdragna ljud som kom och for genom alla dörrar som suckade när de öppnades och stängdes av sig själv; det har han aldrig sett. Och en ”syster” i vita kläder

kom fram mot dem, en tant, kanske en ”dam” - han är inte säker på skillnaden - en kvinna med strängt ansikte, troligen den som bestämmer, alldeles som mormodern. Hon visar dem genom en tung dörr - nyckeln skramlar i låset - och nerför en lång korridor med taklampor och skuggor - ungefär som de passager som senare skulle komma tillbaka i hans onda drömmar. Och där finns dörrar med galler och tithål, och ljudet av kvinnor som skriker långt bort, trots att de väl måste ha funnits bakom de där dörrarna - ansikten som tittar ut på dem, som från en annan värld, från andra sidan, från bortom...livet? Är de döda? Är han i de dödas hus?

Så kom de in i ett stort rum vid änden av korridoren - vita gardiner som fortfarande fladdrar allra längst bort bland de bleknande minnesbilderna - med en grön matta, ett stort bord och kanske en soffa. Var vänlig och vänta här, sa damen med sin stränga röst, och gick bort till en annan dörr och öppnade den, och då såg han en kvinna, hon kom fram mot dem, hon gick ryckigt på något konstigt sätt och hon hade vanliga kläder, inte de där randiga dräkterna som han sett på kärringarna ute på gården, en blus och en kjol och mycket blanka skor, svart eller brun puts som nästan kastade solkatter, från ett fönster eller kanske från ljuskronan i taket. Han stirrar först bara på de där skorna, men så tittar han upp och möter ett par ögon

som ser lika vilda ut som dem han såg bakom gallren alldeles nyss. Och hon sa, med ljudlig röst, nästan skrikigt, som om hon stod långt bort, det minns han: är det här den lille?

Senare, när han tänkte på den där skumma korridoren i de fördömdas hus - hans onda drömmars straffanstalt - kom han först till den slutsatsen att farmodern måste ha gjort något alldeles förfärligt, begått ett allvarligt brott, för att bli inlåst där i kanske femton år; den exakta tidsrymden har han aldrig kunnat fastställa. Men sedan, när bilden började klarna och han dessutom kunde tala med henne, insåg han att detta kunde ha hänt vem som helst, varje kvinna som haft oturen att bli gift med en man som farfadern, den rytande fanjunkarkarikatyren, en röst som fick fönsterrutorna att skallra. Han kommer också att få uppdraget att sitta hos henne den sommar när hon ska dö - på samma sätt som han, trettio år senare, ska sitta vid moderns säng, åtta år när hon till slut vägrade att stiga upp mer. Och efteråt ska han någon gång tänka att farmodern - den galna kvinnan på övervåningen, syndabocken - nog var den av dem som han kom närmast - om än inte nära - den han pratade mest med, den som mest villigt gav stoff till hans berättelse. Men han älskade ingen av dem, inte ens modern. Det faktum att han ändå tog hand om dem rörde sig bara om plikt och anständighet.

Syndabocken

En het sommar vid mitten av sextioalet tycktes farmodern vara på väg tillbaka in i den depression eller förtvivlan eller "dementia praecox" eller vad som nu var den diagnos hon hade försetts med på dårhuset för länge sedan - tillbaka till sjukhuset, vilket var det ord hon använde i sin sorgevisa, ont i ryggen. Han förstår nu att hennes största smärta också var ensamheten; ingen ville ha henne i sitt hus. Dock, hon tålde människorna, hon skydde dem inte som han själv, hon sökte sig till dem, om än förgäves. En viktig distinktion; hennes fall skulle inte ha varit hopplost femtio år senare.

Men han hade inget skäl att tro att hon inom kort skulle vara död. Hon var mycket frisk sett ur strikt fysisk mening; hon hade aldrig arbetat hårt, kanske inte just arbetat alls, men var naturligtvis bruten efter ett liv med föga hopp, ett liv i skymning, i skamvrån, kanske med inget hopp alls mer än de drömmar som varje ung flicka har, bör ha. Han fick ta på sig uppgiften, att sitta hos henne, eftersom han råkade finnas till hands; ingen annan svarade på hennes nödrop - meddelanden som gick via de närmaste grannarna, kanske något filtrerade, eftersom det fortfarande inte fanns telefon i huset. Farfadern hade förbjudit den utgiften - "tror ni jag är gjord

av pengar, era jävlar?" - och nu, trots att han var död, tyckte sonen och dottern, och särskilt kanske den tölpaktige svärsonen, inte heller att hon behövde den bekvämligheten, denna väg att nå dem alltför direkt med sin skrikiga röst. Denna dotter, *Solveigbarnet*, och svärsonen planerade att komma inom någon vecka för att "ta hand" om henne på sitt halvt hysteriska sätt, vilket han alltför väl kände till. Själv kunde han inte göra särskilt mycket för att lindra hennes upprördhet, nervositet och förtvivlan - svetten som rinner nerför hennes ansikte beror inte bara på den heta sommaren - men själva det faktum att han fanns i huset tycktes medföra en klar lättnad för henne; hon behöver inte prata ut i tomma rum, i varje fall inte hela tiden. För resten så hade han inget val eftersom han var lamslagen av både solens hetta och en surrande hög spänning i huvudet - en växande förtvivlan som han ännu en gång hoppas ska gå över i likgiltighet, det som brukar rädda honom från det slutliga sammanbrottet, det som hotar, ruvar, någonstans inne i gryningstimmarna. Han skulle inte ha varit i stånd till att ge sig av, lämna detta farliga hus där han föddes, kortspelarnas hus, trots att han hade bilen parkerad i uthusets skugga under den högsta björken, ett träd som han mindes som gammalt redan då.

Så han frågar henne ändå till slut litet om det förflutna, eftersom tillfället har yppat sig, trots att han inte har någon medveten plan, bara en halvhjärtad tanke - frågor han borde ha ställt tidigare när hon, efter kriget, kom hem från det ställe där hon hållits undangömd under så många år. Till hans förvåning bar hon inte på något märkbart agg mot sjukhuset; hennes bitterhet riktades mot familjen, åtminstone nu när de var på tu man hand. Men hon var inte rädd för sonen, hans far, *Vincentbarnet*, det kan han inte minnas; denne hade utsetts till hennes förmyndare, kanske bara för att han också råkade finnas till hands, och hon kunde hantera *honom*.

Hennes version av deras dystra släkthistoria - detta virrvarr av skenbara tillfälligheter som ändå innehåller sin egen logik - den galna kvinnans variant, hysterikans, är troligen den mest trovärdiga; det började han trots sin förvirring förstå redan då - i varje fall innehåller den mer sanning än de andras vaga utsagor eller tystnad eller förvrängda drömmar om lyckan, om barndomens glädje - men hon hade aldrig haft någon att berätta den för, inte förrän nu när det var för sent. Men i grunden hade han inget direkt intresse av hennes privata historia heller; det var bara det att den är en del av hans egen, en början - skepnaden av en ung flicka som skymtar bland alla de andra långt borta på artonhundratalets vägar. Han bör-

jade inse att hon hade varit, och fortfarande var, den huvudsakliga syndabocken; en roll som han delvis kommer att få överta. När hon fanns långt hemifrån på sjukhuset hade de övriga tanklöst sänt varje försyndelse, vilken orimlig skuldsedel som helst, söderut längs järnvägslinjen; hennes börda var omätbar och hon var redan knäckt, som en gammal slutkörd häst, så varför inte? Nu vet han också att de tvingades till detta, av Censorn, Fadern, att de inte visste vad de gjorde. Men då, fångad och kvarhållen i det förflutnas heta sommar, kunde han inte tänka så, men han visste att detta var något han borde försöka formulera i ord när, om, han väl hade tagit sig från platsen för detta brott.

Men den här sommaren hade han ännu inte funnit några termer, ord som schizofreni eller borderline eller depression, han letade inte ens, bara inåt, tillbaka; vissa beskrivningar skulle han finna senare, som bekräftelser på insikter han kommit fram till genom åren. Eftersom han knappt kunde läsa, inte koncentrera sig, letade han inte särskilt ofta i böcker, utestängd från studier, mer i tidningar - autodidaktens livslånga kamp som han hoppas inte bara ska bli till enfald. På något sätt sög han i sig vad han behövde, och tydligen fanns det folk därute i den verkliga världen - läkare, psykologer, författare, patienter - som hade kommit fram till ungefär samma grund-

läggande insikt som han själv, frånsatt en och annan detalj, och han arrangerade deras fakta, mer eller mindre, på det ramverk han konstruerat efter sina hemgjorda ritningar; hans liv kommer att vara förspilt om han inte kan delta i den kören, om han inte kan lämna åtminstone ett blygsamt bidrag vad gäller denna dystra kunskap. Och han har undvikit piller. Åsynen av mentalpatienter i rullstol lärde honom det. Dessutom var han fortfarande relativt ung, vilket han insåg med förståndet, och hade kanske när allt kom omkring ändå någon form av yrkesverksamhet framför sig, kanske en sen karriär i armén sedan han lyckats lämna alla förhoppningar på tyska arméns modell 1914; den inhemska varianten fick duga. Och han skulle snart komma ur denna förbannelsens häxcirkel, trodde han, dag för dag, men då bedrog han sig ändå, i varje fall i början av sina undersökningar, sina spaningsuppdrag genom och bortom fronten, gränsen, glasväggen, där han hoppades finna fiendens underhållslinjer, de krafter som när förstörelsen.

Och när han nu sitter där är han lika ensam som farmodern, med en ångest som håller på att överväldiga honom, kanske likadant för henne även om de inte delar den, varken ångesten eller ensamheten, särskilt under de oändliga nätterna när husets heta träväggar ger föga svalka, han i farfaderns tomma lägenhet och hon en trappa upp.

Dagarna måste han uthärda i hennes minst sagt kvava kök, såvida han inte kan komma sig för med att gå ner till älven där det händer att en sval vind blåser förbi. Hon vägrar att öppna fönstren på grund av korsdraget, det är inte bra för hennes ryggsnitt - och naturligtvis inte heller för det mera allvarliga "ont i ryggen" som hon snart ska få ytterligare vård för; de visste det nog båda två men de talade inte om det.

Och han minns att de redan från första början talade förbi varandra. Det var på morgonen, innan hon druckit för mycket ur den vinbutelj som alltid skulle stå i skafferi-
riet, som han försökte med en eller annan fråga, ibland mycket rakt på sak, kanske rent av hänsynslöst, och det hände att hon svarade, ilsket rakt ut, förbi honom, till någon annan - innan hon föll tillbaka in i sin oändliga monolog, den ofullbordade.

I denna klagovisa ingick också refrängen om det hopplösa samtalet, om det kanske helt uteblivna mötet, den bittert saknade trösten: du förstår, det är ingen som vill lyssna på mig, ingen bryr sig om mig, dom har så bråttom. Han vet fortfarande inte om hon menade personalen på sjukhuset eller dem, hennes nära och kära. Hela sitt liv hade hon vädjat, och han insåg att de förmodligen var skyldiga henne en hel del. Han kunde dock inte tänka sig att han, barnet, hade någon direkt medskuld till hen-

nes tragedi; den var fullbordad redan innan han föddes, i sina huvuddrag; och dessutom kan han fortfarande knappt föreställa sig att de ens var släkt. Alla kontakter bakåt var brutna, som om hennes familj var begravd i ett annat århundrade, en annan värld, vilket de ju faktiskt också var; hennes släktlinje var dessutom, precis som den döde makens, avklippt av den nya gränsen, efter 1905, ett årtal som farfadern också hade skyggat inför - än en gång detta invandrarproblem som kanske blivit ett problem bara på grund av all den övriga problematiken. De var alla främlingar, i varje fall för honom denna heta sommar, begravda i ett flertal från varandra avvikande historier, versioner, kamouflage.

Han kan utan svårighet minnas hur hon satt där på andra sidan köksbordet - svetten rinner nerför den stora krokiga näsan och rösten blir alltmera gäll i takt med att nivån i vinbuteljen sjunker. Viktoria, tänkte han, du blev inte någon vinnare precis. Nu kallade man henne mor Vicki ute i samhället, ett namn som hon uppfattade som en hederstitel; hon hade inte erövrat någon annan.

Vem hade hon en gång varit där ute i verkligheten? Hade hon alls varit där? Vem var hon innan tortyrmästaren livet, hennes liv, hade tvingat henne bort från vad hon hade planerat och hoppats på? Kanske hon inte ens *hade haft* något hopp. På bröllopsfotografiet - en ovanligt

vacker kvinna, tjockt brunt hår friserat *a la mode*, som damerna såg ut på den tiden, men hon var ingen dam längre eftersom fadern lämnat det välbärgade hemmet i ett annat land och blivit frälsningssoldat (åter en armé) och bagare, en social skam som hon också inkluderade i sin monolog - klassiskt rena drag och en lätt böjd näsa, en förgången skönhet, alltsammans nu, den sommar som han minns, transformerat till det häxlika ansikte som han hade framför sig, resultatet av ett livs förnedring och femton år på dårhuset - hög byst och en dyrbar klänning med broderier. Fadern var rik igen, även om han inte var någon herreman, och denna nya rikedom fanns också med i hennes försök att berätta sin version för honom som egentligen inte var intresserad, men som lade det viktigaste på minnet för att eventuellt kunna det använda senare. Hon hävdade att hon blivit lurad, att de hade lurat av henne alla pengarna sedan de övertalat henne att göra en lång resa och låta dem ta hand om hennes "affärer". Nu efteråt tänker han: förmodligen hade hon rätt, åtminstone delvis rätt. Allt detta prat var hennes förskönande omskrivning av det faktum att hon spärrats in och förklarats omyndig. Och Vincent, sonen, den ytterst olämplige person som man gjort till hennes förmyndare, skrev på alla papper när hon sa till; han var verkligen inte rätt man för att bry sig om att ta reda på vad som hänt med

hennes förlorade förmögenhet, om det alls funnits en sådan. Alldeles som han själv, samma likgiltighet - han var fullt medveten om det redan då - eftersom hans enda ambition var att överleva sommaren, låna litet pengar av modern, efter det sedvanliga bråket med morbröderna, och sedan diskret lämna platsen för brottet, om man kan kalla patologisk hjälplöshet för brott. Han hade packat upp bara en av sina resväskor.

Och på det andra fotot - John, hans farfar, stilig blond och lång med ryggen mycket rak i den gröna skogsuniformen; de var som militärer.

Två bilder, två personer som inte är riktigt tillsammans ens när de gifter sig, i varje fall inte på samma bild - precis som hans egna föräldrar trettiofem år senare - och han kan inte avgöra i vad mån detta är symboliskt; kanske två foton var det vanliga arrangemanget framför en kamera då när fotograferingskonsten var ung, under patriarkatets glansdagar - och han tänker inte ta reda på det; för honom finns symboliken där i vilket fall som helst.

Men det var det tredje fotografiet som var det viktigaste för henne - den miljö där den unga damen på det första fotot kunde ha passat in, hennes fars hem i grannlandet, inte bara i hennes inbillning, fantasier, vilket han först hade trott, då när hon kom hem från sjukhuset och

hittade den inramade bilden i en kartong på vinden och hängde upp den där alla skulle kunna se den - ett vitt hus med frontkolonner, en medelstor herrgårdsbyggnad, halvvägs upp på en skogig sluttning i det andra landet, vid mitten av artonhundratalet, från de första år då fotoapparater kunde ställas upp utomhus.

Och detta fotografi blev ett mycket lämpligt, påtagligt, objekt att utgå ifrån när han började sina första trevande försök att tränga igenom den dimma som dolde farmoderns mytiska, nästan utsuddade, förflutna - början av ännu en rännil som flutit fram genom åren för att förena sig med den stora floden, ett spår som han också skulle ha kunnat följa fram till den plats där de nu satt och väntade, fångade i ett öde skapat av deras inbillnings onda nornor, deras förvrängda syn på livet. Han upptäckte att det fanns två versioner, två huvudströmmar inne i de vemodiga, ofta sentimentala orden eller de koleriska utbrotten - hennes far hade kastat ut sonen när denne blev religiös och började predika vid vägkorsningarna, kanske, troligen, en person till åtlöje för de pigor och drängar som hellre ville dansa där på lördagskvällarna. Den andra versionen, den som snart förnekades och glömdes bort av alla utom honom själv, var något mera storslagen - två bröder hade sålt det vita huset och allt land som hörde till, inklusive de stora skogsområden

som producerade dyrbart timmer som såldes till England, och hade sedan emigrerat, den ene till broderlandet, där farmodern föddes, och den andre till Tyskland, ett land på stark frammarsch under slutet av artonhundratalet. Och detta sades, tills det glömdes bort, ha hänt efter en fruktansvärd ”tragedi”. Vilken tragedi, hur såg den ut? Det har han aldrig kunnat lista ut, och den versionen var snart utsuddad, förnekad i alla samtal, gräl, till slut också ur kvinnornas räddhågade funderingar. Så han fann aldrig det svaret, och när han som vuxen möjligen hade kunnat leta sig tillbaka hade tiden gjort det omöjligt; han försökte aldrig att på allvar följa det spåret, det var redan kallt.

Farmoderns saga var nu, denna heta sommar, omvandlad till något helt annat, något mera idylliskt, något snällare - ”de” hade givit bröderna var sin kappsäck full med sedlar och önskat dem god lycka i det land de skulle flytta till, var och en sitt land, en till Tyskland och en till Sverige; denna upptakt fanns kvar också i mor Vickis version. Under sin sista tid - hon kanske insåg det - var hon nu ivrigt sysselsatt med att förstora och förgylla fadern, hans uppgift i livet. Denne hade mycket riktigt blivit frälsningssoldat, men tyvärr inte officer, och hade börjat predika för att rädda mänskligheten, en kanske inte helt lätt uppgift. Han tänkte, redan den sommaren, att hennes far sannolikt hade varit mycket sträng och hotat med Gud

eller helvetet eller någon lämplig kombination av dessa storheter, något som får barnen att lyda, som kan få vem som helst att lyda. Detta var ett tema som ofta togs upp av farfadern, men då förvandlad till sin antites - att svärfadern hade varit en religiös fåne och stryktäck idiot som borde brinna i helvetet om det fanns något, ett viktigt inslag i hans våldsamma attacker mot henne, hårda ord som hördes genom alla husväggar och fick henne att gråta - men aldrig en ansats till fysiskt våld; han slog aldrig en kvinna - ”större fähund finns inte än den som slår en kvinna”. Det var ingen större svårighet att här se början av den livslånga konflikten, begynnelsen till deras olycka, en anledning, kanske en bidragande orsak till att de fanns på var sitt fotografi.

Och - han tycker om att tänka sig det så, vilket kanske inte är helt sant eftersom han egentligen inte vill tänka på dem alls, dessa föregångare - denne frälsningssoldatbagare, helt okänd för honom, förefaller att ha vandrat ut ur sceneriet på det gamla fotografiet, gått över gränsen och börjat ett nytt liv - en bybagare som blev en betydande person, i varje fall rik, inom sin bransch och i sin socken. Men han har aldrig hört något om denne mans kvalitéer som predikant. Mor Vicki tycks alltså inte ha fått särskilt mycket av denna nya förmögenhet heller - och han inser nu, långt efteråt, att det faktiskt kan vara så

som hon ville antyda i sina eufemismer, att hon blev lurad, att släkten blivit ett ”vanligt patrask”, vilket var de ord hon valde när hon var arg - men hon hade alltid en del egna pengar, en bankbok, som hon spenderade på kläder och alldeles för dyrbara skor. De två länderna var i så kallad personalunion på artonhundratalet, och att gå över gränsen var mer en symbolisk handling än en verklig svårighet, och dessutom har gränsbefolkningar aldrig brytt sig särskilt mycket om sådana petitesser.

Under årens gång träffade han, helt tillfälligt, några av hennes släktingar, men han hade aldrig styrkan att fråga dem om det gemensamma förflutna; han har inte ens tänkt på dem i termer av släktskap, att de har trådar ner i samma familj. De intog också en attityd av tillbakadragenhet, kanske var det av skam, och de skulle helt säkert ha undvikit hans frågor om varför denna för dem avlägsna tant Viktoria hade blivit omyndigförklarad, eller om de möjligen hade tagit hand om hennes del av arvet också, eller bådadera. Sådana frågor hade varit omöjliga att ställa, och de fann aldrig något annat att prata om.

Men han ska komma till den exakta lokaliteten för denna begynnelse, det vita huset, många år efter farmoderns död. Han blev beordrad av modern att skjutsa henne och moster Ruth, den yngsta mostern, till platsen; de skulle

göra en av sina trevliga utfärder över dagen. Och då kunde han fortfarande köra bil även om han inte borde att gjort det, men det var ingen tät trafik utmed vägarna genom gränstraktens ödslighet, och bilen hade automatlåda.

Nu fick han med egna ögon se att huset existerar, finns i verkligheten, att det inte bara var en hägring frambesvuren ur farmoderns behov av självbedrägeri. För huset på fotografiet kunde ha varit ännu en förfalskning, något hon hade hittat på utifrån sitt behov av att polera upp sitt eget rykte, sin bakgrund, lika väl som faderns, kanske också en törst efter någon sorts sanning, den undangömda kvinnans version, syndabockens, den som ingen lyssnar på. Det var Ruth som hittade dit; hon hade varit där förut, troligen med Valborg, Walters mor, som hade ett lågmält men envist intresse för avlägsna släktingar, folk som inte var farliga längre, företrädesvis de döda. Det var också hon som, tidigare, hade tagit initiativet till en annan resa för att besöka den dystra (var det bara han som tyckte det?) ensligt liggande trästad där en av *farfaderns* förfäder, enligt Valborg, hade ägt gruvan eller varit delägare, eller i varje fall arbetat där. Där läste han sitt namn, dess ursprungliga form, på en väldig gravsten utanför kyrkan, en gruvingenjör som avlidit 1850, ett människoöde långt bortom hans räckvidd, omöjlig att leta efter ens senare i livet när han börjat återhämta sig.

Din farfars farfars far, hade Valborg sagt med sitt diskreta eller maliciösa leende. Och han minns att han grinat tillbaka, så vänligt han kunde; han ville inte förstöra dagen, deras utflykt.

Men det var den yngsta mostern som nu, vid det senare tillfället, visade honom och modern vägen - slingrande grusvägar genom ödemarken och in i en bebyggd dalgång - till det vita huset på mor Vickis fotografi. Ja, där låg det ju; det stora huset existerade trots att han tvivlat, och skogslandet bortom, avverkat och uppväxt ett par gånger under dessa mer än hundra år, tiotals mil av växande timmer, bortom huset på den sluttning som han kände igen, ett höstdisigt landskap som nu nästan försvunnit ur hans minne - de djupa skogarna sedda från den andra sidan, sammanbindande och åtskiljande.

Han minns att de stod där en lång stund, infångade av något som det inte gick att tala om, och de sa ingenting - och om de hade gjort det skulle ingen av dem ha kunnat ge den rätta versionen, för åtminstone en sak har han lärt sig under sitt annorlunda liv, en sak är han säker på - att man kan se allt, allt, ur en annan aspekt, särskilt när lögnen har blivit filtrerad genom tiden och någons dåliga samvete och till slut anpassats till ett nytt liv. Det här var han intresserad av, men han visade det inte, varken för modern eller mostern, och bilden i trapphuset utanför

farmoderns kök kom på något sätt till liv i honom, kanske därför att ett ljud lades på - forsande vatten, en grund fjällälv som rann under den gamla stenbron, just den bro som farmoderns far måste ha gått över när han lämnade platsen för att aldrig komma tillbaka. Stannade han till, tvekade han? Hade han sin bror i sällskap? Fanns det överhuvudtaget en bror? Skakade de i så fall hand? Han tycker om att tänka sig det så att de skakade hand och sedan bara vandrade bort, med var sin skinnpåse full med guldmynt i handen, och att de inte kastade ens en kort blick tillbaka över axeln, som han själv tyvärr har tvingats göra, för då skulle de ha blivit förstenade och inte kunnat fly in i denna onda saga, deras genensamma öde, resultatet, det som han vill glömma.

Där fanns också skogsmaskiner, vagnar, traktorer och oljetankar nere vid vägen, på deras sida av forsen där de stod etthundrafemtio år senare; farmoderns familj var också i timmerbranschen. Om det var samma familj - nej, det kunde det ju inte vara om de där bröderna hade sålt huset. Om det ens var samma berättelse? Denne mytiske man kan bara ha varit en dräng som fick sparken och fotvandrade över till grannlandet med en påhittad bakgrund och ett falskt namn i ryggsäcken. En skicklig man, dock; han skapade i så fall en förmögenhet med sina bara händer, bakade den, välsignad av sin gud och utbildad

vid någon av frälsningsarméns skolor; de tycks ha haft ett praktiskt, profant, yrke kombinerat med sin plikt att predika och rädda mänskligheten. Och detta kan vara början till hans likgiltighet, någon gång avsmak, inför religion i alla dess former, en avsky som möjligen lades in i barnet när han hörde farfaderns hatiska utbrott.

Farmodern var nog aldrig troende, men hon kan ha försökt ansluta sig till den vidskepelsen - antar han, har han anledning att tro - för att till slut komma in i någon form av gemenskap där hon kunde bli accepterad, om än villkorligt (farfadern hade visat tjatiga och sjungande kvinnor på dörren när de vågade sätta sin fot i hans hus, kanske det enda positiva han gjorde när det gällde hustrun). Och hon var alltid ytterst skamsen över det där med bageriet; hon föredrog att förklara det som någonting hennes far hade gjort för att hjälpa människorna, de fattiga - att föda de behövande - en sorts social välfärd. Vilket det naturligtvis också kan ha varit.

Däremot tycks det inte ha frodats någon mytomani i hennes familj, inget meningslöst, i varje fall till synes meningslöst, ljugande om helt betydelselösa fakta och förhållanden. *Hon* var i varje fall ingen mytoman; hennes lögner - om det var lögner - om sin bakgrund, faderns bakgrund, hade en tydlig inriktning, ett syfte. (Den verkliga konsten att ljuga hade däremot utvecklats inom

farfaderns familj; han kunde höra - senare, när han kunde lyssna på ett annat sätt - hur denna defekt hade fulländats hos farfadern, och senare fadern). Hennes lögner - de högljudda förkunnelser som han till att börja med trodde var lögner - visade sig vara sanningen, förmodligen, i varje fall versioner som låg närmare sanningen än den vanliga förnekelsen, undanflykterna och förbannelserna. Det huvudsakliga syftet med dem var att låta var och en veta att hon hade en bakgrund, att hon inte bara var en pensionär som hade kasserats av både samhället och den egna släkten, och som nu satt här, denna sista svettiga sommar, på nåder i sin frånskiljde makes hus och väntade på den stora sömnen. Hur som helst, vad hon än må ha haft för syfte, han inser att farmodern hade goda skäl till att putsa på det där fotografiet.

När hon kom "hem" från sjukhuset satte hon upp bilden i hallen ovanför trappan - där det också stod stearinljus på en byrå, som ett altare, i varje fall i hans minne - högt upp vid sidan av köksdörren där alla besökare inte kunde undgå att se den. Inte i köket, inte i något av rummen. Och av någon obegriplig anledning tog farfadern inte genast ner den, denna för honom säkert förhatliga påminnelse - som han gjort när hon var på sjukhuset - och krossade den mot väggen i något av sina koleriska, nästan vansinniga, utbrott. Han kanske aldrig hade sett

bilden; under de år hon bodde på övervåningen gick han aldrig upp för trappan. Nu, denna sista sommar, gick hon ofta dit ut, en ceremoni, tog stånkande ner relikten från väggen och lade den på bordet framför honom så att han kunde beundra den - naturligtvis för att också låta honom, den lille, den gosse hon en gång sett för första gången i en sjukhuskorridor, utan att riktigt förstå vem han var, låta honom få veta att hon minsann också hade en bakgrund, att hon hade all rätt i världen att informera folk om att hon och hennes far inte hade kommit ur massan, ”de sämre”, vilket var det uttryck hon brukade skrika ut i vanmakt inför sitt raseri mot maken och hans förkärlek för kortspelare, ”slöddret”, grova karlar som stank av både gammalt öl och svett och tobak, de enda rökare som farfadern var villig att stå ut med i sitt hus, så länge de hade pengar att satsa i potten; för egen del var han en stor förkunnare av snusets välsignelser.

Men farmodern hade också mindre fotografier i ett par album, troligen tagna med någon gammal lådkamera, detaljer som han först inte trodde var av vikt, bilder som gulnat av ålder och hennes våta tumme - kaptener och löjtnanter med martialiska mustascher, medlemmar av hennes fars familj i det andra landet, uniformer med epåletter, alltsammans bleknat svart och vitt, kanske kopior från dagerrotyper, men ingen frälsningsarmé. Han

frågade henne: har du inget foto av din far? Nej, hon vände sig bort från den frågan. Och till denna mindre ritual - inte så viktig som demonstrationen av det större fotografiet, det vita huset - hörde legenden om hennes kusin, den också mytiske person som blivit en ”hög militär” i Tyskland. Det skulle alltså vara sonen till den andre brodern, hennes farbror, om det hade funnits någon broder. Prat av en tokig kärring, hade han tänkt när han var ung och fortfarande trodde att han skulle kunna ta sig helskinnad från platsen, en detalj som han helt och hållet hade glömt tills han började studera den tyska armén organisation mera grundligt och hittade farmoderns efternamn som flicka, absolut inte ett tyskt namn, men däremot ett mycket typiskt norskt namn - de hade ett mycket alldagligt namn men var godsägare eller träpatroner, om man väljer att tro på den versionen - en general i den tyska rangrullan. En av Hitlers generaler; han tyckte inte riktigt om tanken, men å andra sidan angick det honom inte längre. (Till slut fann han också namnet i ett datorspel, i ett av andra världskrigets mest kända slag). Detta kan vara en ren tillfällighet; det finns nordiska namn också i Tyskland, men det passar alldeles utmärkt in i farmoderns version - ett namn som han aldrig vågat skriva ner det på grund av den risk detta kan innebära om man är lagd åt mardrömmar. Det kan finnas en

linje där - från det vita huset till Tysklands krig och vidare in i ett datorspel - men han har aldrig velat följa den. Detta blev ytterligare bränsle på hans bål, hans grubbel, förvirring och ångest, och till slut, eller till att börja med - i galningens rumtid där allt är platt och samtidigt - den desperat ambitiösa planen, någon gång under gryningens svåraste timmar, att bli fältmarskalk i kejsar Wilhelms armé (eftersom det inte fanns några fältmarskalkar i den svenska armén), vilket skulle ha fört honom in i Hitlers armé, alldeles som farmoderns kusin om det fanns en sådan. Vilket i sin tur skulle ha gjort honom till Englands fiende, fiende till det land som han planerade att fly till. Hur som helst, soldatens öde, likaväl som den allvarligt rubbades, hade blivit väl förberett för honom av de onda nornorna. Han kan mycket väl ha ersatt en hemlig självmordsplan med denna orealistiska dröm om berömmelse, nu kan han se det, och längtan efter döden på slagfältet, dödsdriften sublimerad till tapperhet. Han förstår också att han under andra omständigheter kunde ha vänt sig till Jesus och Det förlovade landet, ännu en vetlös dröm om frid bortom smärtan.

Men farmodern kom alltid tillbaka till den heliga bilden av det vita huset, det hus som han ännu inte hade sett, och som han då knappt trodde på. Hon kunde någon gång säga, vagt, med föga hopp: du ska köra mig dit, du

har ju din bil, och om det är något fel på den så ska vi hyra en bil eller låna Vincents. Naturligtvis, brukade han mumla, men vi måste vänta tills den här hettan är över. Och hon gick med på det, att vänta tills det blev svalare. Regnet, tänkte han, hösten, då vill hon inte åka dit.

Hon är lika självupptagen som han, helt hängiven sin egen smärta, men de har en sak gemensamt - de lyssnar ner genom trapphuset trots att där nu bara finns en enorm tystnad; farfadern har varit död i tre år och ingen tycks sakna honom särskilt mycket. Men mannens skugga sitter där - vissa nätter tror han att den verkligen gör det - i total ensamhet, med en smutsig kortlek mellan sig och tristessen. Men han har också funnit buntar av billiga Västermagasin, Hopalong Cassidy och andra revolvermän. Och John kunde ha varit en av de där männen, de som erövrade vildmarken, och på något sätt var han just det; skogsindustrin på hans tid liknade Vilda västern - men när han satt där vid köksbordet och väntade på ingenting kan han också ha tänkt på sin syster, lärarinnan, som en gång hade lärt honom att skriva och räkna upp till realskolans nivå, tillräckligt för att han skulle klara inträdesproven till skogsskolan, en lägre utbildning - men ändå ovanlig i det gamla "fattigsverige" - en underofficersgrad, så att han efter ett år fick ta på sig den gröna unifor-

men. Efter det klarade han sig själv - förkunnade han i varje fall - med sin röst och fysiska styrka och ibland bokstavligen med ett skjutvapen i näven. Systemen hade rest till Amerika i fyrtioårsåldern och kommit tillbaka, efter några år, med bara tystnad; hon tycks inte ha sagt mycket mer under resten av sitt liv, ensam i ett isolerat skolhus, där han också har stått - en gång när han faktiskt vågade åka dit - och lyssnat till vinden i talltopparna. Ännu en mytologisk person som han ändå såg en gång, en enda gång, en sommardag långt efter det att han trott att hon var död; hon kom farande på cykel genom kyrkbyn efter att ha trampat mer än tio mil - utan ålder, stark, ensam, aldrig närvarande på de gamla fotografierna, de som inte blivit förstörda. Han stod där med fadern, Vincent, och hon fick syn på dem och hoppade av cykeln och började prata, som om hon fortsatt ett samtal från dagen innan. De var båda lika förvånade, han och Vincent. Hon sa också något som måste han påmint honom om farmoderns fråga i sjukhuskorridoren för länge sedan: är det här den lille? Och hon övernattade på hotellet efter att ha besökt brodern några timmar. Han antar att det var hennes avsked, hennes sista utflykt eftersom hon visste vad hon hade framför sig. Han gick till hotellet följande dag, men hon hade gett sig av tidigt på morgonen. En riktig krutgumma, sa de. Han hade tänkt fråga henne

om någonting, något som han inte visste hur han skulle formulera, men han är helt säker på att hon skulle ha vägrat att svara. Och de där frågorna får aldrig något svar, inte i detalj; berättelserna blir aldrig avslutade. Vad han har kunnat göra är att plocka upp en del fragment - lösa blad som blåser bort, skingras i vinden, snart glömda - och resten av bilden får han fylla i så gott han kan.

Den storsväxte mannen med den ibland helt okontrollerade rösten slog aldrig kvinnor eller barn; de hade inte gjort det på det ställe där han troligen växte upp, åtminstone delvis, ännu en mysteriös släktcirkel som hade splittrats upp - de som stannade hemma och de övriga, de som kastats ut till landsflykt, nästan, och fattigdom. Fasterns refräng har alltid varit: *pappas rika norska kusiner*; han har hört det till leda. Hon hade ett behov av att, precis som modern, polera backspegeln, att förbättra sitt sociala anseende, särskilt sedan hon gift sig med en egendomligt stryktäck underhuggartyp; han vet att han måste förlåta dem allihop - i varje fall om han ska bli författare - men han kan inte låta bli att tänka på mannen annat än just så. Fastern försökte, det sa hon själv, en gång besöka dessa släktingar, de rika kusinerna i grannlandet - ett annat stort vitt hus - i sällskap med maken, kanske för att få ekonomisk hjälp, och blev mer eller mindre utkastad, något som hon högljutt beklagade sig

över inför var och en som var artig nog att stå och lyssna på henne en stund; hon kunde aldrig förstå varför hon i sällskap med den mannen ofta blev visad på dörren.

Alltså, nu han kan summera - både farfadern och farmodern hade sina rötter i Norge, men som barn måste han ha blandat ihop dessa fragment - ägg som knäcktes och blandades ner i en omelett litet hur som helst, en anrättning smaksatt med den osäkerhet som skapas när det inte finns några klara gränser mellan generationerna. Och farfadern hade tydligen tillbringat en del av sin barndom där, i välmågans och den goda uppfostrans kyliga hus, någonstans i ett minne som han sedan noga såg till att radera ut; det finns inget annat sätt att förklara det faktum att han røjde en grundläggande uppfostran och självdisciplin, en fasad som inte föll av honom helt och hållet, inte ens när han förslummades i alltmera solkiga skjortor under de sista åren som ensamstående, som en änklings trots att hustrun levde sitt liv, som det nu blev, i lägenheten en trappa upp; han hade skiljt sig från henne när hon fick sin diagnos, vilken den nu var. Var det skam eller anständighet som gjorde att han lät henne bo där, så obehagligt nära? De tycks ha gjort upp någon sorts schema, en tyst överenskommelse om att aldrig behöva mötas i hallen när de gick ut.

Eller var det möjligen Vincent, sonen, hans far -

karlstackarn jag blev gift med, enligt modern - som blivit omhändertagen av släktingar som tyckte att de borde göra det, ta hand om den fattige kusinen, ge honom en start i livet? Kanske båda två hade fått den chansen, och upplevt det som en förnedring; fadern nämnde det aldrig, han sa *inte ett ord* om den norska bakgrunden, han gick ut när systemen började tjata om det där, hur fina de egentligen borde vara. Hur som helst, det fanns spår av uppfostran och kanske ett minne av stora förväntningar, hopp, en polityr som krackelerade med åren, dock inte fullständigt.

Men de slog hundarna, något som i pojakens ögon var värre än att slå kvinnor. Han ser sig själv som barn stå där, iskall av fruktan, mellan någon av männen och djuret som gnäller och försöker slinka undan, och ansiktet över honom blir alldeles vitt, innan mannen springer ut ur huset, i varje fall ut ur den bilden.

Och det är där han nu bor, denna sommar, i Johns lägenhet på nedre botten, och hettan utanför skapar, tillsammans med lukten från det dammiga golvet, en atmosfär av nedslagenhet förfall och depression - till vilket kan läggas den unkna odören från sängen inne i kammaren; farfadern tycks inte ha använt lakan under de sista åren. Det, kammaren, är tyvärr också det rum där han själv

blev född, det måste han till slut acceptera även om han inte kan sluta att fly bort från det. Ingen tycks ha orkat ta i smutsen och kasta filtarna, inte ens dottern. Han har därför bäddat åt sig själv i den smala kökssoffan, som han också känner igen; här låg han den natt när brodern föddes, vid sidan av den snarkande farfadern som skulle ta hand om honom; han minns att han låg och tittade på en svart vårta på dennes hals. Solveig, hans faster, besökte fadern med allt längre mellanrum, och därför har det inte funnits någon som velat ta hand om hans tvätt. Vincent, sonen, har aldrig brytt sig om det, och Agnes, svärdottern, återvände aldrig till kortspelarnas hus när hon väl en gång hade lämnat det, och dessutom var inte hushållsarbete precis i hennes smak. Han förstår nu att farfaderns älskarinna - en värdshusvärdinna, en skamlig kvinna, fasterns största sorg och bekymmer - var den sista som tagit hand om honom, som i varje fall gett honom ett mål mat då och då. Johns slutliga straff blev ensamhet.

Mor Vicki hade nu förvandlat sina femton år, kanske mer, på sjukhus till ”värk i ryggen”, och hon hade gått med på - han vet fortfarande inte hur mycket bevänt det var med den frivilligheten - att återvända till sjukhuset för att kurera sitt ryggonda, alternativt ”reumatism”, även om det verkliga skälet var hennes fullt tydliga ångest, och

de väntade på att dottern och mågen skulle anlända; fastern och hennes man antogs lämpliga att ta hand om henne, men det var rent teoretiskt; de skulle, det visste han, redan när de kom hojtande uppför trappan till farmoderns lägenhet - skrikiga hälsningar som fungerade som någon sorts förvirringens förebud, förpatruller, i varje fall på hans inre slagfält - orsaka mera elände än den lättnad de ansågs komma med. Men än så länge, tills de kommer, är det bara han själv. Han har dock absolut vägrat att skjutsa den gamla kvinnan till sjukhuset i sin egen bil, och han vet så väl att hans insats nu kommer att förnekas och glömmas bort; han är fortfarande ett barn och betyder ingenting, och han kan heller inte ta en strid för sin farmor; han brukar bara lämna rummet när det där såta paret anländer. Bilen står och väntar på gården och han tänker ge sig av så fort han ser dem svänga in på infartsvägen, för att inte bli fångad i trappan, i den falska hjärtlighetens fälla; i magen och inte minst i knytnävarna kände han att han inte borde stanna i samma rum som den mannen. Men den sommaren förstod han ännu inte varför denne betydde så mycket. Nu vet han att mannen påminde om kortspelarna, att han var inkarnationen av den vulgära karaktär han själv var rädd att förvandlas till under sitt desperata sökande efter en roll i livet - att han ska tvingas bli en av kortspelarna. Modern tillät sig också

att uttrycka avsky för mannen - på samma sätt som för kortspelarna - när de var ensamma, men det får han absolut inte göra; hennes spända halssenor varnade honom tidigt i livet, alltför tidigt.

Under deras samtal, farmoderns monolog, kan han inte riktigt få klart för sig hur hon uppfattar honom, om han kanske också är ett hot. Bara ett par gånger frågar han, liksom i förbifarten: vilken doktor var det som skickade dig dit, var det..?

Hennes ansikte blir genast blekt; han har nästan sagt det, det farliga namnet - nazistledaren med den tunna rösten, den läkare som gärna skickade folk till anstalter. Det var Johns fel, vi kunde ha haft det bra om han inte hade grälat med min far hela tiden, sa hon sedan ovanligt lågt, räddhågat, rädd att någon skulle höra. Svetten rann nerför hennes illröda ansikte och han tänkte: var det så det var?

Därefter tenderade hennes berättelse åt att bli den banala varianten, om kvinnans eviga roll - lydnad och förödmjukelse och ett lidande i tystnad, även om hon inte alltid var så tyst; kanske var det hennes skrikiga röst som gjort det möjligt för henne att fortsätta, att överleva sjukhuset och nu sitta här framför honom med sin klagan.

En dag sa hon utan någon som helst övergång: jag har piller, jag har sparat ihop. Och försvann ut i en garde-

rob och kom tillbaka med en metallask med den oskyldiga texten Albyl. Får jag den, sa han, och hon gav den till honom. Men så bleknar den bilden bort - kastade han den eller gav han den tillbaka till henne senare, denna plåtask som innehöll en barmhärtig död? När hon dog, efter två veckor i sitt gamla purgatorium, kallade de det lunginflammation, i varje fall gjorde hennes dotter det, det var den version hon spred ut till alla som ville, eller inte ville, höra på - att modern svettats och blivit lämnad i ett rum med fönstren på vid gavel, korsdrag, oduglig personal, och att ingen hade kunnat få henne att stiga upp. Han vet inte om de då, fortfarande, rullade in skrikiga människor i våta lakan, eller om hon kvävts av sin skräck; hennes bädd hade kanske sölats ned av mardrömmar, tårar och andra kroppsutgjutningar. Och han har aldrig försökt ta reda på det exakta utlåtandet, hur man beskriver hennes död. När det hände var han likgiltig, redan förfrusen, och det spelar ingen roll längre. Och de övriga, till och med hennes barn, tycktes lättade av att alltsammans var över. Och varför inte - lunginflammation är ett ord så gott som något, men han är nästan säker på att han gömde den där pillerasken i en av hennes resväskor, eller i en av skokartongerna, möjligen i en sko där hon säkert skulle finna den, men sa han något till henne när hon reste - och fann hon den?

För att hålla henne lugn och belöna henne, till exempel när hon lämnat ifrån sig den där asken med sömnmedel, brukade han hämta buteljen med billigt rödvin. I teorin, i varje fall från början, var detta vin berikat med järn; en ny pragmatisk läkare hade skrivit ut det ”för blodet”, eller möjligen för att ge henne något annat än de lugnande medel som skrivits ut av sjukhuset långt bort, buteljer som man kunde hämta på apoteket, ”medicin”. Men nivån i dem sjönk så snabbt, dag för dag, att han ibland tog bilen och körde de fyra milen till närmaste systembolag där han köpte vanligt vin som han kunde fylla på med och hålla henne något så när gott humör, i varje fall i en acceptabel sinnesstämning. Åt sig själv köpte han samtidigt öl. Hon sa att han drack för mycket av det; han blir fet och då vill ingen ha honom, han blir inte gift; i hennes ögon var han fortfarande i de tidiga tjuguaåren, en fräsch ung man med vilka framtidsutsikter som helst. Och när hon kommit in på det spåret brukade hon rusa ut i samma garderob och komma tillbaka med högar av lakan och örngott, tjockt linne där hon hade broderat hans monogram. Vilket arbete, tänkte han, och helt förgäves. Om och om igen visade hon honom dessa gedigna tygbuntar, som en frestelse; detta skulle bli hennes bröllopsgåva till honom när den stora dagen kom. Men den dagen kom aldrig, och det vita tyget började gulna, och det blev dot-

tern som till slut tog hand om det, troligen, säkert efter samråd med den snåle maken. Efter att ha sett glimtar av det äktenskapet har han aldrig kunnat undgå att fascineras över hur en del kvinnor tycks kunna finna nya fähundar att länka sin olycka till. Mannen hade något fel åt hjärtat, och själv lämnade han alltid rummet när denne kom in; han vet nu att det, under de där svåraste åren, djupt inom honom fanns en vettvilling kapabel till outsägliga dåd.

Under de sista dagarna frågade han inte mer, och hon började dessutom tystna; dagen för avfärden närmade sig. Han bara satt där med en ölburk, källarsval tröst, eller gömde sig på utedasset, ett av favoritställena när han var barn - lugnt och stilla, där fick man vara i fred. Det fanns fortfarande inte vatten och avlopp i huset, och ingen telefon, och inget kylskåp. Husets herre hade förbjudit allt sådant där modernt strunt, för att inte tala om kostnaderna för att installera det. Men denna isolering passade honom nu bra, ensam utan telefon och i en annan tid, det förflutna som hennes sorgsna visa hade handlat om. De satt där i den heta sommaren och väntade på åskregnen, tillbakadragna från världen utanför. På annat sätt skulle han inte ha stått ut.

Och när det heta diset började få en annan ton av

eftermiddagen, ingen riktig skymning eftersom solen nätt och jämnt gick under horisonten, och när han började känna fruktan inför ännu en vakennatt, då brukade farmodern skrika ner i trappan att kvällsmaten var serverad. Ingen av dem hade intresse av någon som helst form av matlagning. De skar skivor av korv och svettig ost och lade på grovt bröd som sällan var färskt; detta var den slutliga förslumningen, han visste att det liknade Johns ensamma köksvanor. Hennes bordsskick var förfärligt; de hade, tydligen, fått mer eller mindre slåss om maten på vissa av de avdelningar där hon varit inlåst, *stormen*, ett av de mest förfärliga orden ur barndomen. Dottern försökte någon gång tillrättavisa henne: men mamma då. Den gamla kvinnan brukade då luta sig tillbaka med blossande ansikte, plötsligt klarvaken, och gå från bordet. Men han bryr sig inte om det nu när de är ensamma, försöker bara hålla sig utom skotthåll för de brödsmlor som sprutar ur hennes mun - tills nu, de sista dagarna, då hon börjat tystna och bara tuggar utan att bry sig om vad hon äter. Ja, han antar att de är skyldiga henne en hel del, också han, om barnen, nästa generation, också är skyldiga - vilket de är, i varje fall han, om han ska tro modern, den mest plågsamma rösten inom honom.

Farmodern bytte kläder framför honom, helt ogenerat, bara stod där mitt på köksgolvet, bokstavligen på ett

ben medan hon drog upp den andra strumpan, stönande och pustande och pratande. Under den uppsvällda korsetten hade hon fortfarande mycket vackra ben, en detalj som dottern flera gånger påpekade. Och han är glad att döden räddade denna dam som kommit på obestånd i livet, i varje fall om man ska tro på hennes egen berättelse; döden räddade henne från ännu en omgång av tveksamma behandlingsrutiner på sjukhuset - men han kan inte minnas om han verkligen lade ner den där Albylasken i någon av hennes skokartonger. Döden räddade henne på samma sätt som den tidigare hade räddat Walter.

Walters sista strid

Sent en höst, alltför sent eftersom terminen hade börjat flera veckor tidigare, kom Walter till den stad som blev deras sista plats tillsammans, skolstaden där ingen av dem egentligen ville gå i skolan men måste; det fanns inget annat att göra. Walter hade bestämt sig för att också ta studenten, eller hade kanske bara sagt det till föräldrarna för att få en anledning att ge sig av, och ekonomisk assistans. De hade inte träffats särskilt ofta efter realexamen, resultatet av fyra skolår på en annan ort, närmare den plats som de hela tiden försökte resa bort ifrån. Walter hade blivit antagen som fältflygarelev, ett försök som

misslyckades; han var snart hemma igen, och han ville inte prata om det. Men han själv, han som var dömd till infanteriet, var naturligtvis intresserad. Walter mumlade först något om att han i varje fall kommit så långt som till Ljungbyhed, krigsflygskolan, men tog sedan tillbaka detta och sa att han aldrig kommit längre än till den plats där de förhoppningsfulla ryckt in, flygstationen vid Hägernäs utanför Stockholm. Detta kommer han nu aldrig att kunna reda ut, och det spelar heller ingen roll. Men ändå, han skulle vilja veta - startade Walter någon gång upp mot de där sommarmolnen som de drömt under, eller hade man sett, redan vid den första sammandragningen, att han inte riktigt var där, inte närvarande, att han inte var en av dem?

Han brukade ta cykeln och trampa iväg bort mot stadens norra förorter, där Walter hade hittat ett tråkigt hyresrum efter att först ha bott hos sin farbror, oföretagsam, tills han blev mer eller mindre utkastad. Och det han mest minns från dessa cykelturer är ljudet av mistluren, långt ute på redde; den ropade som en missbrukad metafor, en varning, eller också är detta också en efterhandskonstruktion.

Men han sa aldrig någonting om rösten, inte ens till Walter, ingenting alls om röster, och för resten hade han snart glömt den episoden. Inte heller sa han någonting

om det faktum att hans betyg blev sämre och sämre, att han hade stunder när han tvekade - skulle han klara studentexamen? Han sa bara: jag har bestämt mig, det blir armén. Walters korta grin, som han mindes det, nu alltså sällan: fast du är inte så säker, va, men du har ju blivit rätt så arméeee, har du inte? De skrattade, men inte som förut, det var något som fattades. Och eftersom de ändå var inne på ämnet så frågade han, liksom i förbifarten, ännu någon gång om flygvapnet, men förstod att sådana frågor var ytterst olämpliga. Walter sa bara, avvisande: de erbjöd mig marktjänst. Och han minns att han ändå hade försökt med ett skämt, det gamla tonfallet mellan dem: osmak, det skulle ha blivit nästan som i infanteriet i alla fall då.

Men han skulle inte förstå detta förrän årtionden senare, vad de försökte säga, att det var ett avsked. Vad han däremot kan minnas alldeles tydligt är att något otäckt hände inom honom; han upplevde något som måste ha varit skadeglädje - mycket väl dold känsla - en reaktion som berodde på hans avundsjuka, avunden inför den som inte behövde bära glasögon, som i varje fall hade haft en chans att nå upp bland molnen. Han visste inte då att det var ett så allvarligt sår - skrällen när han som liten trodde att han skulle bli blind. Han trodde att han tog kalla och pragmatiska beslut, och visste ännu inte hur

motstridiga och olämpliga känslor kan ställa till besvär, krångla till saker och ting. Han brukade, innan biografena öppnade, ta en långpromenad upp till regementet, och han var övertygad om att något stod att finna där, i varje fall för honom, ett sätt att leva.

Den morbror de kallade Bill, den som han senare döpte om till Onkel Vanja, brukade alltid finna något tillfälle att säga: se dig för, är du idiot också, ditt blindstyre? Och det är mycket troligt att han var den förste som mötte Walter nere i trädgården, när han, Walter, återvände efter sitt misslyckande, vingklippt; helt säkert hade han försökt ta sig osedd från busshållplatsen nere i korsningen och upp till annexet, hukande utmed syrenhäcken och med en resväska i handen, hetsad, kanske inte helt nykter, bakfull. Nu, femtio år senare, har han ingen som helst svårighet att tänka sig den scenen - Bills retsamma röst, fullt tydlig i den fridfulla kvällningen, som ur ett bakhåll: jäså, vi fick ingen flygare i slakten då, mycket dåligt, mycket dåligt, varför ska ni alltid misslyckas med allt ni tar er för? Frågan kunde ha gällt honom själv, men samtidigt var den retorisk, och dess mening och ändamål stod fullt klar för den som var insatt, den som hade hört dessa konstateranden förut. Och, precis som de övriga vuxna använde morbrodern pluralformen, han talade till flera, gav order till en trupp av barn på samma sätt som

husfrun eller föräldrarna gjort. Detta kan ha varit det tillfälle då Walter tog på sitt urskuldande leende, den mask han levde bakom den sista vintern.

Deras samtal blev alltså, måste ha blivit, mer och mer meningslösa; han kan inte minnas mycket av dem, bara dessa få nyckelscener, manifesta minnen. Walter besökte honom aldrig, sa bara att han inte tänkt på det; tydligen låg han mest hemma och sov och gick sällan till lektionerna. Och ibland, när han kom ut från den sena bion, kunde han se Walter stå i regnet utanför någon av restaurangerna vid Stortorget, en ensam skugga i höstregnet. Han gick aldrig fram, och senare hörde han att kusinen varit stamgäst på flera av krogarna innan han till slut blev portförbjuden. Han borde ha gått fram, han vet det nu, fast å andra sidan - vad kunde han ha gjort? Han svek, ville bli kvitt också den ballasten, bördan av deras gemensamma barndom, allt det som han trodde att han skulle kunna fly bort ifrån.

Men en dag, helt oväntat, stod Walter och väntade på honom ute på den dimmiga skolgården, någon vecka före den första snön. Vid hans fötter stod två billiga resväskor i papp, och han tände en cigarrett, demonstrativt eftersom det var förbjudet, och sa: jag sticker nu, jag bryr mig inte om nån examen. De använde aldrig ordet ”hem”, men han förstod så väl att Walter inte hade någon

annanstans att ta vägen. Så han frågade inte, bara följde honom till järnvägsstationen, hjälpte honom med en av väskorna. Det enda han nu minns från den promenaden är att de mötte matematiklektorn, ett dåligt omen. De bugade, och han kan återkalla minnet av det nödrop han svalde, en annan röst som han hade inom sig, ett hjälplöst barns vädjan - om han bara vågade, kunde tvinga sig till att be denne verserade herre att ge honom ett slätstrucket B, "Godkänd", i slutbetyget från den allmänna matematikkursen. Detta skulle intyga att han hade den intellektuella nivå som fordrades för infanteriet, och för att få komma in i officersskåren; han var absolut säker om att när han väl var där skulle han klara sig på egen hand.

De hade skakat hand vid tåget, utan att säga mer, men han vet att han då inte hade någon som helst tanke på att Walter möjligen tänkte ta livet av sig. De levde båda i en kylig tillvaro, nu vet han det, en värld där de inte var medvetna om sina känslor, knappt medvetna om att sådana finns, men de delade ingenting längre, inte ens minnena, det som de inte ville tala om. Bara skammen, ja, säkert skammen.

Några veckor i verkligheten

Men han ska få uppleva den inre värmen - en gång hände det till och med när han var kvar i det fientliga språket, en sommar när han, under några veckor, var befriad från sin fruktan, den höga inre spänningen, anspänningen, sin tröttsamma strävan, en feber som inte kan mätas med termometer - en kort period som han minns som en grön oas av frid, ett vänligt land där känslorna går som vindar mellan människorna, och där de, inte bara kvinnorna, är vackrare och där allt det hotfulla finns på ett rimligt avstånd, helt enkelt därför att världen inte längre är platt och tvådimensionell. Han befann sig långt söderut i landet, på sin eviga flykt, på en annan plats där rälsen tar slut, så långt bort att den lokala dialekten kan ge ett intryck av att man är någon annanstans; han vaknade upp och förstod att han borde resa vidare, västerut, men hur? Han bara anade då, hade börjat ana, att hans mål var ett mera vänligt språk. Och så förändrades alltsammans och han blev en annan, kanske sig själv, en medelålders man som gick omkring i en främmande stad som nu plötsligt låg i verkligheten.

Han minns hur han låg där, nästan lamslagen, på en luftmadrass, utan lakan, i en liten etta på åttonde våningen i

den stad dit paniken fört honom, långt söderut, vilken stad som helst, det angick honom inte. För att komma vidare måste han gå ombord på någon av färjorna över till kontinenten, men han var för trött för att ta sig längre än till matvarubutiken i kvarteret. Han hade blivit kvar i den mardröm som han kände igen sedan förut, en upplevelse av att väggarna tränger sig på, nästan en hallucination, men än så länge visste han att det inte var verkligt. Genom det öppna fönstret kom heta vindpustar från betonglandet åtta trappor ner, den verkliga världen, och under de svala nätterna kunde han se ljus sänkte sig ner över en avlägsen flygplats. Men han vågade sig sällan ända fram till fönstret; det fanns en låg röst inom honom som lockade, som frestade honom att ta steget ut, att släppa taget och falla och vara fri från sin yrsel. Och under efternatten hände det att han till slut somnade och drömde om döden, sin egen eller andras - han springer under en vit måne, mellan dystra gravkapell; ett barn som återvänder för att finna svaret hos de döda, för han minns att de sprang så där - det var beviset på det yttersta modet - fram till "likboden" för att slå på dörren, ett hemskt ihåligt eko, och han vet att det finns det någon som väntar på honom där inne.

Ja, han var åter ett barn som letade efter någonstans att gömma sig, som smög omkring genom nätterna precis

som modern måste ha gjort - som lilla Agnes i nattlinne när hon går genom stora rum i den natt där ingen vill ha henne, och senare inte heller *honom*. Som kanske också letade efter den absoluta stillheten, kylan, en likgiltighet där man kan gömma sig, det gömställe där ett litet djur inte kan bli upptäckt, en stillhet som liknar döden.

Men hans uppmärksamhet var hela tiden riktad mot telefonen, det var viktigt, det visste han, också när han hade glömt vad det var han väntade på. För det mesta hade han inte haft någon telefon i sina otaliga hyresrum, sina föga varaktiga tillflyktsorter, men nu stod det en på golvet vid sidan av den svettfläckade madrassen. På något sätt förvånade det honom, redan då, att han hade insett att han behövde en telefon för att hitta fram till någon som kanske kunde hjälpa honom, trots att han då också måste riskera ett och annat samtal från det förflutna. Dessutom mindes han fortfarande, kanske, farfaderns kärva besked om att in i hans "kåk" skulle det ta mig fan aldrig komma en telefon. Nej, han mindes det inte då, det är nu han kan minnas det. Telefonen hade dock förblivit tyst hela sommaren, lika tyst som skrivmaskinen på bordet - en liten grön bärbar Olivetti som han släpat med sig under kanske tjugo år, ett lika meningslöst bagage, fåfänglighet, som de läroböcker i matematik som blivit föråldrade och som han nu äntligen

slutat att ersätta med nya. Han hade ringt till varje psykiater och psykolog som fanns i telefonkatalogen - också i grannstaden eftersom den var inom räckhåll; det fanns ett pendeltåg. Han vet att detta är hans sista chans, han måste få till stånd denna kontakt med människor, men de tycks alla vara på semester, dessa väl etablerade människors långa sommarfrånvaro; han möter bara opersonliga bandspelare, ekon, metalliska röster som understryker hans ensamhet.

Och en dag ringde telefonen, helt oväntat; han hade glömt vad han väntade på, att han väntade. Han rullade över på sidan och plockade åt sig luren - en kvinnoröst med tydlig dansk accent, en läkare, psykoanalytiker i grannstaden; hon är villig att träffa honom redan nästa dag, klarar han det? Han säger att han ska klara det, på ett eller annat sätt ska han ta sig dit, i värsta fall med taxi. Det låter som om hon förstår hans situation. Men genast när han lagt på tänker han, hör han nästan en låg elak röst som säger: det där gick för lätt, din idiot, du förstår väl att hon kommer att svika dig precis som alla andra.

Sedan måste han ha somnat på madrassen, för när han åter tittade upp hade det gått timmar. Och han insåg att rummet hade förändrats - trots att det fortfarande är tråkigt och dåligt möblerat har det blivit djupare, tydligt tredimensionellt, och avgränsat, skyddat, av solida pålit-

liga väggar, och alla färger ser annorlunda ut i kvällsolen, mättade, vid liv, de angår honom - och också skuggorna är annorlunda, svala och fulla av frid, och dofterna från sommaren åtta trappor ner är inte längre onda dunster. Inte ens de svaga rösterna där nerifrån är längre fientliga. Allt omkring honom har kommit till liv, han lever och kan förstå det, ta det till sig, färgerna, han inte bara sakligt registrerar: ja, det där är gult, det där är blått, det där är grönt. En annan värld hade uppstått framför honom, utan vidare, och så förstod han det, vad det var som hade hänt - *glasväggen var borta!* Han sjönk tillbaka på madrassen och kände tårarna börja rinna, allt mycket fridfullt; han kände inte igen det, han kunde inte minnas att han hade gråtit förut.

Senare på kvällen gick han ut och fann en förändrad stad, nästan förtrollad; varken hoten eller trafikljuden var så påträngande närgångna som förut. De gröna bussarna var mindre och kom sakta glidande in till hållplatserna, de styrde inte rakt mot honom och dieselljudet plågade honom inte, och folk runtomkring såg ut att vara vänliga; de var plötsligt hans vänner. I den restaurang där han vågat äta då och då såg serveringsflickan också ganska trevlig ut - en skugga som han knappt lagt märke till förut - och de inledde ett glatt, nästan glättigt, samtal. Och senare, i en butik, tittade han upp för att se varifrån värmen

kom - en ventil, trodde han - ett plötsligt varmt luftdrag, innan han insåg att det måste vara känslor som gick mellan dem, mellan en skrattande ung flicka och honom själv; han hade lämnat sin tundra av hopplöshet och stod där och skrattade tillsammans med henne.

Samma kväll - denna magiska afton som han aldrig ska glömma - fann han sig sittande utanför stadsteatern i ett lätt sommarregn, svala droppar som inte besvärade honom mer än de lätta tårar som kommit efter den första häftiga gråten några timmar tidigare, den lättnad som han nu för kanske första gången fått uppleva; han mindes det inte, om han verkligen gråtit förut.

Så han gick vidare genom staden och kom ner till stranden, där man kunde se ljus från en annan kust, Danmark, ett annat land i verklighetens värld - och han hade del i den, han var en av dem. Längre bort låg en marina, och röster från folk i båtarna kom från människor som han; han hörde dit utan att riktigt förstå hur. Och kylan i hjärnan var borta; de förfrusna områdena bakom pannan hade blivit varma; nu märkte han det, att kölden var borta, att han inte hade tänkt på det förut? Också krampen i magen var borta. Han tänkte: om det är så här att leva, vad är det då för konst?

I denna sinnesstämning tog han, nästa dag, pendeltåget

till grannstaden, och läkaren med den danska accenten visade sig vara en ytterst vänlig och förstående dam, men tyvärr kunde hon inte ta honom som patient; kalendern på hennes skrivbord var fulltecknad, mer än full, som hon uttryckte det. Han vågade inte fråga varför hon då hade svarat på hans, säkert förvirrade, prat in i bandspelaren, men det var väl just därför - hon hade uppfattat det som ett rop på hjälp. Men hon sa att hon såg skäl att sjukskriva honom om han ville det, och för första gången i livet insåg han att han måste acceptera det; han visste nu att hon hade alldeles rätt när hon sa att han borde försöka försörja sig själv, på ett eller annat sätt, helst ett arbete, men inte än; det skulle inte vara bra för honom att fortsätta att vara beroende av pengar från modern, eller rättare sagt morfadern, den av de döda som han nu vet att han alltid har fruktat mest, mer än den rytande farfadern i kortspelarnas hus. Då tänkte han ännu inte så, att det var samma fruktan som moderns.

Dessa veckor vågade han sig också till biblioteket; han lånade och läste om böcker som han insåg att han måste ha läst förut, några av dem, namn som han kände igen - Laing, Greenberg, Sechehaye, Plath, vittnesbörd om egen ångest eller andras. Och det var också nu han fann Janet Frame. Henne hade han aldrig hört talas om tidigare, en nyzeeländsk författare som tycks ha haft

många inre upplevelser som liknar om hans egna.

Frame tillbringade åtta år på mentalsjukhus sedan hon ”drivit bort på ett isflak” och blivit skickad söderut längs järnvägslinjen, något som mycket väl skulle ha kunnat hända också honom själv; det var vad som hände farmodern. Denna författare skulle han återkomma till. Hon är död nu men hon skrev, som Naipaul, om att komma till England med förhoppningar om att bli en erkänd författare. Hennes självbiografiska arbeten har tilltalat honom, har passat väl in hans egna planer, om han haft planer; han har vänt sig bort från fiktionen, romaner, när han förstått att detta, att hitta på, inte är den sorts skrivande som han siktat mot - han har aldrig haft något intresse av att skapa en egen litterär karta, som till exempel William Faulkner; han vet nu att verkligheten, någon form av sanning, är hans sista möjlighet. Både fadern och farfadern var mytomaner, det insåg så småningom; han måste tidigt ha vänt sig bort från påhitt, från meningslöst ljugande och osakliga påståenden; hans uppdrag är verkligheten och han har ingen väl utarbetad teori. Och denna självlärdhet är delvis ordlös, som barnets, om man ens kan kalla det en teori - detta tidiga tänkande i bilder som det fientliga språket inte gärna vill låta honom sätta ord på.

Det förefaller alltså att finnas människor där ute som

har sett eller upplevt ungefär detsamma som han, men om han minns rätt så säger dessa författare mycket litet eller ingenting om *orsakerna* till att de blev sända utmed någon järnvägslinje till mer eller mindre undangömda och dystra platser; de kanske aldrig har förstått varför.

När han senare läste Frames självbiografi mera grundligt, för att jämföra detaljer, slogs han åter av att hon tycks veta så litet om orsaken; han saknar i hennes text det ord som han själv hela livet sökt svaret till - varför? Frågan formuleras egentligen inte. Är det på grund av barnets gränslösa lojalitet? Frame säger att hon skickades till sjukhuset ”av misstag”. Och orsaken var hennes egendomliga beteenden, men hon utreder inte varför hon betedde sig på ett sätt som väckte andras uppmärksamhet, som gjorde att man som ansåg att hon behövde ”vård” - hennes undersökning går i stå när hon konfronteras med sin lojalitet mot familjen, varje barns kärlek till föräldrarna, den tillit som är nödvändig för att överleva.

Rena turen räddade sedan Frame från lobotomin, ännu en nedfrysning. En ung läkare råkade läsa att hon vunnit en novellpristävling - eller det kanske var dikter - och kom då till insikten om att denna ”behandling” kanske inte var helt lämplig. Han var dessutom i sådan position att han kunde avstyra den. Tur för Janet Frame, tänkte han när han läste det, och för hennes läsare.

Men detta angenäma tillstånd - stillheten i den mera vänliga staden - varade inte; snart föll han, ganska sakta, tillbaka in i vintrarna, det dimmiga gränslandet, de minerade zoner där hämnarna letar efter honom; han låg åter där på madrassen, utlämnad åt tomrummet, intigheten. Det är detta liv i en permanent vinter som han senare ska kalla Förstadiet - att leva alldeles vid sidan av psykosen, instängd i en minst sagt säregen personlighet som börjar formas kanske redan vid födelsen, eller i vaggan eller barnvagnen. Och till slut fann han så den där termen - *The Empirical Patient* - som kanske täcker något som på ett ungefär motsvarar hans eget sätt att uppleva världen; han inser att det finns många variationer på detta tema. Och han kände, faktiskt kände, en varm lättnad när han senare såg gamla filmsekvenser i televisionen - Sigmund Freud och andra auktoriteter av olika rang och trovärdighet, såg dem gå där med familj och elever och patienter i trädgårdar för länge sedan - men han har aldrig orkat läsa särskilt mycket om deras teorier medan han har letat efter sanningen om sig själv och Walter. Han har dock kunnat konstatera att det finns, och har funnits, människor där ute som är gåtans lösning på spåret, gåtan om den förvirring, det psykets sönderfall som inte har någon tydlig, självklar eller utåt synlig orsak - det schizofrena tillståndet. Han visste att han borde leta sig fram till dessa män-

niskor, men först måste han ta hand om modern medan hon låg och dog.

MEN dit når inte längre mina tankar, dit orkar jag inte mer. Där satt jag till slut med facit, när allt var för sent, alla samtal meningslösa. Det enda jag minns, kan minnas, är en av de sista nätterna i de fördömdas hus, mammas barndomshem. Något annat vill jag inte minnas, bara befrielsen, att hon till slut befriade mig.

Den natten smög jag som vanligt nerför trappan för att höra hur hon andades, om hon andades. Men jag hörde att hon var vaken. Och efter en stund sa hon: vem är det?

Jag naturligtvis, vem trodde du?

Vincent kanske...vad är det för konstigt ljus där ute?

Snön föll tunt ute i den trädgård som inte längre fanns, skarpa nålliknande fragment som speglade månlyuset och den annalkande kylan.

Det är solen genom lövverket, sa jag.

Ja...naturligtvis...det är alltid sommar där ute.

Och sedan, utan vidare, det som jag aldrig kunnat hoppas på, befrielsen: kom inte tillbaka hit efteråt, när jag är död, jag vill att du ska vara ute i världen,

inte här.

*Hennes röst var alldeles klar, den skrämde mig.
Hon visste mer än jag hade anat, om hon ville.*

*Och du ska inte komma till min begravning, lova
mig det.*

Jag lovar.

Det finns ingenting mer att komma tillbaka till.

*Och när jag hade lovat henne detta, att aldrig
återvända, vilket var lätt, blev den här natten som alla
andra, utan andra ceremonier än de vanliga. Några
timmar tidigare hade jag hjälpt henne att förbereda
sig för sömnen, en kväll av likgiltighet till och med
inför döden.*

Hon fortsatte: och så vill jag ha en sobril till.

Du ska få två.

*Sedan hjälpte jag henne över på högra sidan -
mot väggen där porträtten av hennes föräldrar
hängde, särskilt bilden av den stränge fadern - och
stod sedan en stund och lyssnade till hur hennes and-
hämtning förändrades, innan jag gick fram till fönst-
ret och tittade ut över fälten mot söder, mot det skogs-
bryn där Walters skugga ibland stått och väntat på
mig i sömnlösa nätter.*

*Snön föll över hans grav på andra sidan om den
svarta skogen men den skulle inte falla över min, det*

*hade jag bestämt mig för, att med det snaraste ta sig
från platsen, men man har ju inga garantier. Och jag
visste att jag under dessa sista år kommit fram till
åtminstone en bärande tanke, en anteckning som jag
gjort för framtiden, en förhoppning att leva vidare av:
en gång ska jag finna det där andra språket, det som
jag kommer att kunna säga sanningen på.*

*Snart, tänkte jag när jag hörde att mamma hade
somnat, snart är jag befriad från denna omåttliga
barndom.*

Brighton - Norwich - Rhodos - Uppsala - Kreta, 1997- 2007